

Vlaanderen
is kwaliteitsvolle
omgeving

Groenblauwe dooradering

LEERLESSEN UIT DE SUBSIDIEOPROEP GROENBLAUWE
DOORADERING IN DE BEBOUWDE RUIMTE

► VERSIE 07/2025

COLOFON

Groenblauwe dooradering in de bebouwde ruimte (2022-2026) is een subsidieoproep van Departement Omgeving. 18 gemeenten nemen met meer dan 50 projecten het voortouw om van groenblauwe ambities de reguliere praktijk te maken. Hierbij worden de lokale besturen ondersteund door ontwerpbegeleiders en experts. De inzichten rond de gedeelde vraagstukken zijn gebundeld in vijf werksporen. Ze geven een beeld van wat is verkend binnen het traject en zijn bedoeld om de 267 andere steden en gemeenten op weg te helpen!

PROCESCOÖRDINATIE & LEEROMGEVING

Departement Omgeving & Architecture Workroom Brussels

ONTWERPBEGELEIDING

Maarch, GroenLab, PTArchitecten, fallow, 51N4E & Plant en Houtgoed

EXPERTENPOOL

Antea (hydrologie en bodemkunde), Corridor (biodiversiteit), OMGEVING (landschap), Rebel Group (financieel), Sweco (circulariteit), The Middle Men (participatie), Xirius (juridisch)

REDACTIE

Departement Omgeving & Architecture Workroom Brussels

CREDITS BEELDEN

foto cover © Architecture Workroom Brussels
beelden © Architecture Workroom Brussels
tenzij anders vermeld

DEPOTNUMMER

D/2025/3241/391

CONTACT

Met vragen of opmerkingen kun je altijd terecht bij
Gop.omgeving@vlaanderen.be
<http://omgeving.vlaanderen.be>

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Toon Denys
Departement Omgeving
Koning Albert II-laan 15 bus 553 - 1210 Brussel (postadres)

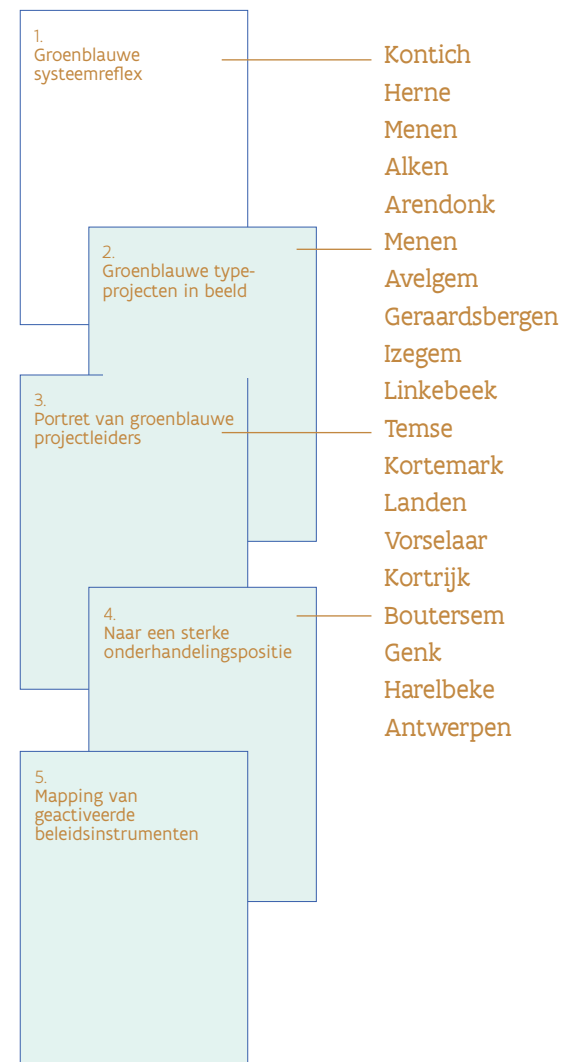
DEPARTEMENT
OMGEVING

ARCHITECTURE
WORKROOM
BRUSSELS

Inhoud

- 1. Groenblauwe systeemreflex** 5
KONTICH | HERNE | MENEN | ALKEN | ARENDONK
- 2. Groenblauwe type-projecten** 43
MENEN | AVELGEM | GERAARDSBERGEN | IZEGEM | LINKEBEEK
- 3. Portret van groenblauwe projectleiders** 67
TEMSE | KORTEMARK | LANDEN | VORSELAAR | KORTRIJK
- 4. Naar een sterke onderhandelingspositie** 89
HARELBEKE | BOUTERSEM | ANTWERPEN | GENK | EEN SYNTHESE VAN ADIVEZEN
- 5. Mapping van geactiveerde beleidsinstrumenten** 103
FUNCTIEWIJZIGING | VERGUNNEN EN HANDHAVEN | GROENBLAUW ALS BOVENGEMEENTELIJKE
OPGAVE | ONTHARDINGSCAPACITEIT | DOELSTELLINGEN EN BELEIDSPLANNEN

1. Groenblauwe systeemreflex

Groenblauwe maatregelen zoals ontharden, water bufferen of infiltreren, droogtebestendige vegetatie aanplanten... hebben niet dezelfde impact op eender welke locatie. Het samenspel van reliëf, bodem, water en landgebruik zijn bepalend. Sterke groenblauwe projecten steunen op een lezing van het landschapsecologisch systeem. Ter ondersteuning van de Vlaamse gemeente ontwikkelden we een beknopte methodologie met beschikbare kaartlagen om inzichtelijk te maken hoe je een groenblauw systeem leest, en welke vragen je je best stelt. Cases uit Kontich, Herne, Menen, Alken en Arendonk illustreren hoe deze systemische lezing wordt toegepast in de praktijk, van de projectdefinitie tot in de uitvoering.

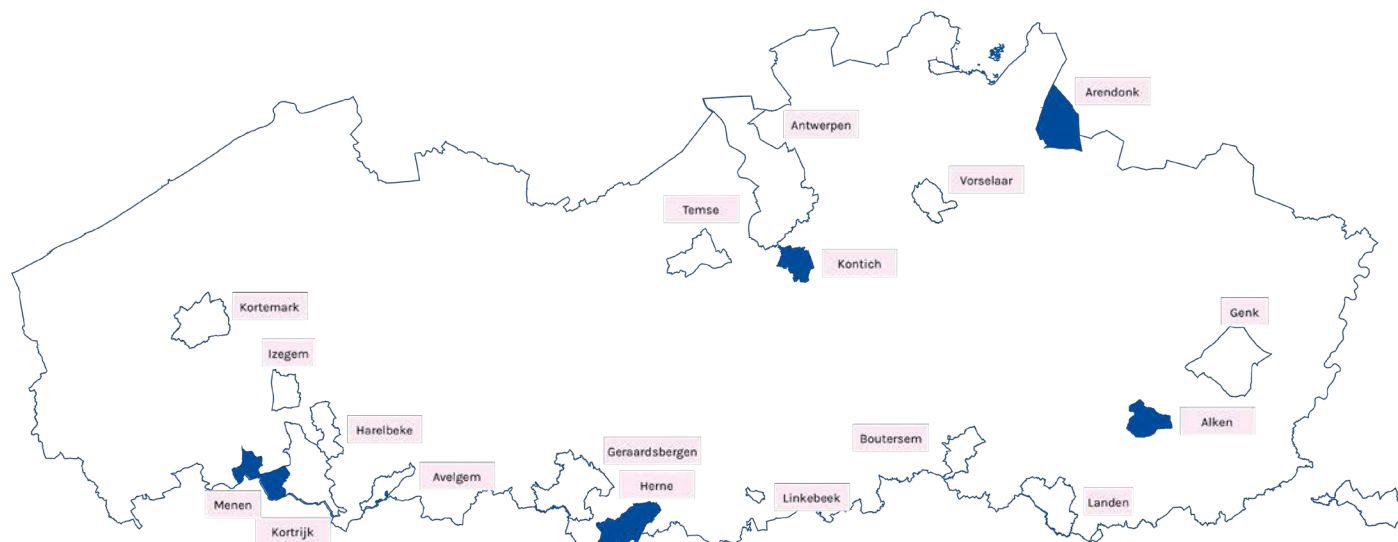
Kontich
De kwelgemeente op de waterscheidingslijn

Herne
Water ophouden langs de flanken van de Markevallei

Menen
Slim bufferen langsheen de Geluwebeek

Alken
Groenblauwe bondgenoten voor doelsoorten langs de Herk

Arendonk
Het brongebied van de Kleine Nete voeden

Inleiding

De ervaring in het traject leert dat een voldoende diep inzicht in het landschapsecologisch systeem op schaal van de gemeente een cruciale voorwaarde is voor groenblauwe projecten met kwaliteit en impact. Dat inzicht is reeds cruciaal in de projectdefinitie. Bovendien liggen de hefboomen om maatregelen in functie van het groenblauwsysteem uit te voeren vaak buiten de initiële projectcontouren, of zelfs de gemeentegrenzen. Net om die reden geeft een dieper inzicht in het groenblauw systeem de aanleiding voor projecten en partnerschappen die je als lokaal bestuur kunnen vooruit-helpen.

Tegelijk zijn vaak de tijd, middelen en capaciteit om dat inzicht in het landschapsecologisch systeem te verwerven niet altijd voorhanden; dit inzicht dan effectief doorvertalen naar de eigen werking is dan nog een ander paar mouwen. Uiteraard is een gedetailleerde hydrologische studie, een open ruimte plan, of verdiepend ontwerpend onderzoek de ideaalsituatie. Met dit werkspoor verzamelen we de handvaten, tips en voorbeelden voor wanneer er net niet de tijd en financiële ruimte is voor uitgebreid onderzoek. Er bestaan al heel wat nuttige tools en informatiebronnen. Tegelijk bestaat er geen generiek recept of lineair stappenplan.

Daarom documenteert we hier hoe gemeentes uit het traject Groenblauwe dooradering in de bebouwde ruimte een groenblauwe systeemreflex inbouwen. Samen geven ze een beeld van cruciale vragen die bij elk groenblauw dooraderingsproject opduiken. Vanuit de praktijk in vijf gemeenten Alken, Arendonk, Herne, Kontich en Menen formuleren we handvaten aan de hand van de waarom, waar, wat, met wie en hoe van groenblauwe dooradering.

Waarom je als lokaal bestuur best bewust aan de slag gaat met het groenblauw systeem was voor de 18 ambassadeurgemeentes al duidelijk bij aanvang van het traject. We lijsten hier nog eens de kansen op:

Groenblauw zorgt voor koppelkansen in de taakstellingen van een lokaal bestuur

Werken aan het groenblauw systeem voelt als een extra opgelegde taak door Vlaanderen of Europa. Dat is begrijpelijk gezien het structureel gebrek aan capaciteit bij lokale besturen en de vele obstakels die er vandaag nog zijn. Tegelijk zitten de maatregelen die goed zijn voor het groenblauw systeem erg dicht bij de kerntaken van de lokale besturen, niet enkel voor de ruimtelijke ordening of de mobiliteit, maar ook op niveau van gezondheid en welzijn. De lokale besturen die snel vooruitgang boeken doen dat net omdat ze erin slagen om koppelkansen te activeren. Ze zetten groenblauwe maatregelen als een hefboom voor meer veiligheid, leefkwaliteit en nieuwe kansen voor hun bewoners.

Groenblauwe dooradering is ook een opgave in de bebouwde ruimte, niet enkel voor de open ruimte

In 2022 was 159 850 ha (42,8%) binnen de harde bestemmingen verhard. Dit is een stijging met netto 11 040 ha (+7,4%) ten opzichte van 2015. Waar ont-harding in toenemende mate als opgave voor de bebouwde ruimte wordt aangenomen, wordt het groenblauw systeem als opgave te vaak enkel op de openruimtegebieden geprojecteerd. Dat terwijl er ook in binnenstedelijke context een grote opgave ligt voor het versterken van groenblauwe netwerken. Vaak zijn onze bebouwde kernen net gelegen op cruciale plekken in het natuurlijk groenblauw systeem.

Groenblauw inzicht zorgt voor efficiëntie en kostenbesparing op langetermijn

Als het water niet de ruimte krijgt, dan maakt ze het wel zelf. The 'cost of inaction is greater than the cost of action' staat in de inleiding van het expertenadvies Weerbaar Waterland. Hierbij is het evident om te denken aan de kost door schade aan bebouwing of de kost door verstoring van mobiliteitsnetwerken. We zien echter ook dat er nog veel winsten geboekt kunnen worden met hoe we omspringen met vervangingsinvesteringen zoals riolering. Zo kwantificeerde VLARIO in een studie de impact van verharding en klimaatverandering op overstromingen langs riolerin-gen in Vlaanderen. Daaruit blijkt dat in een 'business as usual'-scenario (BAU) de verharding die aangesloten is op riolering tegen 2040 met 15% kan toenemen, vergeleken met vandaag. Rioleringsoverstromingen zouden daardoor 18% vaker voorkomen, zelfs wanneer de bronmaatregelen volgens de huidige normering (GSV Hemelwater) worden gerealiseerd (en zelfs 51% vaker als dat niet gebeurt). Het is daarom hoognodig om sterker in te zetten op groenblauwe maatregelen, zeker in bebouwde ruimte.

Groenblauw is een opgave voor zowel grotere steden als landelijke gemeenten

Elke gemeente is anders. Waar een grotere stad vaak over meer personeelsmiddelen beschikt, is het coördineren van de verschillende diensten en de doorstroom van informatie erg uitdagend. Dat laatste is dan weer makkelijker voor een kleine gemeente. De groenblauwe opgave speelt in alle gemeenten maar confronteert ze met verschillende uitdagingen op vlak van schaal, organisatie en middelen.

Leeswijzer

Een methode van interpretatie van verschillende groenblauwe kaartlagen wordt telkens toegepast op de verschillende gemeentes – Alken, Arendonk, Herne, Kontich, Menen. Zo wordt telkens het landschapecologisch systeem, inzichtelijk gemaakt. Vervolgens brengen we voor iedere case in beeld hoe ze dit inzicht in het landschapecologisch systeem doorvertaalden in de toegepaste maatregelen, en hun eigen werking.

WAAR?

In wat volgt geven we een beeld van een eerste stap, een minimumset aan informatie via kaartlagen die helpt om inzicht te krijgen in de werking van het groenblauw systeem. Elk landschap heeft uiteraard zijn eigen karakteristieken. Het kan dus zijn dat er aanvullende specifieke kaartlagen nodig zijn. Deze minimumset laat in ieder geval toe om een basisinzicht op te bouwen en kritisch naar het landschap te kijken. Op basis hiervan kan je terreinkennis objectief aftoetsen of informatie uit bestaande tools, zoals het Klimaatportaal, kaderen binnen het groenblauw systeem.

De geïllustreerde voorbeelden suggereren ook welke vragen je het nodige inzicht kunnen geven om onderbouwde keuzes te maken. Deze vragen laten je toe om de gemeente te positioneren binnen het landschapecologisch systeem: ken ik voldoende over het vermogen van de bodem om water vast te houden en terug af te geven binnen mijn gemeentegrenzen? Welke habitats bevinden zich in mijn gemeente en welke noden kennen deze? Weet ik welke natuurkernen ook een erfgoedwaarde hebben of juist heel pril zijn? Al deze vragen kaderen binnen wat we noemen 'de groenblauwe reflex': op basis van de kaartlagen kritische vragen stellen over de werking van het landschapecologisch systeem en hier een antwoord op formuleren op basis van terreinkennis of bestaande tools. De tekst en het schema bij elke kaart illustreren deze groenblauwe reflex.

De selectie van kaartlagen is gebaseerd op de ervaring van lokale besturen, ontwerpbegeleiders en experts doorheen het traject en op het Eindrapport 'Methodologie voor landschapskarakterisatie in Vlaanderen'. Alle gebruikte kaartlagen zijn online raadpleegbaar via Geopunt en te downloaden als dataset.

Hoogte en afstromingsgebieden

De eerste kaart situeert de gemeente in het landschap op basis van het reliëf. Het reliëf leert ons op grote schaal iets over landschapseenheden zoals de aanwezigheid van een plateau of een vallei. Deze kaart combineren we verder met de waterlopen en opdeling in afstroomgebieden. Hierdoor zien we hoe het water door deze grotere landschapseenheden stroomt.

[Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DSM, raster 1 m Oppervlaktewaterlichamen en hun afstroomgebieden, 2022-2027](#)

Synthese

De tweede kaart situeert de gemeente binnen het landschapecologisch systeem op grote schaal. De overstromingsgevoelige gebieden leren ons op grote lijnen iets over de wateropgave in het gebied. Dit combineren we met de biologische waarderingskaart. Zo leren we iets over de natuurwaarde van de open ruimte en kunnen we inschatten waar natuurverbindingen mogelijks interessant zijn.

[Biologische Waarderingskaart en Natura 2000 Habitatkaart - Toestand 2023](#)
[Overstromingsgevoelige gebieden](#)

Bebouwde en open ruimte

De derde kaart geeft de bebouwing weer. Hieruit kunnen we afleiden hoe dichtbebouwd een gebied is en hoe deze zich verhoudt tot de open ruimte en de ligging van de waterlopen. Daarnaast kijken we naar de codes binnen de biologische waarderingskaart om iets te leren over de types landgebruik - zoals akkerbouw, graslanden en bossen - die zich in het gebied bevinden.

[Biologische Waarderingskaart en Natura 2000 Habitatkaart - Toestand 2023](#)
[Basiskaart GRB: gebouw aan de grond](#)

Watersysteem

De vierde kaart toont de waterlopen. Hierop kunnen we onder andere grachten onderscheiden die het landschap versneld ontwateren. Als we dit combineren met de overstromingsgevoelige en kwelgebieden kunnen we een eerste lezing van het watersysteem beginnen vormen. De kwelgebieden leren ons waar de waterlopen vanuit de ondergrond worden gevoed. De overstromingsgevoelige gebieden zijn dan weer de plekken waar de waterloop uit haar oevers treedt.

[Oppervlaktewaterlichamen en hun afstroomgebieden, 2022-2027](#)
[Fysische systeemkaart](#)
[Overstromingsgevoelige gebieden pluviaal](#)

Tijdsdiepte

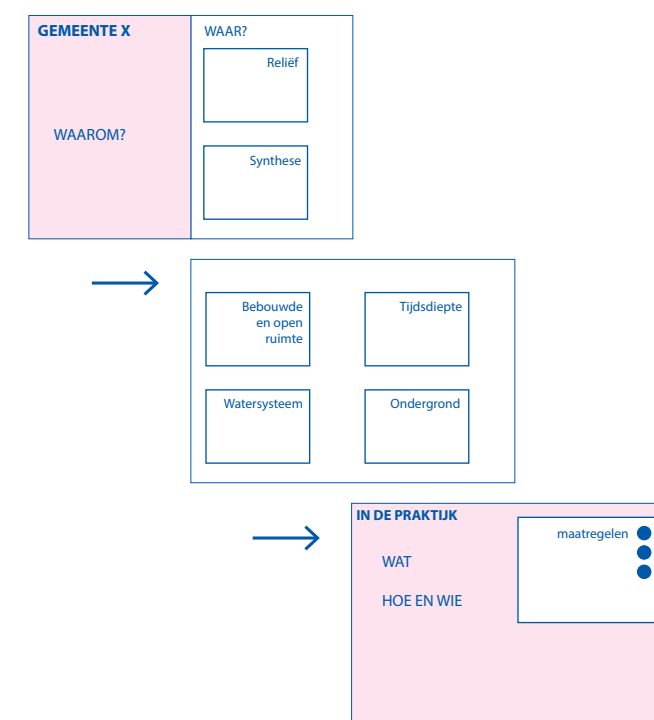
De Ferrariskaart (1777) vormt de eerste grootschalige, historische kartering van ons grondgebied. De kaart werd opgesteld voor militaire doeleinden en bevat dus een erg gedetailleerde tekening van het landschap met bomenrijen, houtkanten, moerassen en graslanden. Hierdoor leren we iets over hoe het landschap historisch functioneerde en welke elementen tot op vandaag het landschap structureren; de tijdsdiepte van het landschap. Als we dit combineren met de van nature overstroombare gebieden kunnen we analyseren welke gebieden sinds oudsher overstromingsgevoelig zijn en welke overstromingsgevoelige gebieden op de vorige kaart dus door menselijk ingrijpen in het watersysteem zijn ontstaan.

[Ferraris kaart](#)
[Van nature overstroombare gebieden](#)

Ondergrond

De bodemkaart leert ons iets over het bovenste deel van de ondergrond. Nog meer dan de Ferrariskaart biedt de bodem als het resultaat van de eeuwenlange interactie tussen organisch materiaal, gesteente, wind en water inzicht in het groenblauw systeem. Kennis over deze toplaag is dus van groot belang. Het leert ons of de ondergrond in staat is om water te infiltreren (zand) of te bufferen (klei). Ook voor plantengroei is kennis over de bodem van belang.

[Bodemkaart: bodemtypes](#)

WAT?

Vanuit de lezing van het het landschapecologisch syteem volgt een bepaalde opgave. Zo zal de nood voor buffering, infiltratie of dedrainage plekafhankelijk zijn maar komen er ook ecologische knelpunten in beeld. In de 'WAT' vraag wordt dit vertaald naar concrete maatregelen zoals het afdammen van grachten, het hermeanderen van een waterloop of het aanplanten van een bepaalde vegetatie.

De cases geven hier telkens een overzicht van toegepaste maatregelen, maar ook andere bronnen kunnen een gemeente helpen of inspireren bij het zoeken naar gepaste maatregelen.

- blauwgroenvlaanderen.be
- zie ook Werkspoor 2: 'Groenblauwe type-projecten uitgelicht' voor een overzicht van ontwerp- en inrichtingkeuzes

MET WIE EN HOE?

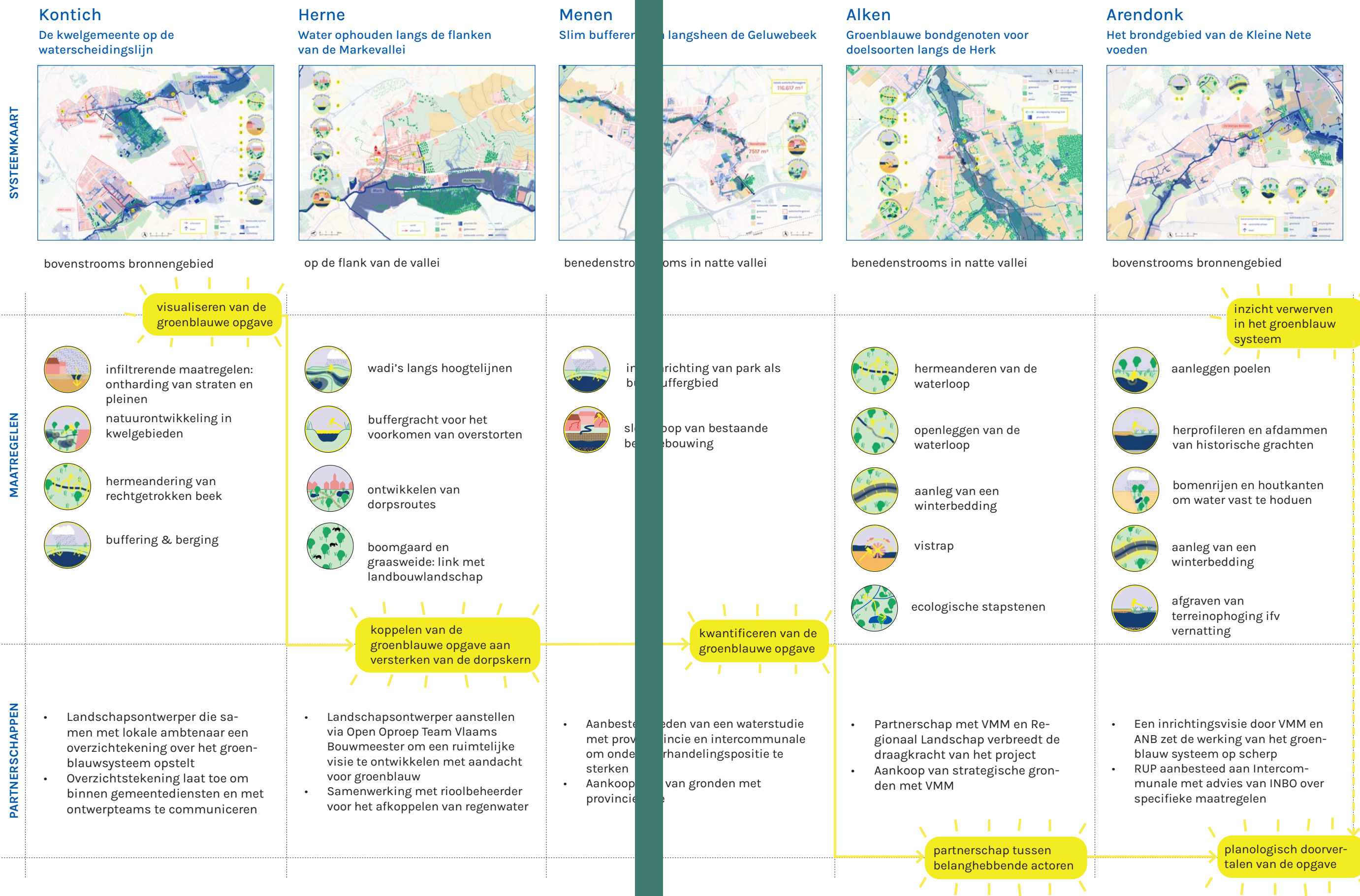
Groenblauwe dooradering confronteert gemeenten met complexe vraagstukken en arbeidsintensieve projecten. Vaker wel dan niet zijn het ook projecten die meerdere (boven)lokale actoren aangaan. De belichte projecten geven een overzicht van actoren die de gemeente kunnen ondersteunen bij een wel bepaalde stap in het proces: zoals een landschapsontwerper bij de projectdefinite, de waterloopbeheerder bij het aankopen van gronden of een intercommunale bij het opstellen van een RUP.

- zie ook werkspoor 3: 'Portret van groenblauwe projectleiders' voor een overzicht van processen en actoren
- zie ook werkspoor 4 en 5 voor een overzicht van juridische en beleidsinstrumenten die relevant zijn voor groenblauwe dooradering

WAAR ZIT IK IN HET GROENBLAUW SYSTEEM?

WAT IS DE GROENBLAUWE OPGAVE?

HOE EN MET WIE KRIJG IK HET GEREALISEERD?

Kontich

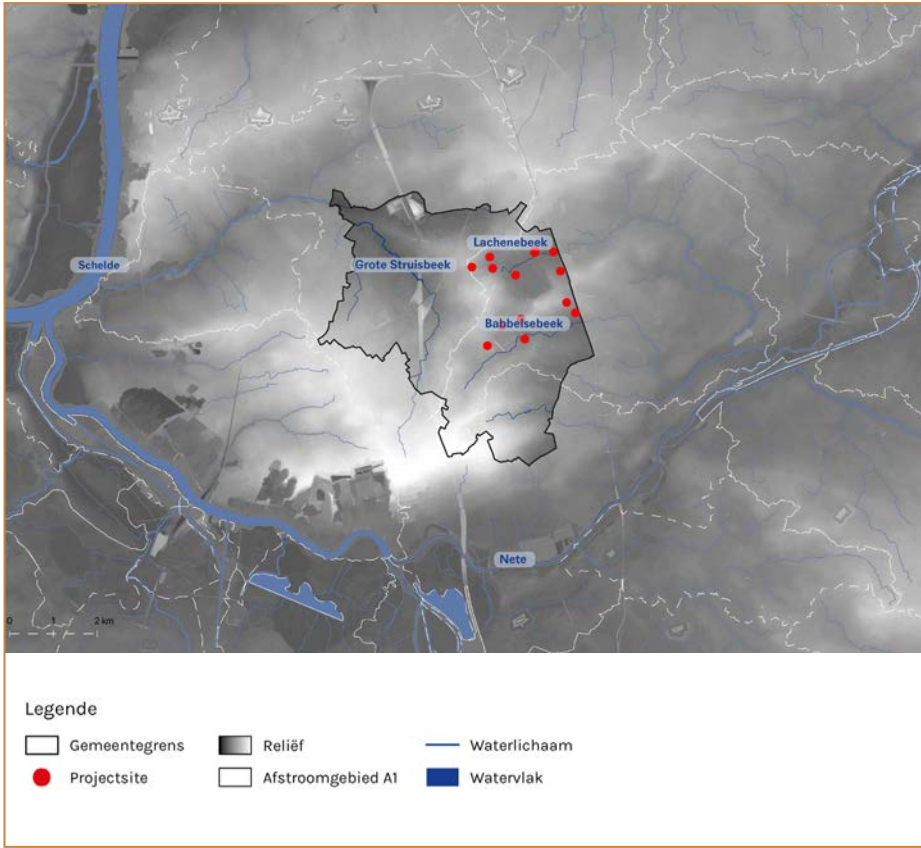
De kwelgemeente op de waterscheidingslijn

Kontich werkte binnen de subsidieoproep Groenblauwe Dooradering aan maar liefst 13 projecten. Ze situeren zich allemaal in het stroomgebied van de Lachene- en Babbelsebeek: twee beekvalleien die binnen de gemeentegrenzen ontspringen. De laatste decennia zijn beide beken naar de achtergrond verdwenen om plaats te maken voor bebouwing – met wateroverlast tot gevolg.

Daarom wil Kontich werk maken van het herstel van het groenblauw systeem in de bestaande woonwijken, KMO-zones en het centrum. Hierbij stellen ze voor om lokaal het infiltrerend potentieel te versterken om op andere plaatsen het te veel aan water te compenseren. De lokale ambtenaren van Kontich hebben heel wat terreinkennis: van de ligging van bronnen en grachten tot de historische inrichting van het landschap. Terreinwerk en foto's op verschillende momenten tijdens het jaar geven zo al eerst aan waar het landschap infiltrerend of bufferend werkt.

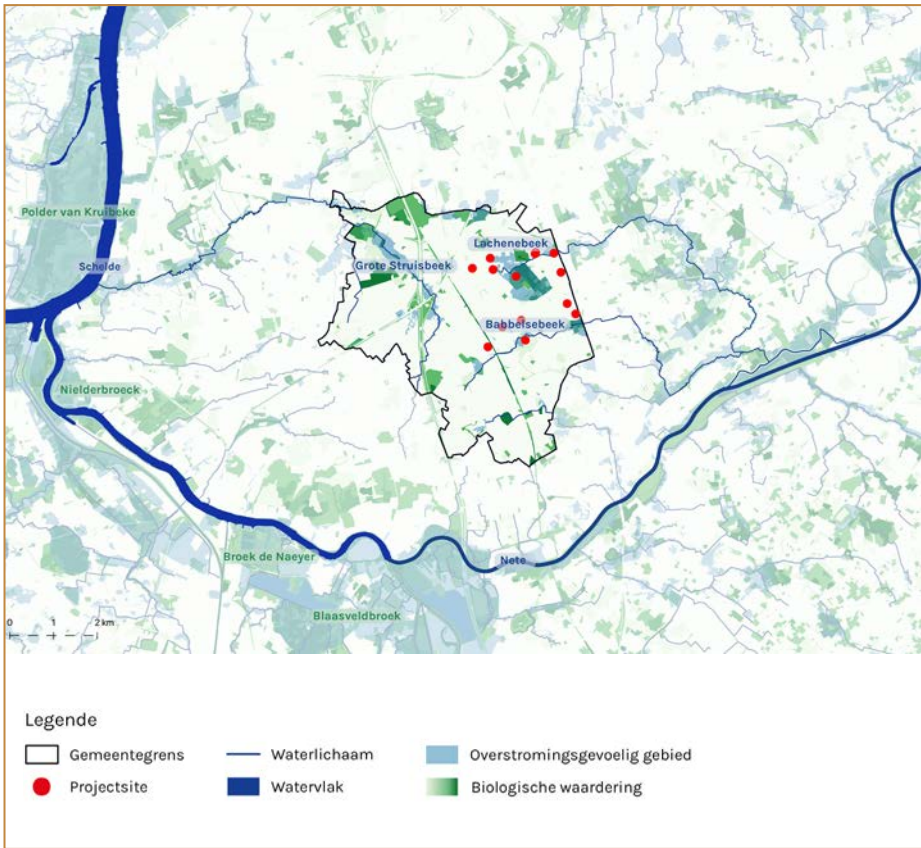
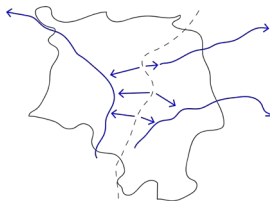
Tegelijk is die kennis overdragen niet altijd eenvoudig: doorheen het traject bleek dat het objectief illustreren van deze terreinkennis een belangrijk sleutel was om zowel de interne als de externe samenwerkingen vooruit te stuwen!

WAAR?

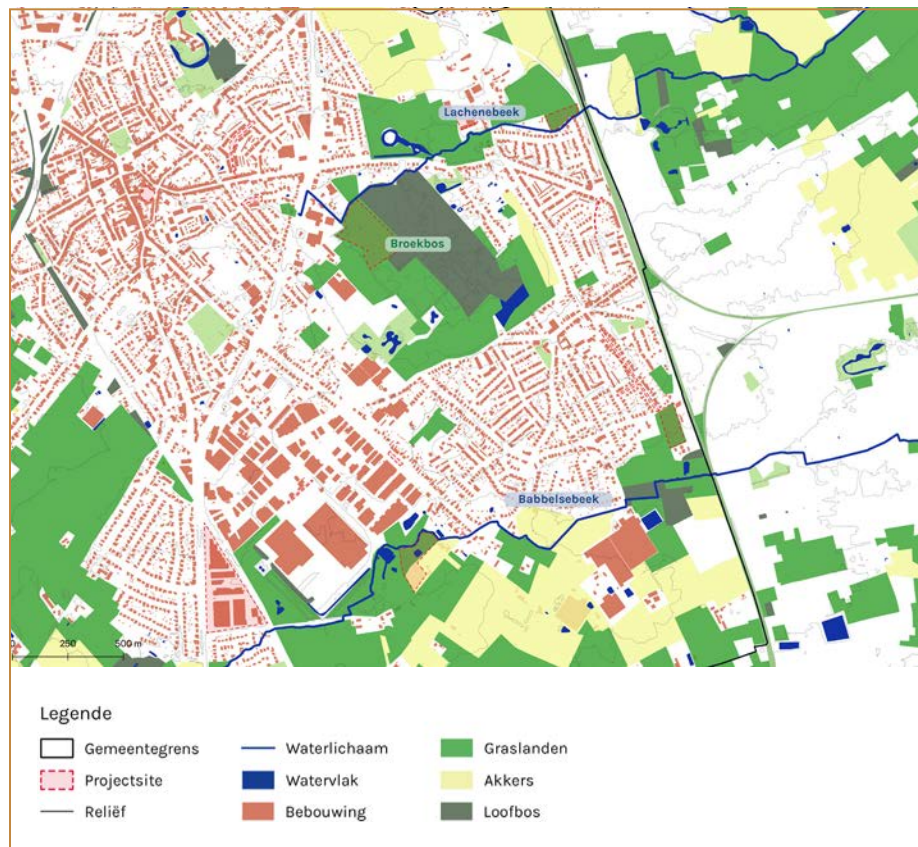
HOOGTE

Kontich situeert zich **bovenstrooms** in het watersysteem. Zowel de Lachense- als de Babbelsebeek, waar de project- en zich rond situeren, ontspringen hier. **De waterscheidingslijn, de lijn die verschillende afstroomgebieden opdeelt, loopt pal door de gemeente.** Zo stroomt elke druppel in het westen richting de Grote Struisbeek en dus naar de Schelde. Alles in het projectgebied, in het oosten, loopt uiteindelijk naar de Nete.

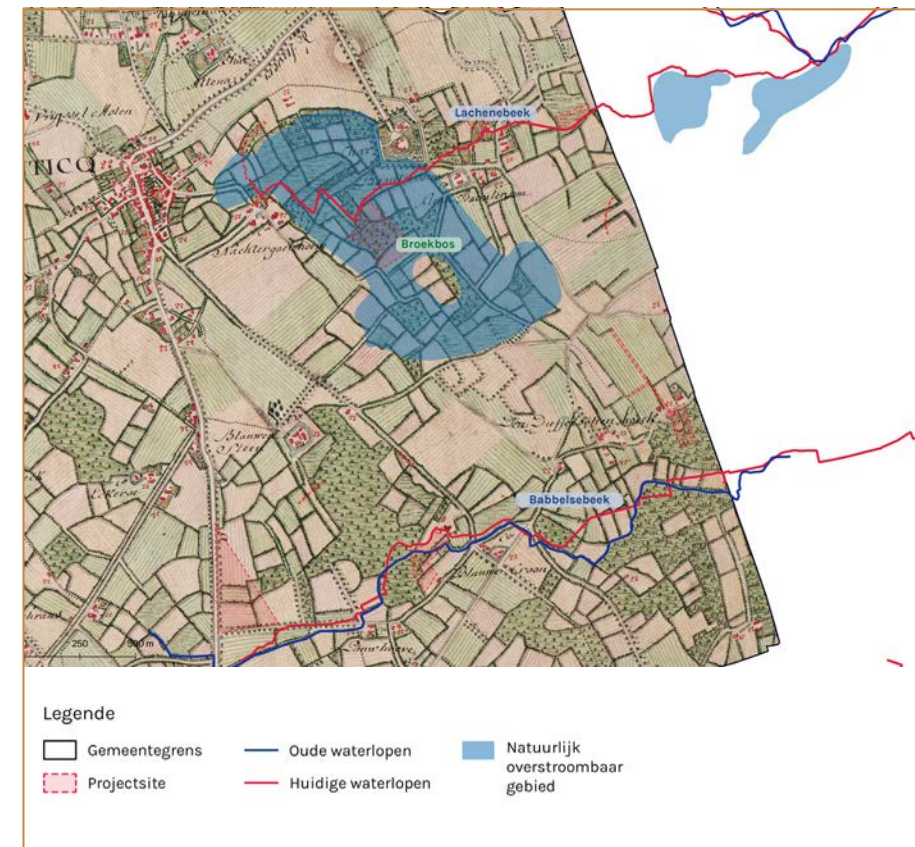
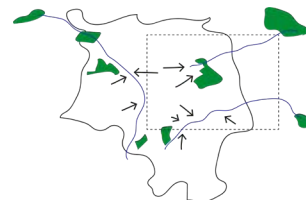
SYNTHESEKAART

De rivieren Schelde en Nete vormen belangrijke landschappelijke dragers waarlangs natuurgebieden zoals de Polders van Kruike en verschillende 'broeken' zich bevinden. Deze groengebieden zijn vaak (her)ingericht in het kader van het Sigmaplan en vervullen vandaag een belangrijke bufferende functie benedenstrooms. De Grote Struisbeek, de Lachenebeek en de Babbelsebeek maar ook infrastructuur zoals de oude spoorweg verbinden Kontich met dit groenblauw netwerk.

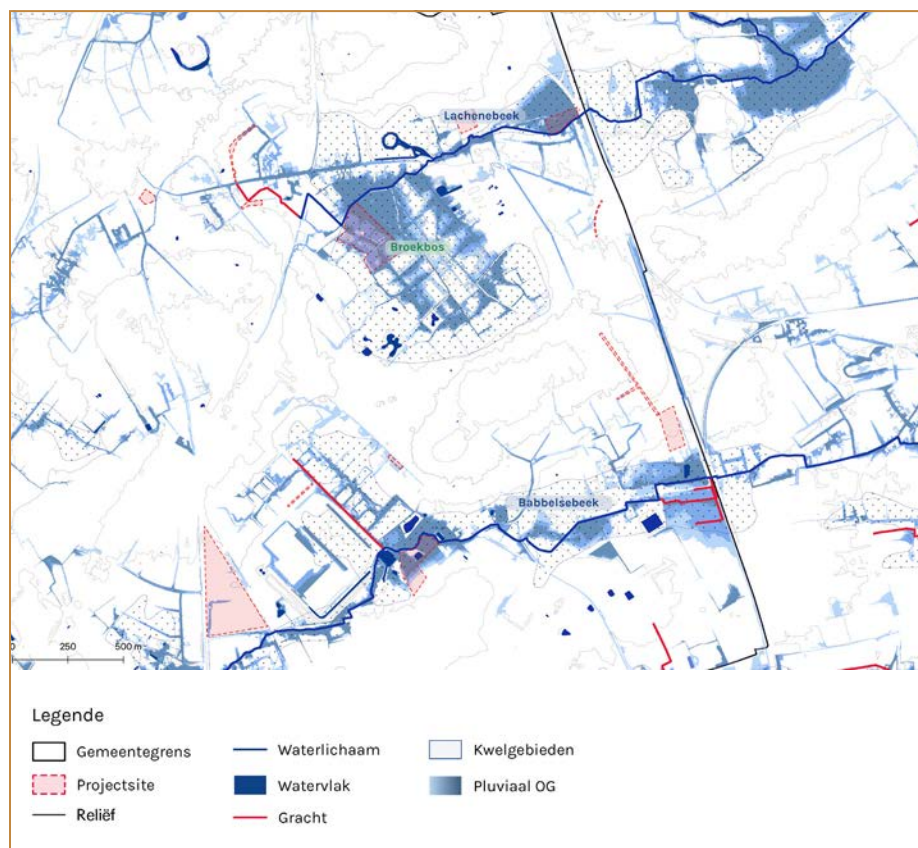
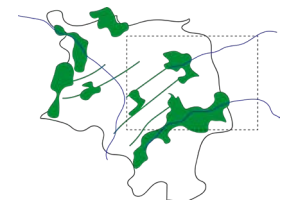
BEBOUWDE EN OPEN RUIMTE

De kern van Kontich, in de zuidelijke rand van Antwerpen, is een **dicht bebouwd gebied**. Bij het projectgebied langs de Lachene- en Babbelsebeek reikt de bebouwing, maar ook industrie en landbouw tot in de beekvalleien. De natuur is hierdoor versnipperd en grotendeels afwezig in het dorpscentrum, enkel het Broekbos is daar een groter groen gebied.

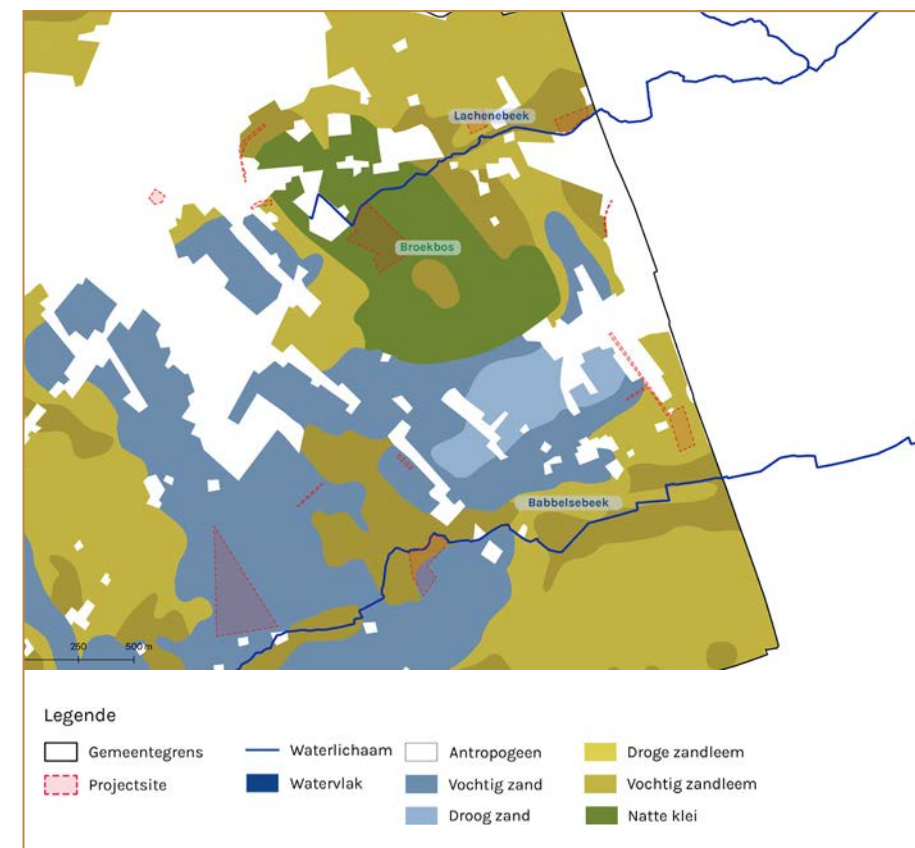
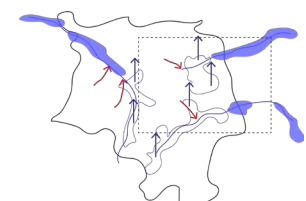
TIJDSDIEPTE

Door de vergelijking met de Ferraris-kaart zien we **hoe we doorheen de eeuwen het watersysteem drainerend hebben ingericht en zo ook overstromingsgevoelige gebieden hebben verlegd**. De Babbelsebeek werd doorheen de eeuwen rechtgetrokken en verschoven. De Lachenebeek ontstond oorspronkelijk zelfs buiten de gemeentegrenzen van Kontich! De Lachenebeek ontwaterd vandaag dus eigenlijk het kwelgebied en van nature overstroombaar gebied ter hoogte van het Broekbos. Ook valt op dat er meer natte natuur langsheen de beekvalleien aanwezig was en kleine landschapselementen deze met elkaar verbonden doorheen landbouwgebied.

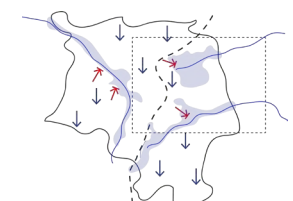
WATERSYSTEEM

Langsbeen de beekvalleien zijn er verschillende overstromingsgevoelige gebieden. Deze stoppen abrupt aan de gemeentegrens, waar de spoorwegberm zorgt voor een artificiële ophoging. Op de pluviale overstromingskaart zien we hoe regenwater langs verharde wegen en terreinen versneld afstroomt. **Hier bevinden zich veel kwelgebieden. Kontich ligt dus bovenop een belangrijk brongebied!** In lokale depressies en alluviale delen komt water, dat in de hoger gelegen zones infiltreerde, vanuit de ondergrond terug naar het oppervlak: kwelwater. **We zien dat grachten deze kwelgebieden versneld ontwateren.**

ONDERGROND

Kontich bevindt zich in de zandstreek. Enkel ter hoogte van het Broekbos – broek wijst trouwens op nat – bevindt er zich klei. De zanderige ondergrond werkt in Kontich infiltrerend. Waar het landschap nu dus vooral water afvoert, zouden we het eigenlijk moeten vasthouden om de kwelgebieden te voeden. **Op de zandruggen is er dus ruimte nodig om water te infiltreren en in de vallei om het kwelwater voldoende ruimte te geven.**

Visueel overzicht van de wateropgave

Met hun Hemelwater- en Droogteplan en het Groenplan had Kontich al het belang van de Lachene- en Babbelsebeek voor de ruimtelijke structuur van de gemeente op scherp. Bovendien is ook de terreinkennis van lokale ambtenaar Johan ronduit indrukwekkend. Tegelijk is de werking van het watersysteem complex en dynamisch. Het is daardoor soms uitdagend om een duidelijk verhaal te brengen aan burgers, andere diensten of partners over 13 verschillende projectzones met verschillende maatregelen.

Doorheen het Groenblauwe dooraderingstraject ondersteunde ontwerpbegeleider 51N4E de gemeente met (onder andere) het opmaken van een heldere kaartenreeks die de verschillende projecten positioneert. In het bijzonder de watersysteemkaart maakt de diagnose van het groenblauwsysteem vandaag. Het vormt een belangrijke aanvulling om in de projectdefinitie scherp te stellen waar de knelpunten zich bevinden én waar welke maatregel dient genomen te worden! Het dient ook als een sterk communicatiemiddel naar burgers en potentiële partners. Diezelfde ambtenaar gaat nu met de systeemkaart het terrein op om in gesprek te gaan met eigenaars van strategische percelen, zoals die op een KMO-zone ter hoogte van een kwelgebied waar water vandaag versneld wordt afgevoerd. De gemeente kan verder hun brede waaier aan projecten presenteren aan de burger binnen één helder en overkoepelend narratief.

WAT?

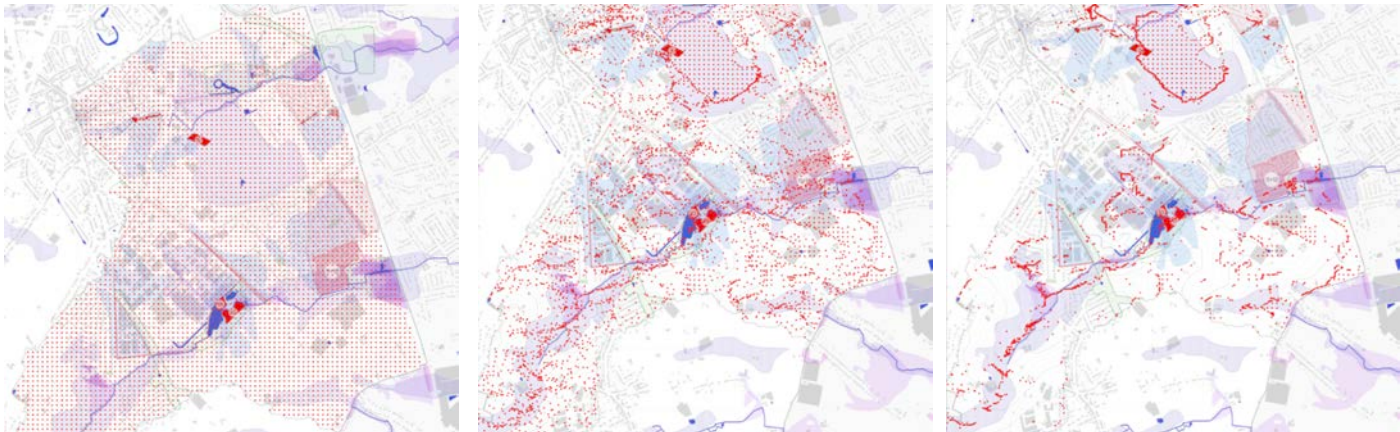
- Mix van infiltratie (zandrug Hoge Akker) en berging (Sint-Jansplein)
- Vertraagde afvoer in stedelijk gebied bijv. ter hoogte van de Doopput (plaatselijke situatie laat overal infiltreren niet meer toe)
- Natuurontwikkeling kwelgebieden zoals ten zuiden van de KMO-zone en door afbraak van tennisterein ter hoogte van de Lachenebeek

MET WIE? en HOE?

- Inschakelen van landschapontwerper om terreinkennis te vertalen naar beeld en projecten te kunnen plaatsen in groter geheel
- Overzichtstekening laat toe om binnen de gemeentediensten te communiceren over groenblauw en concrete projecten
- Overzichtstekening als hulpmiddel bij het sturen van ontwerpteams die in een deelgebied actief zijn (vb. ook als bijlage bij bestekken)

Overzichtstekening van de veelheid aan projectgebieden en maatregelen binnen het groenblauw systeem.

Visualisatie van het watersysteem. ©51N4E

Herne

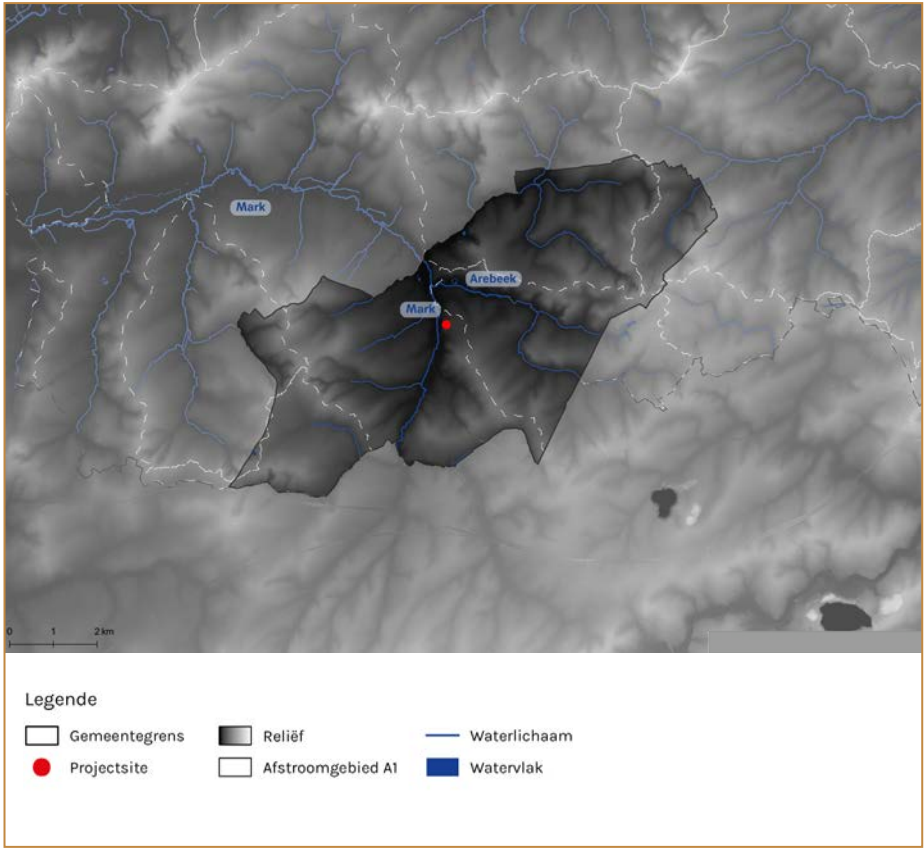
Water ophouden langs de flanken van de Markevallei

Herne is gelegen op een kouter in de Markevallei. De Mark en het omliggende landbouwlandschap zijn jammer genoeg niet waar te nemen in het grijze dorpscentrum. De rivier komt enkel tevoorschijn bij zware overstromingen zoals die in 2021. Eerder werden overstromingen tegengegaan door het verder indijken van de rivier. De ambitie van Herne is om nu meer hemelwater bovenstrooms op te houden om de overstromingsdruk op de dorpskern te verminderen en ook de overstortwerking zoveel mogelijk te vermijden.

Daarvoor kwam de Markevalleisite – z’n naam niet gestolen – in het vizier: een leegstaand scholencomplex op een strategische ligging tussen het dorpscentrum en de omliggende landbouwpercelen. Door hier te ontharden wordt tevens een geleidelijke transitie van natuurlijk landschap naar bebouwde ruimte gemaakt die de belevingswaarde in de kern verhoogt. Op deze locatie moet het water zo lang mogelijk worden vastgehouden en vertraagd infiltreren. Zo ontlasten we het dorpscentrum van afstromend water.

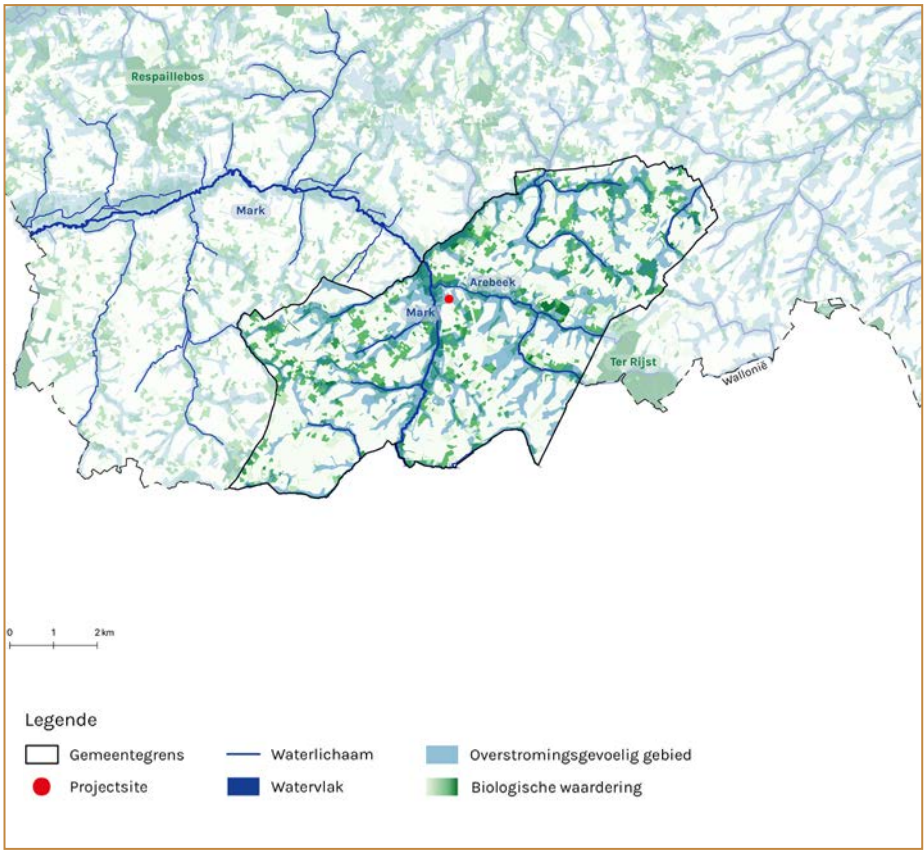
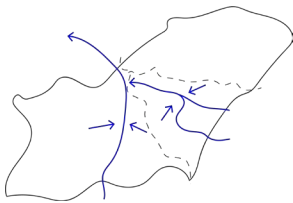
De doorbraak in het traject van Herne is dan ook het koppelen van de landschappelijke opgave aan thema’s zoals mobiliteit, economie en landbouw om de dorpse identiteit te versterken. Door het onthardingsproject slim in te zetten voorkomen we niet alleen verdere overstromingen benedenstrooms, maar krijgt het dorpscentrum ook een boost!

WAAR?

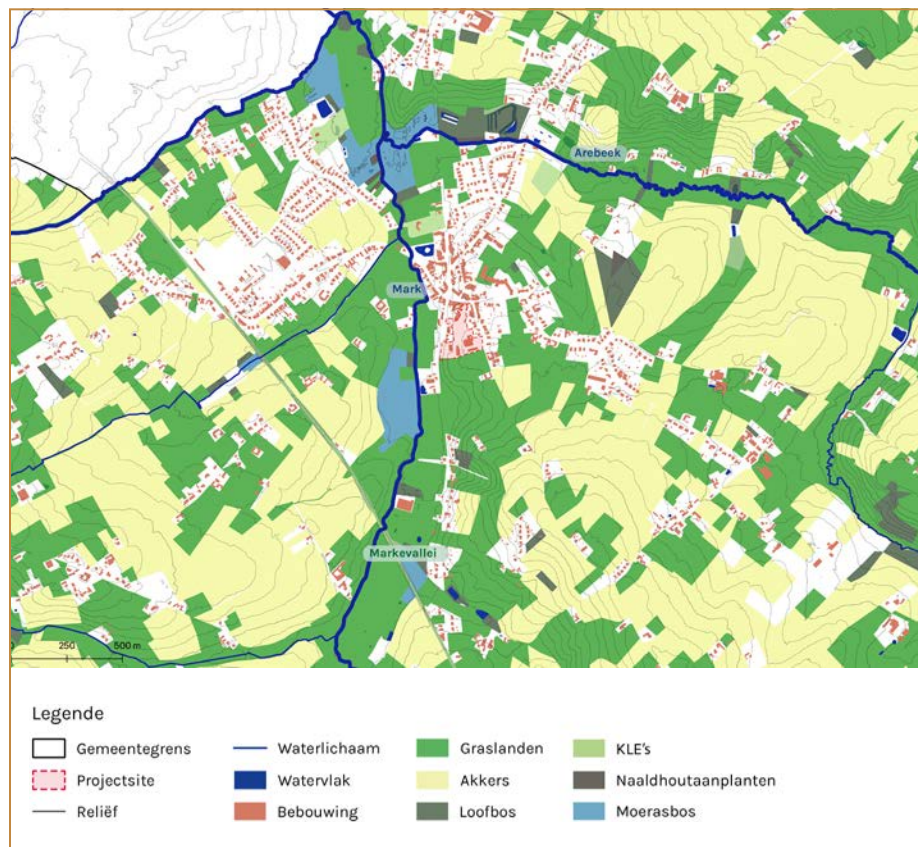
HOOGTE

De Mark ("marka" voor grens) komt Vlaanderen binnen in Herne vanuit het zuiden, waarna die een bocht maakt en terug richting Wallonië stroomt, om vervolgens in de Dender uit te monden. Het dorp Herne - nu deelgemeente van Pajottegem - ligt pal in het heuvelachtige Pajottenland en kent een sterk variërend reliëf. **Het projectgebied binnen dit traject bevindt zich op één van de flanken van de Markevallei.**

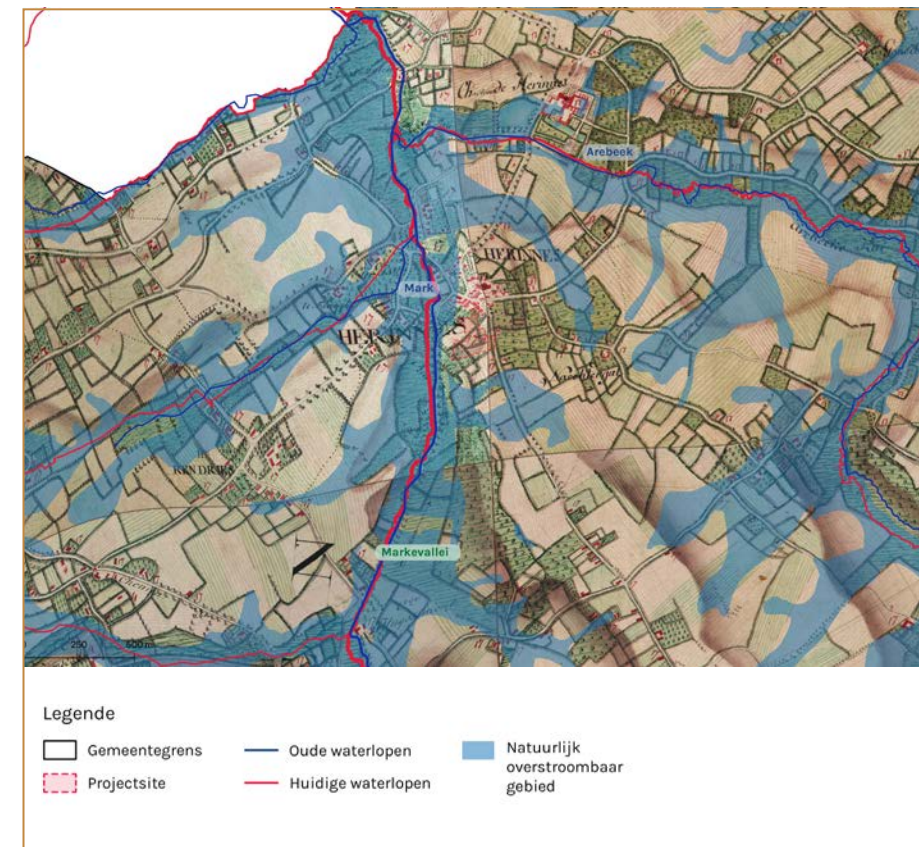
SYNTHESE

De Mark vormt een belangrijke groenblauwe ader in het landschap. Ook de Arebeek en andere zijtakken zijn groenblauwe aders waarlangs waardevolle natuur zich bevindt. Het kasteelpark Ter Rijst net buiten Herne is ook een belangrijk natuurgebied in beheer bij Agentschap Natuur en Bos. Door het sterke reliëf komen de natuurgebieden in de vallei vaak overeen met overstromingsgevoelige gebieden.

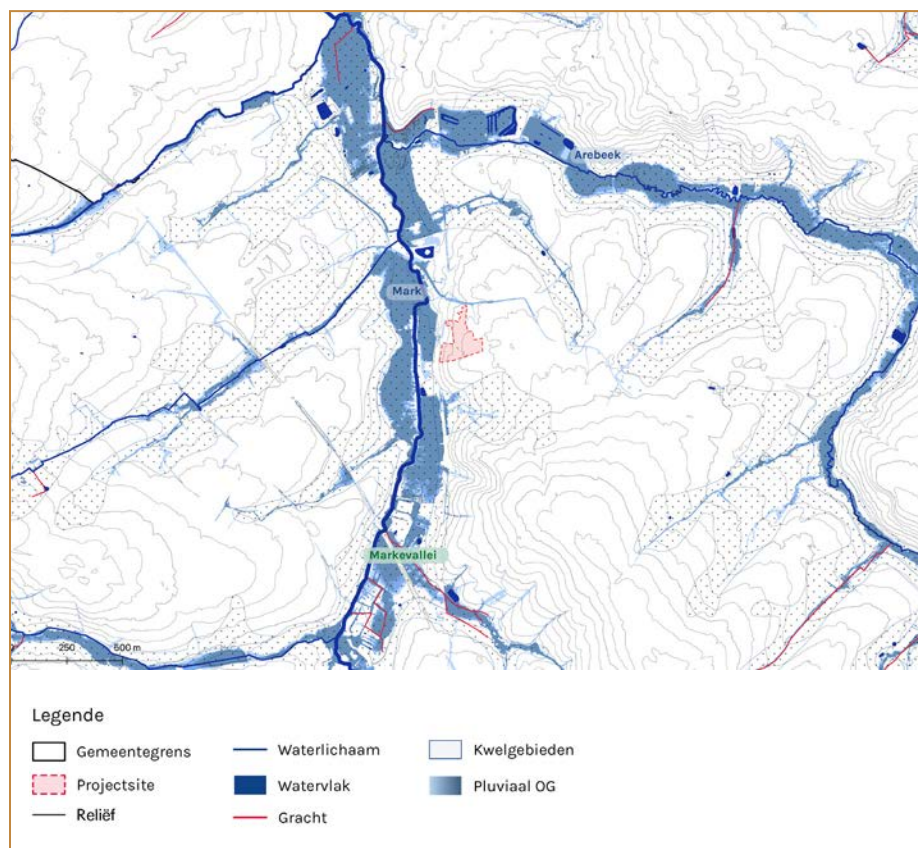
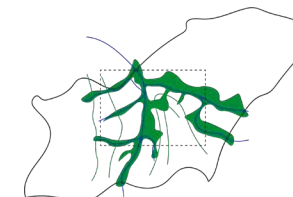
BEBOUWDE EN OPEN RUIMTE

Het projectgebied bevindt zich net ten zuiden van de dorpskern van Herne, op de rand tussen bebouwde ruimte en landbouwgebied. De omgeving van Herne is erg landelijk en wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van landbouw vooral op de iets hoger gelegen gebieden. De straatnamen in Herne wijzen ook sterk naar dit landbouwverleden. Zo zijn 'dries' en 'kouter' toponiemen die naar weilanden en hooggelegen akkercomplexen verwijzen.

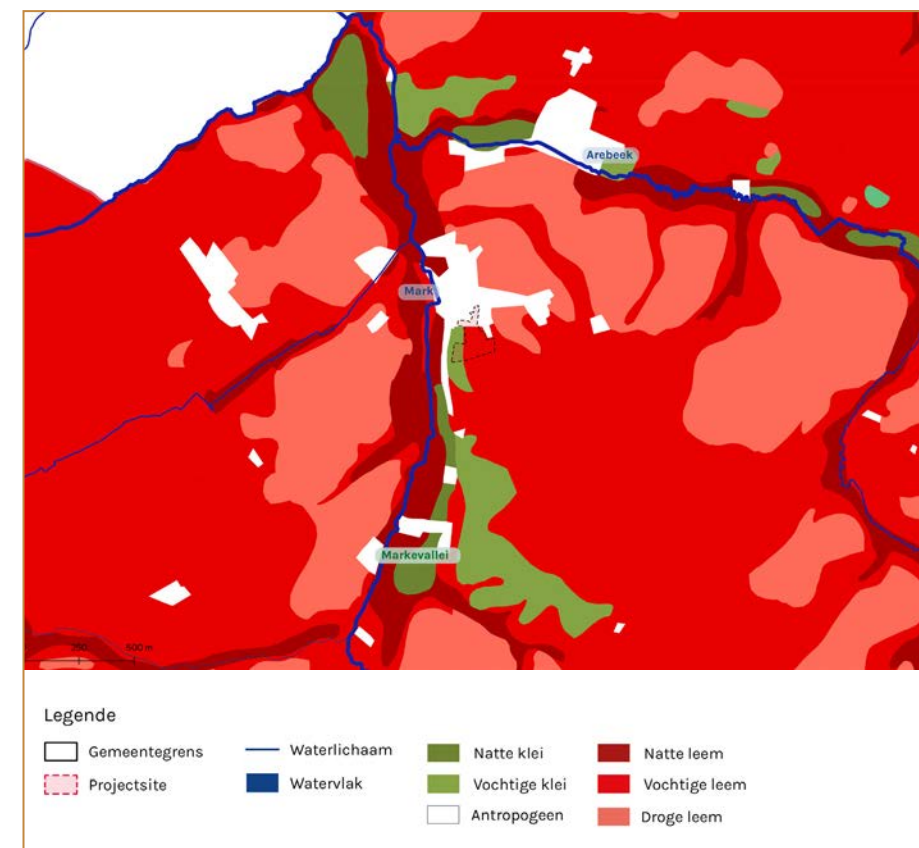
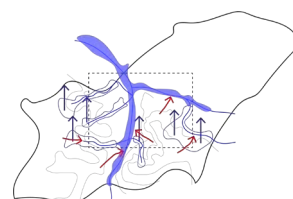
TIJDSDIEPTE

Het belang van de Markevallei zien we ook terug in historische kaarten met omvangrijke graslanden in de vallei. Die graslanden stemmen ook grotendeels overeen met de natuurlijk overstroombare gebieden. Rondom de historische dorpskern van Herne vinden we boomgaarden en andere landschapselementen terug die volgens de hoogtelijnen, de dorpskern verbinden met het landbouwlandschap.

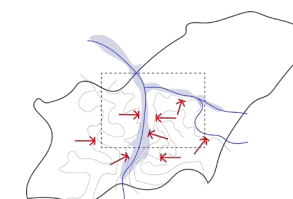
WATERSYSTEEM

De Mark is een erg overstromingsgevoelige vallei. Door het sterke reliëf en de kweldruk stroomt er veel water vanuit de zijtakken naar de centrale vallei. De aangelegde grachten, maar ook verharding zoals in het projectgebied, versnellen het afstromend water. De uitdaging ligt in het verminderen van de druk op deze vallei door in te grijpen op de flanken.

ONDERGROND

Herne ligt pal in de leemstreek: de vruchtbare bodem verklaart dan ook het belang van landbouw in de regio. In de vallei vinden we daarnaast ook klei. Water kan zowel op de flanken als in de vallei dus moeilijk infiltreren, vooral bij hevige regenval. Dit kan ook de aanwezigheid van de grachten verklaren: water dat lang bleef staan, werd afgevoerd om velden zo sneller bewerkbaar te maken. Door het wisselende klimaat maakt dit ons vandaag extra kwetsbaar. Om de centrale vallei te ontlasten bij piekbuien, dienen we het water bovenstrooms zo lang mogelijk vast te houden.

Landschapontwikkeling tot diep in de dorpskern

Herne wou met de projecten in Groenblauwe Dooradering sterk inzetten op de kernvernieuwing van het dorp, het landschap terug leesbaar maken en de waterproblematiek aanpakken. De systemische lezing resulteerde in landschappelijke figuren die zowel een ecologische als een programmatische functie hebben. Volgens de hoogtelijnen wordt er op strategische plaatsen onthard en dorpsroutes ontwikkeld die het dorp met het omliggende landschap verbinden. De verschillende routes passeren de tweede figuur: de dorpskern, die de ontwerpers de sokkel noemen. Het reliëf wordt in Herne zo ingezet om om te gaan met de waterproblematiek, maar ook om dorpsroutes te ontwikkelen en een perspectief op het landschap te bieden.

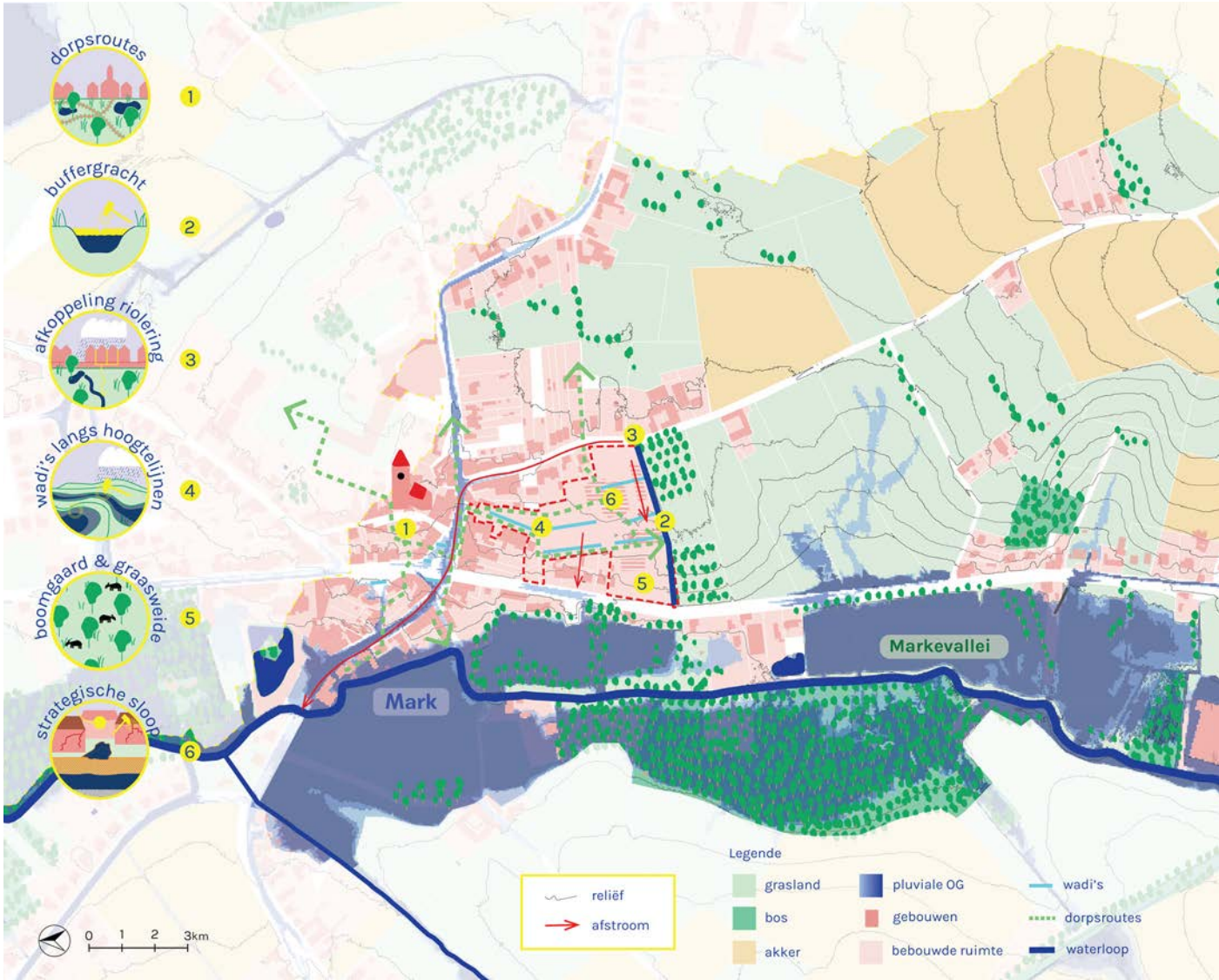
De systemische benadering weerspiegelt zich ook in het ontwerp en de waterstrategie van het dorpspark. Door slim om te gaan met het reliëf wordt het water lokaal bijgehouden in natte weides en wadi's en vervolgens vertraagd afgevoerd. Hierdoor wordt het benedenstrooms gebied minder belast én gaat er minder regenwater richting de riolering met minder overstorten tot gevolg. Door de groenstructuur te versterken met boomgaarden en weides vormt het verder een landschappelijk geheel met de omliggende landbouwpercelen en worden de kernmerkende eigenschappen van Herne in de verf gezet: met een zichttas op landbouwgebied, boomgaarden (cfr. Ferrariskaart), het benadrukken van het reliëf en hieraan gebruiksfuncties koppelen.

WAT?

- Ontwikkelen van dorpsroutes volgens landschappelijke figuren en hoogtelijnen
- Verschillende wadi's, volgens de hoogtelijnen om trapsgewijs afstroming te vertragen en infiltratie te bevorderen
- Buffergracht voor vertraagde afvoer van het regenwater en zo het voorkomen van overstortproblematiek
- Boomgaard en graasweide: inzetten op verbinding met omliggende landbouwlandschap

MET WIE? en HOE?

- Inschakelen van landschapontwerper, via Open Oproep van het Team Vlaams Bouwmeester, voor het ontwikkelen van een ruimtelijke visie voor dorpskernontwikkeling
- Samenwerken met rioolbeheerder in verband met regenwaterafkoppeling en overstortproblematiek langs de Mark
- Van projectgebaseerde kwantitatieve benadering van ontharding naar grootschalige landschappelijke benadering, die doorwerkt op drie schalen: een toekomstvisie voor het dorp, een masterplan, en de uitvoering van een concreet onthardings- en vergroeningsproject

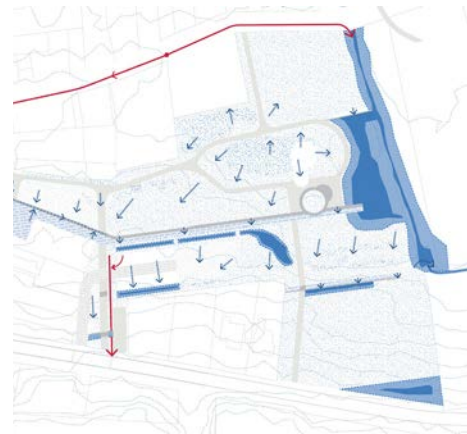
Overzichtstekening: inzetten op vertraagde afvoer op de flank en landschappelijke verbindingen.

Visualisatie van de dorpskern.
©Atelier Horizon

Drie figuren: de vallei, de dreef en het landbouwlandschap.
©Atelier Horizon

Het watersysteem als onderlegger voor het ontwerp van het park: cascade van wadi's.
©Atelier Horizon

Menen

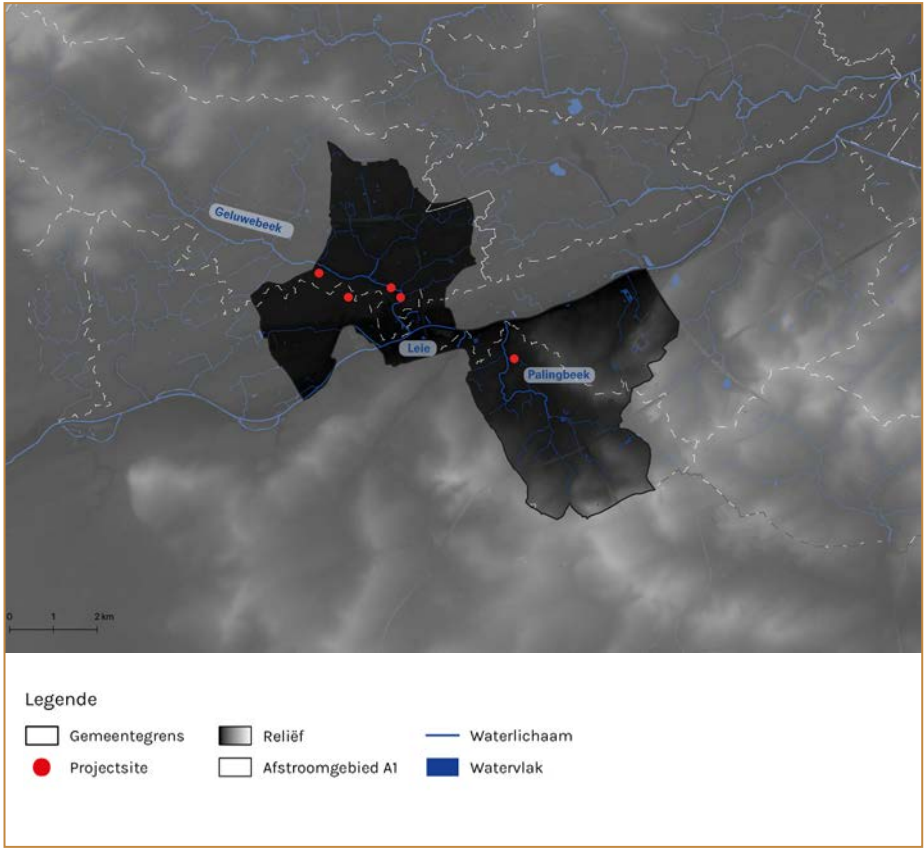
Slim bufferen langsheen de

De stad Menen grijpt groenblauwe dooradering aan om meer betekenisvolle groenruimte te realiseren in de gemeente. Want waar gemiddeld 8 op 10 Vlamingen tevreden zijn over het groen in zijn of haar omgeving, is dat in Menen slechts 57%. Dat is het derde laagste cijfer in Vlaanderen. Bovendien toonde recent onderzoek aan dat er een tekort aan wateropslag was, maar waar realiseer je die dan? En hoe koppel je dat aan het gebrek aan groenruimte?

De stad koos er uitdrukkelijk om natuurwaarde en ruimte voor water te voorzien in de nabijheid van woonkernen. Dit betekent een meerwaarde en stuurt bij de keuze van projectgebieden. Zo kwam al snel de Reznor-site in het vizier: een sterk verhard terrein van 3 ha in Menen-centrum, waar de Geluwebeek is overwelfd. De voormalige producent van verwarmingstoestellen sloot de deuren in 2018 en de eigenaar van de grond was bereid tot verkoop. Gesprekken met de stad, de provincie als waterloopbeheerder en een projectontwikkelaar werden opgestart. Gezien de ligging aan de beek en de nabijheid van woningen, een school en een woonzorgcentrum, is het project een belangrijke hefboom om een groenblauwe as doorheen de stad te realiseren.

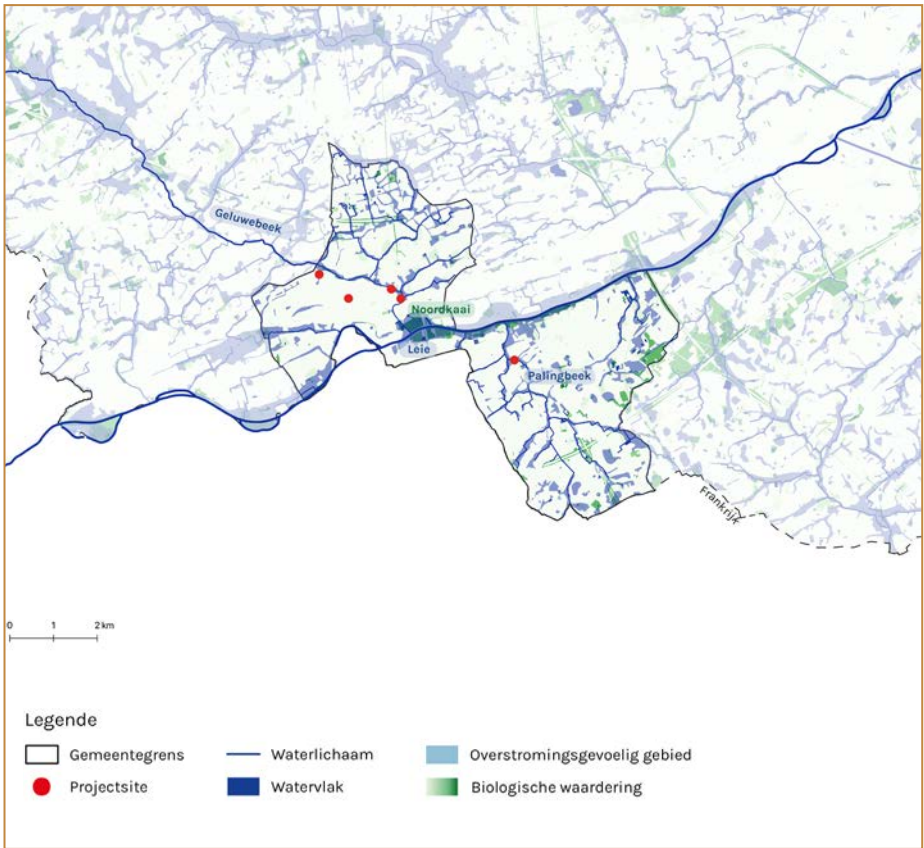
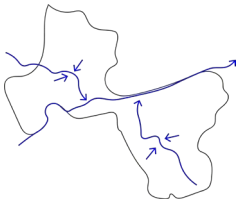
Doorheen het traject bleek het gericht kwantificeren van de wateropgave een cruciale doorbraak. Enerzijds om de juiste ontwerpkeuzes te maken in de verschillende projecten, anderzijds om het potentieel van de Reznor-site als bufferzone hard te maken en als argument mee op de onderhandelings-tafel te leggen.

WAAR?

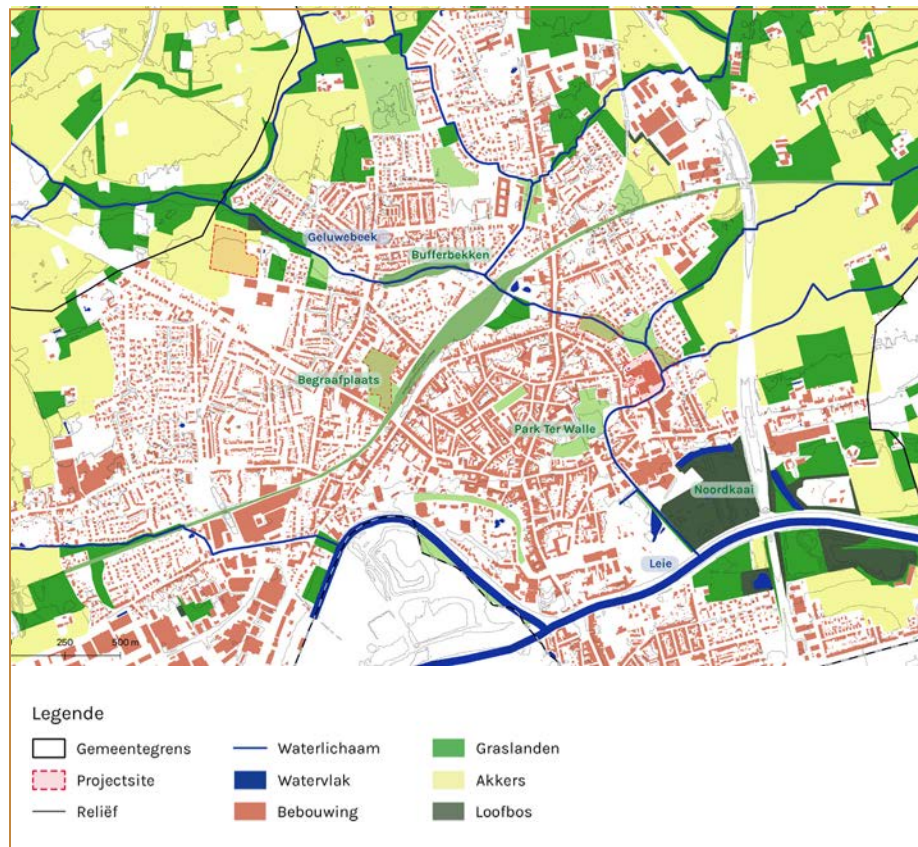
HOOGTE

Menen ligt in de Leievallei, op het punt waar de Leie vanuit Frankrijk België binnenstroomt, van west naar oost. Het gebied is een stuk lager gelegen en veel vlakker in vergelijking met de bredere omgeving. **Op het grondgebied van Menen mondt onder andere de Geluwebeek uit in de Leie.**

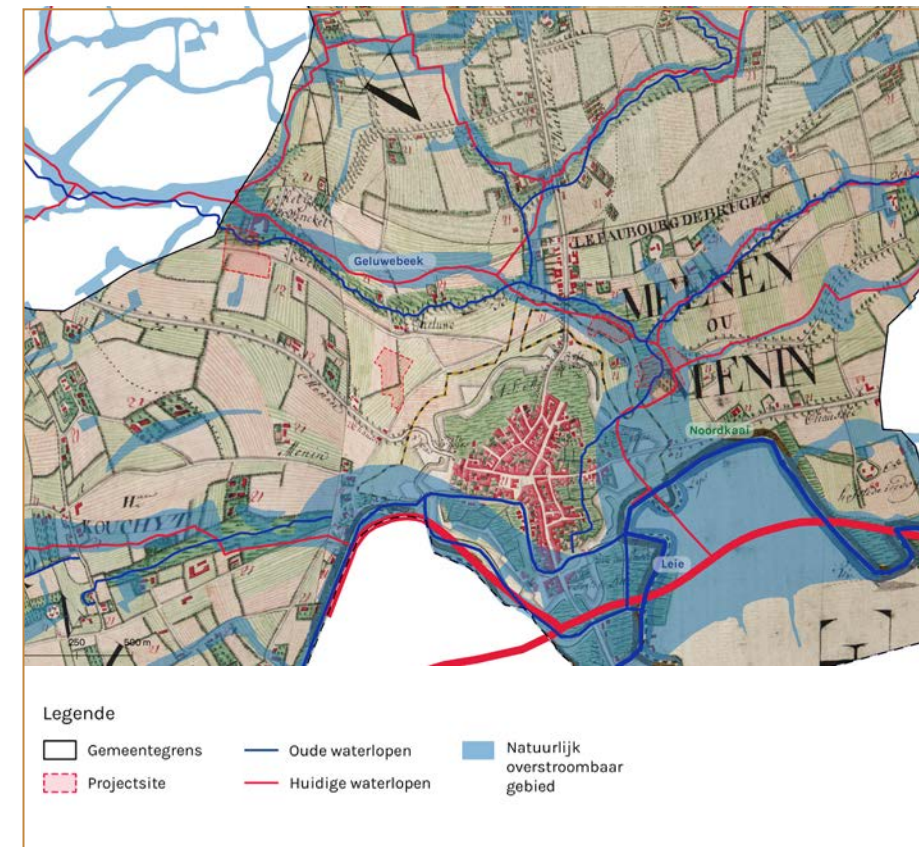
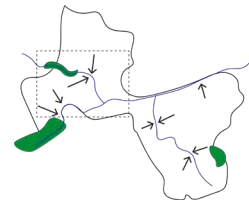
SYNTHESEKAART

De Leie vormt een belangrijke as in het landschap, waarlangs enkele natuurgebieden zoals de Noordkaai zich bevinden. Op het grondgebied van Menen stroomt de Geluwebeek de Leie in, maar direct valt de afwezigheid van groenruimtes op. De Geluwebeek is dan ook grotendeels ingekokerd, waardoor water en natuur weinig ruimte krijgen binnen het stedelijk weefsel.

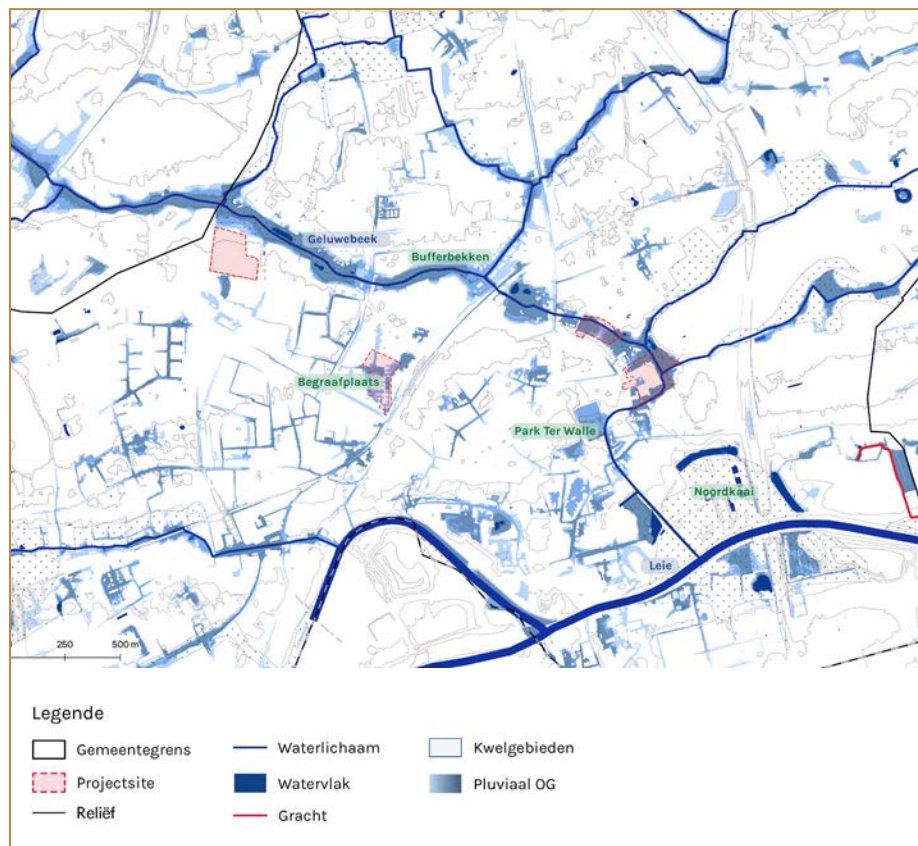
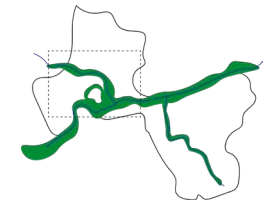
BEBOUWDE EN OPEN RUIMTE

De bebouwing is sterk aanwezig, in het bijzonder langs de waterlopen. Meningen is zo deel van de industriële as langs de Frans-Belgische grens. Woningen en industriegebieden reiken tot in de vallei van de Leie en de beken. Natuurkernen zijn dan ook sterk gereduceerd. Er resten nog enkele natuurgebieden langs de Leie en de Geluwebeek. Bovenstreams, ten noorden van de treinsporen, werd er in begin 2000 een provinciaal bufferbekken aangelegd. Met de inzichten uit de klimaatscenario's vandaag, is de ruimte die daar voorzien wordt nog onvoldoende.

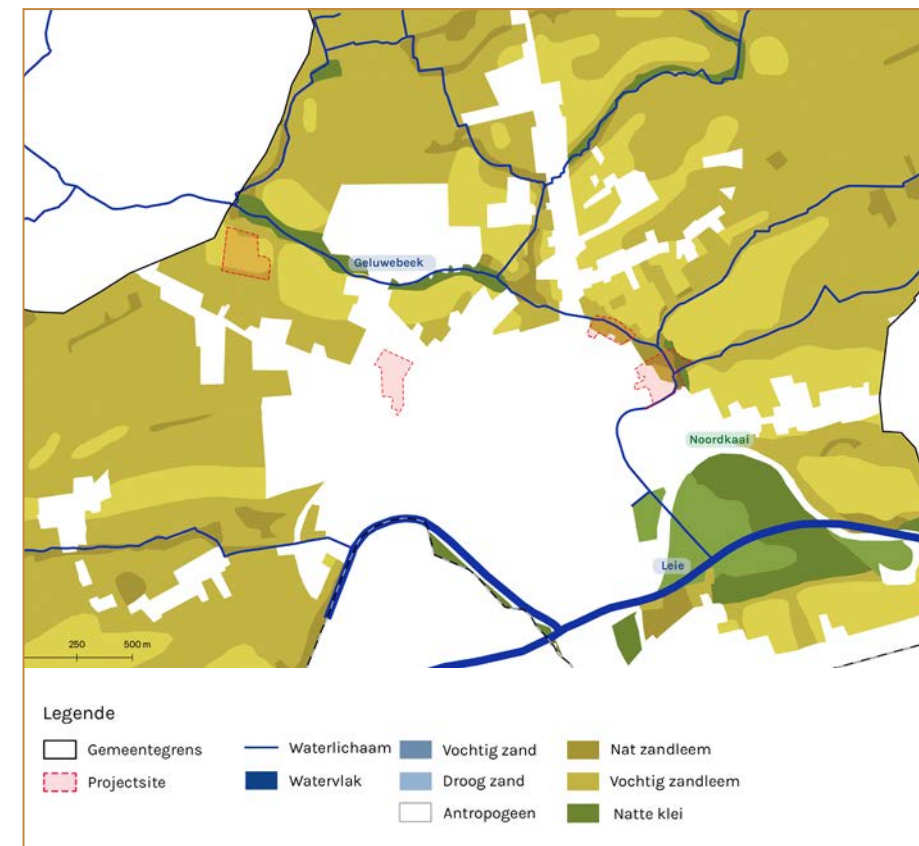
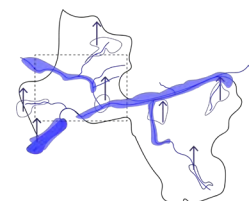
TIJDSDIEPTE

Op de Ferrariskaart valt direct op dat de stadskern van Meningen omringd was door groene graslanden. Deze groene ring is een restant van de kazematten die dekking boden aan deze grensstad. De 17de eeuwse stad ligt vlak aan de rand van natuurlijk overstroombaar gebied. Met de verharding die er door de jaren heen bijgekomen is en het ingekokerde tracé, krijgt hemelwater en de Geluwebeek dus niet de ruimte die het nodig heeft.

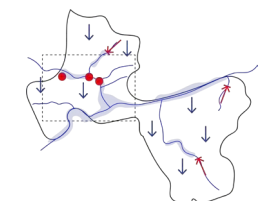
WATERSYSTEEM

Langs de Geluwebeek is er bij regenval vooral sprake van wateroverlast! De pluviale overstromingskaart toont hoe door het sterk verharde karakter van Meningen hemelwater de druk op de Geluwebeek verhoogt. De huidige ruimte die de beek krijgt (ingekokerd), volstaat dus niet. Daarnaast zet Meningen in op ontharding zoals op de begraafplaats in de Zandputstraat (werkspoor 2).

ONDERGROND

De bodem in Meningen wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van zand(leem) op de hogergelegen gebieden en klei in en rond de waterlopen. Langs de Geluwebeek is er potentieel om water te bufferen en gebieden langs de Leie te ontlasten. Op hoger gelegen zandgronden dienen we in te zetten op het vasthouden en infiltreren van hemelwater.

Met onderbouwde cijfers aan de onderhandelingstafel

De opgave voor de Reznor-site was een zoektocht naar evenwicht in ontwikkelingskansen: om aan de woonvraag te beantwoorden, om kwalitatieve groene ruimte aan te bieden voor de stad maar ook om ruimte te maken voor de Geluwebeek. Dit vraagstuk lag van bij aanvang op tafel in de gesprekken tussen de projectontwikkelaar, die plande om de site te kopen, en de stad.

Er werd een studie gelanceerd, in samenwerking met de provincie West-Vlaanderen en de intercommunale, om beter in beeld te brengen welke hydrologische maatregelen nodig zijn op de verschillende projectsites langs de Geluwebeek. De studie nam het volledig afstroomgebied van de Geluwebeek in beschouwing en onderzocht wat de hemelwater- en droogteplannen al voorzagen; om vervolgens te berekenen wat het te realiseren buffer- en infiltratievolume is op verschillende sites langs de beek. De studie voedde vervolgens het masterplan voor de herontwikkeling van de Reznor-site en bepaalde de draagkracht van het ontwerp dat voorlag.

Uit de studie bleek dat de Reznor-site een cruciale rol speelt binnen het groenblauwsysteem en in het bijzonder om overstromingen in het centrum van Menen zoveel mogelijk te voorkomen. De Reznor-site is namelijk de enige plek die een voldoende groot potentieel heeft om water te bufferen. De studie kwantificeerde de hoeveelheid water die op de Reznor-site minimaal gebufferd (7.517 m3) dient te worden om overstromingen zoveel mogelijk te vermijden. Het oorspronkelijke ontwerp van het masterplan voldeed hier niet aan.

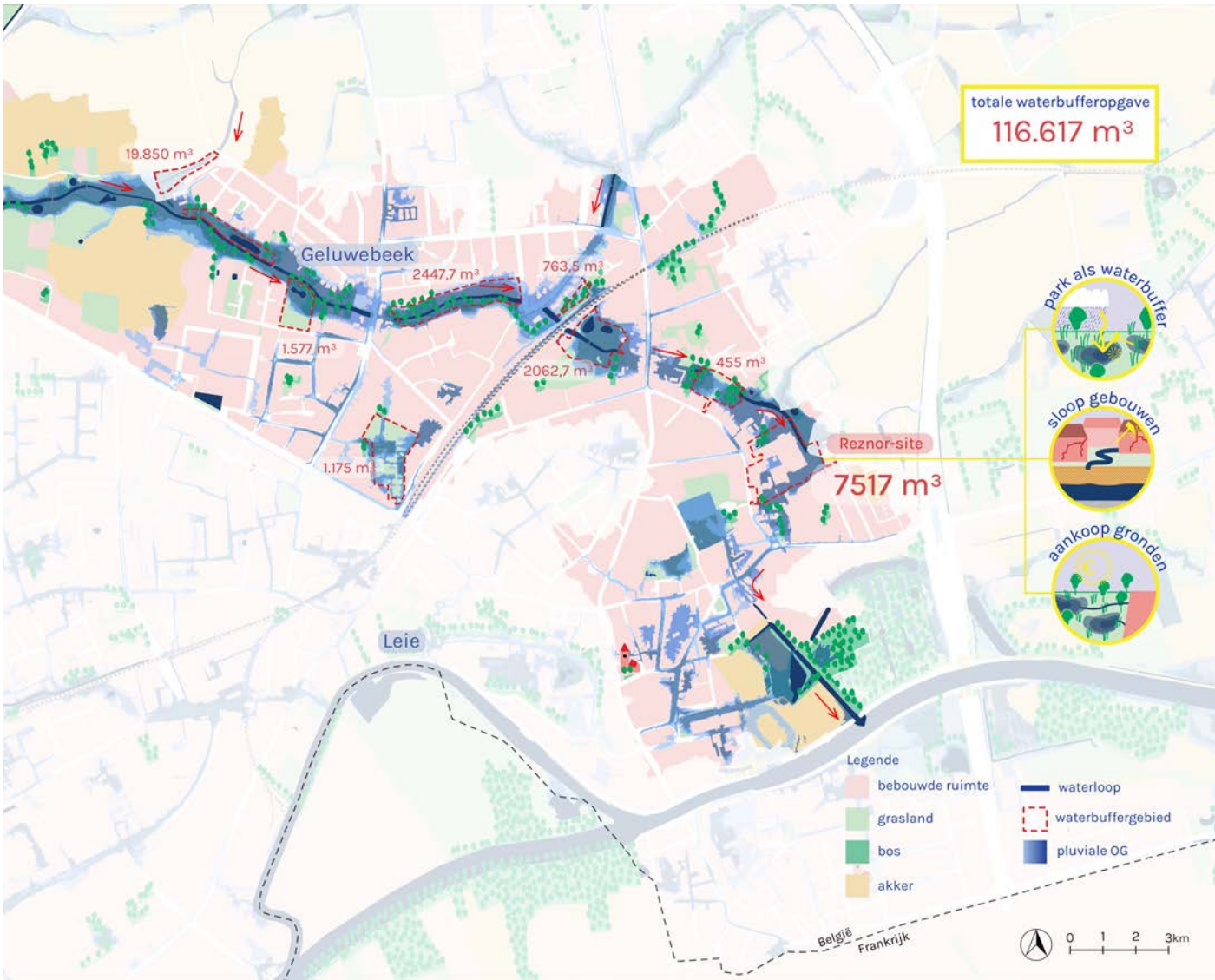
De hydrologische studie rond bufferopgaves langsheen de Geluwebeek liet de Stad Menen toe om de plannen bij te sturen en sterkte de stad in haar onderhandeling over welke ontwikkeling al dan niet gerealiseerd kon worden. Uiteindelijk wenst de Stad samen met de provincie zelf het gebied te kopen, om te kunnen verzekeren dat het gewenste buffervolume kan gerealiseerd worden. Het hemelwater- en droogteplan, met de hydrologische studie in bijlage, werd gevalideerd door de gemeenteraad. Dit sterkt de stad om de wetenschappelijke inzichten mee te nemen in toekomstige visievorming en onderhandelingen. Als een beleidsmatige gewenste ontwikkeling (BGO) dient dit plan en studie als kapstok bij de toetsing van verguningsaanvragen aan de goede ruimtelijke ordening, de zogenaamde opportuniteitstoets.

WAT?

- ☐ Sloop van bestaande bebouwing
- ☐ Inrichting van park als bufferzone

MET WIE? EN HOE?

- ☐ Samenwerking met provincie en intercommunale voor het realiseren van waterstudie (over gemeentegrenzen heen)
- ☐ Onderhandelingspositie innemen bij ontwikkelingsdruk van strategisch gelegen groenblauwe assen
- ☐ Hemelwater- en droogteplan met de hydrologische studie rond de bufferopgave langsheen de Geluwebeek gevalideerd door het college van burgemeester en schepenen. Dit kan beschouwd worden als een Beleidsmatige Gewenste Ontwikkeling (BGO)
- ☐ Aankoop van gronden samen met provincie

Overzichtskartaal: de waterstudie bracht de belangrijkste bufferlocaties voor het afstromingsgebied van de Geluwebeek in kaart.

Huidige toestand: verlaten industrie in overstromingsgebied. Het oorspronkelijke ontwerp door de ontwikkelaar voorzag te weinig ruimte voor buffering. De waterstudie bracht het nodige buffervolume in kaart. © Leiedal

Alken

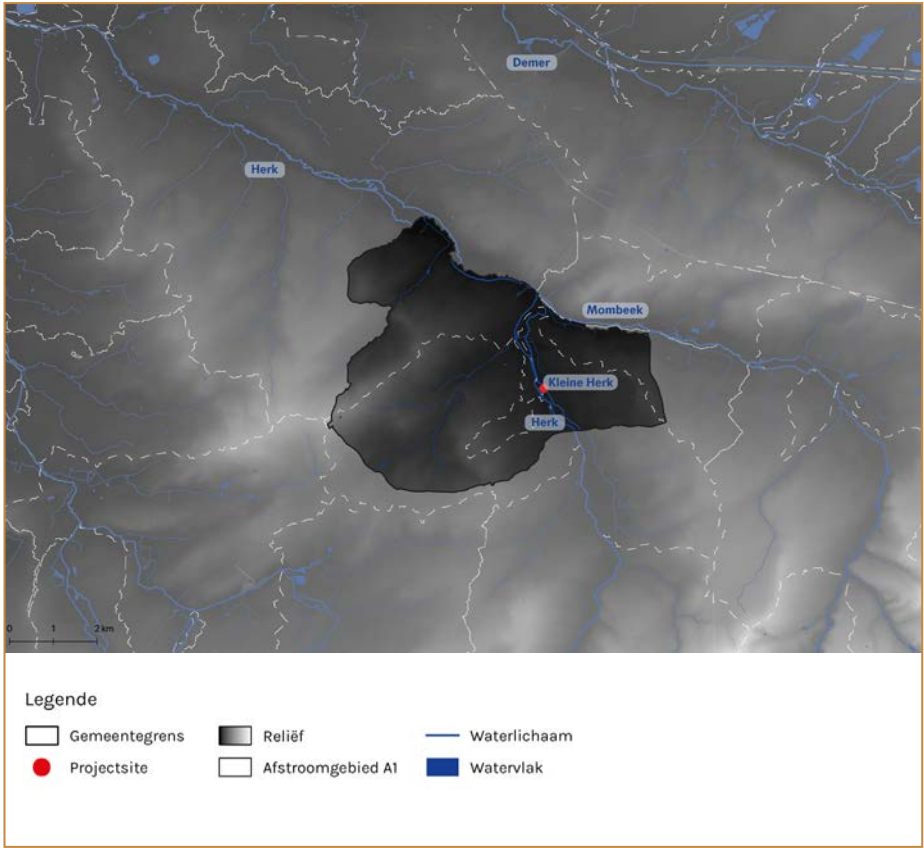
Groenblauwe bondgenoten voor doelsoorten langs de Herk

Het dorpscentrum van Alken ligt in de vallei van de Herk. De laatste decennia is de relatie tussen het dorp en het omliggende landschap zoekgeraakt. De beek en haar zijlopen zijn grotendeels overweld en bebouwing reikt tot aan de waterloop. Zo is het dorpscentrum en in het bijzonder sport- en recreatiedomein De Alk erg gevoelig voor wateroverlast.

Alken wil met het masterplan ‘Alken vallei 2030’ werken aan een langgerekt, groen valleipark waar ruimte is voor water, recreatie én natuur. Door de overstromingsproblematiek vanuit een systemische bril te bekijken, komen voor Alken veel koppelkansen in het vizier. Het project pakt de ecologische ‘missing link’ aan in de vallei van de Herk. Voor belangrijke doelsoorten zoals de kamsalamander, vormt de passage door het recreatiedomein een groot obstakel. De kamsalamander is de grootste inheemse watersalamander, die Europees beschermd is maar de laatste jaren sterk achteruitgaat door versnippering van hun leefgebied. Ook voor veel andere water- en landgebonden fauna en flora is de doortocht van de Herk door Alken een bottleneck. Daarnaast ondervindt het centrum van Alken en het recreatiedomein De Alk wateroverlast bij piekbuien. De stad Alken ambieert dus om in één klap in te zetten op biodiversiteit en waterveiligheid.

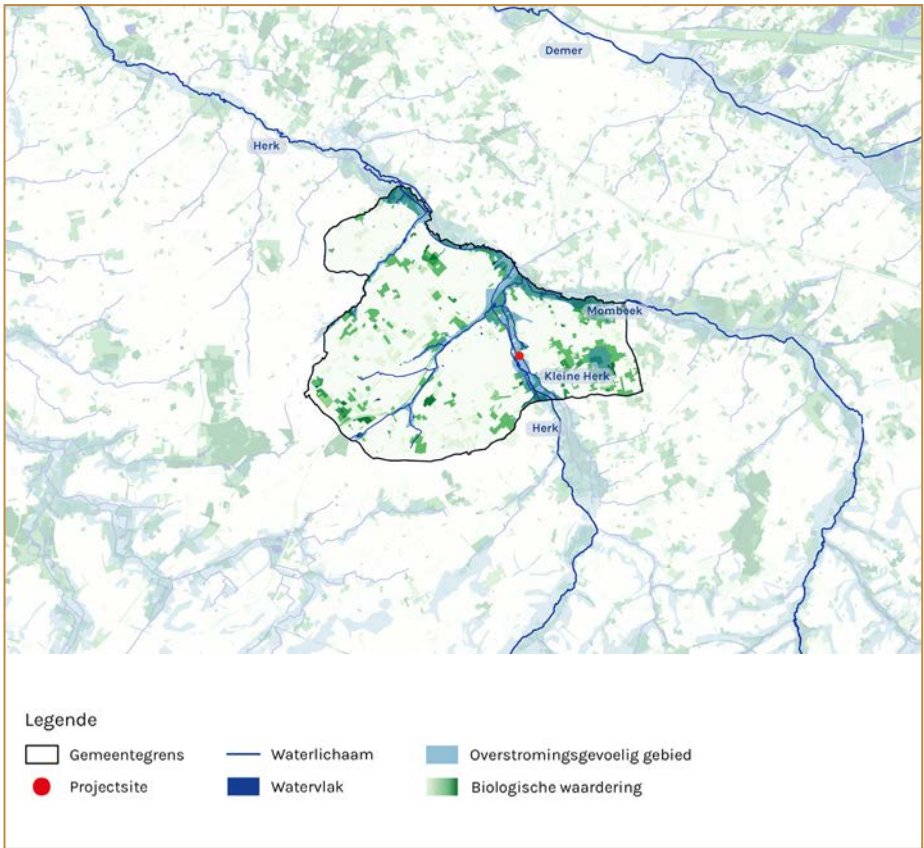
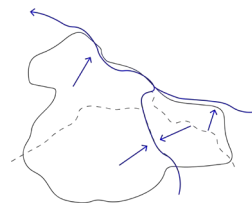
Bijzonder aan Alken is de sterke opzet van het partnerschap voor het realiseren en financieren van dit project. De locatie is namelijk van zo’n strategisch belang voor verschillende actoren: de gemeente, de waterloopbeheerder, het regionaal landschap én de kamsalamander!

WAAR?

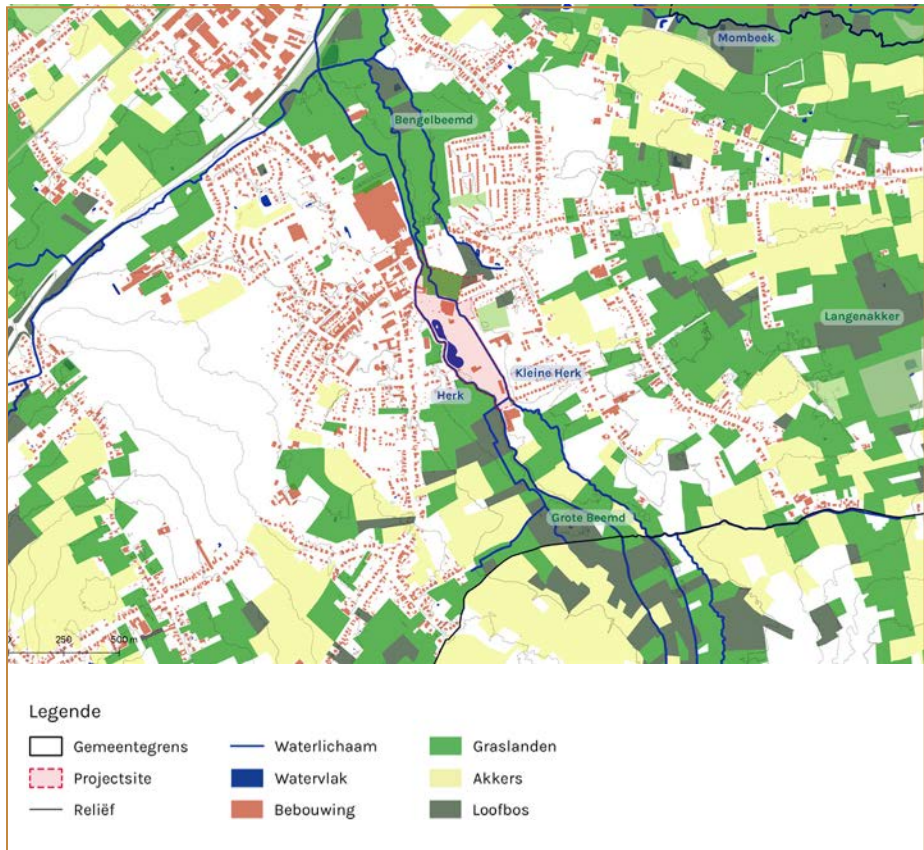
HOOGTE

Alken bevindt zich benedenstrooms in de vallei van de Herk, ter hoogte van de samenvloeiing met de Mombeek. Parallel loopt hier de Kleine Herk, die vroeger de hoofdwaterloop was. Voor het aanleggen van molens met voldoende verval verlegde men de hoofdloop iets hoger, tot wat nu de Herk is. Het projectgebied van ‘Alken vallei’ heeft in ieder geval zijn naam niet gestolen en bevindt zich pal in de vallei van de Herk.

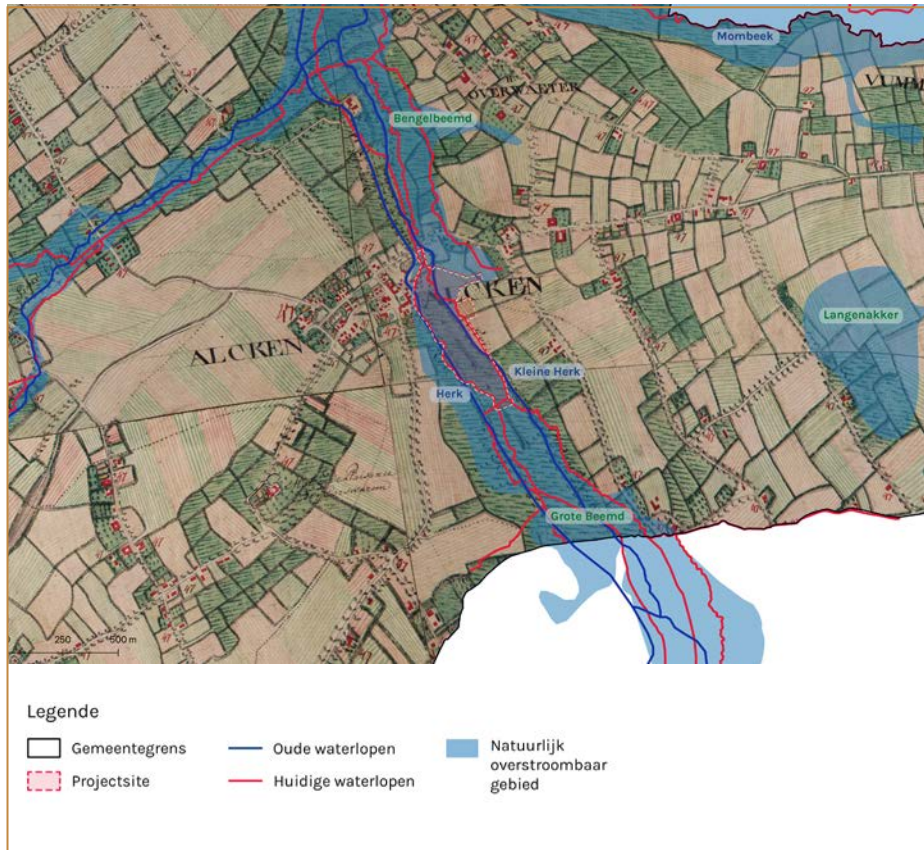
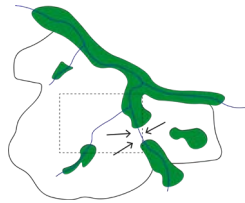
SYNTHESEKAART

De Herk en Mombeek springen direct in het oog als de groenblauwe aders van het landschap. Waardevolle graslanden of beemden bevinden zich hier in de vallei, waar verschillende soorten hun habitat hebben zoals de kamsalamander. Daarnaast stemmen ze ook overeen met de overstromingsgevoelige gebieden.

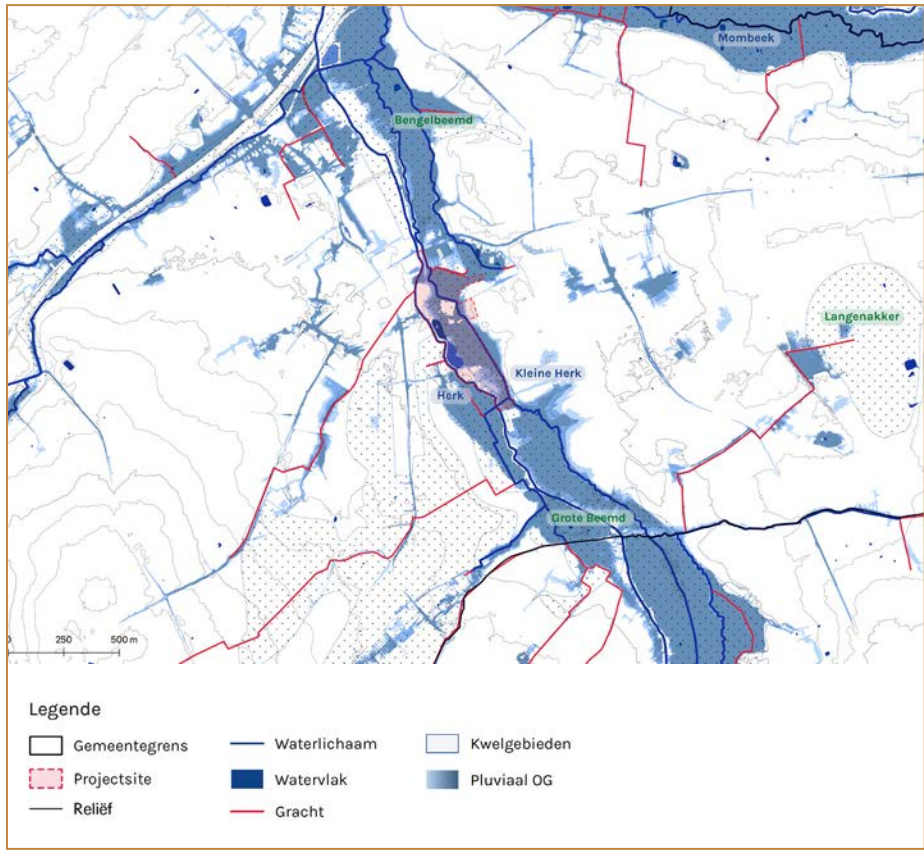
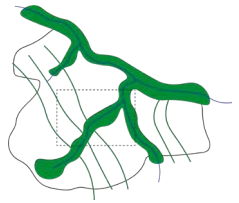
BEBOUWDE EN OPEN RUIMTE

Rondom het centrum van Alken bevinden zich de Bengelbeemd, de Grote Beemd, de Broekbeemd ... Dit zijn belangrijke natuurgebieden: beemd is een toponiem voor graslanden in een vallei. 'Alken vallei' is de ontbrekende schakel tussen twee zo'n beemden. Het centrum van Alken is gelegen nabij de Herk en het recreatiedomein de Alk bevindt zich in de vallei. Het gebied is dus strategisch gelegen om te werken aan groenblauwe verbindingen.

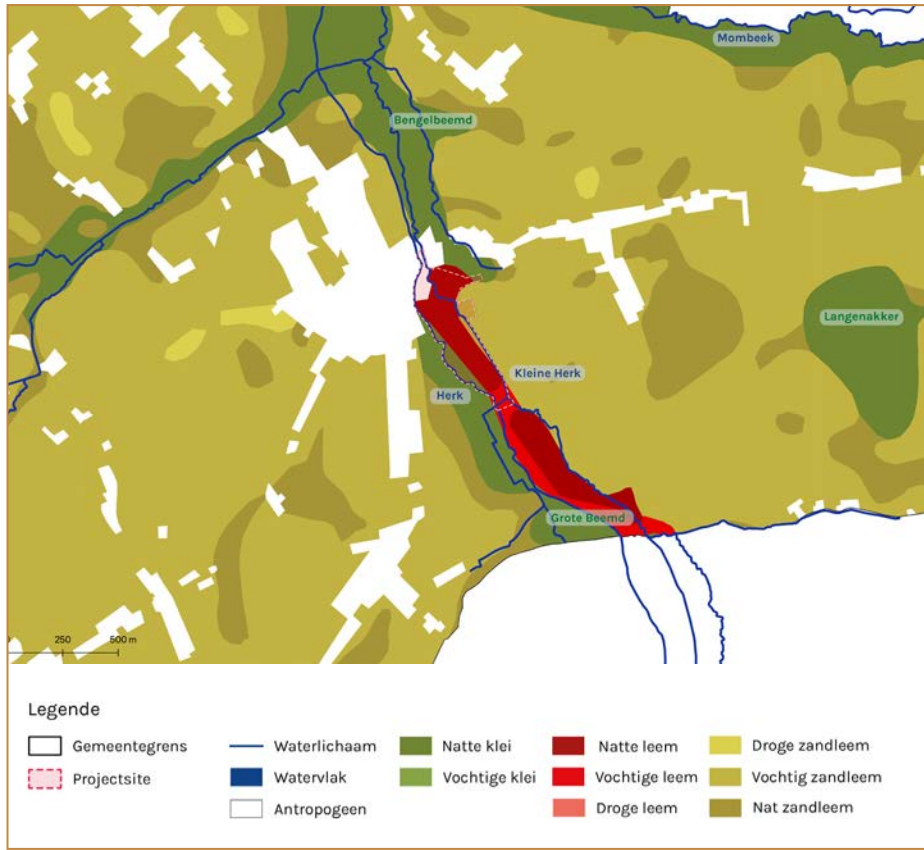
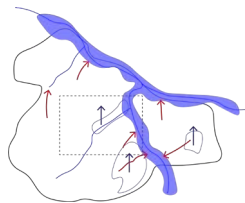
TIJDSDIEPTE

Op de Ferrariskaart zien we het historisch belang van de beemden, die dus al enkele eeuwen meegaan en zelfs nog verder uitstrekten. Ze stemmen ook overeen met de natuurlijk overstromingsgebieden en vervullen dus al eeuwen een belangrijke functie in het watersysteem. De omgeving rond de kern van Alken wordt ook gekenmerkt door bomenrijen en houtkanten. De waardevolle natuur die we nu nog terugvinden in het landschap vormden een belangrijk netwerk. Deze continuïteit in het landschap is vandaag echter verloren.

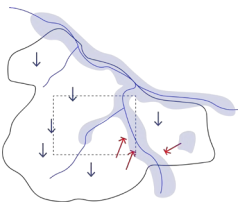
WATERSYSTEEM

Het watersysteem rond Alken wordt gekenmerkt door kwelgebieden op de flanken en overstromingsgevoelige gebieden in de vallei. De Alk bevindt zich zo in overstromingsgevoelig gebied. Verder komen er ook verschillende grachten vanuit het kwelgebied in het projectgebied terecht. Dit vergroot de overstromingsdruk op het gebied. Waterveiligheid is dus een belangrijke te combineren opgave samen met het herstel van deze ecologische corridor.

ONDERGROND

De bodem in Alken wordt grotendeels gekenmerkt door de aanwezigheid van zand op de hoger gelegen gebieden. Op de flanken kan het water dus infiltreren om de kwelgebieden te voeden. In de vallei vinden we klei en leem in de ondergrond. Het is die overgang tussen zand en klei die voor kweldruk zorgt. Dit kwelwater wordt vandaag versneld afgevoerd, maar is van erg hoge kwaliteit. In de vallei zelf hebben we dan weer potentieel om in te zetten op waterbuffering.

Inzetten op doelsoorten en partnerschappen

Alken wist in het project lokale doelstellingen zoals ruimte voor recreatie, trage verbindingen en waterveiligheid te verknopen aan bovenlokale doelstellingen zoals het versterken van het groenblauw systeem. De gemeente kon daarbij beroep doen op enkele cruciale partners waar ze reeds mee vertrouwd waren vanuit een eerder Strategisch Project en later Water+Land+Schap in de vallei van de Herk en Mombeek.

Vanuit het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren wordt al langer werk gemaakt van het versterken van het waterbufferend vermogen en ecologische connectiviteit van de Herk en Mombeek. Op basis van de basiskaarten wordt al snel duidelijk dat de sport- en recreatiesite de Alk een ecologische ‘missing link’ is, en de bebouwde ruimte kampt met een overstromingsproblematiek die het gevolg is van het reliëf, de ondergrond en ondoordachte ruimtelijke ontwikkeling tot aan en over de waterlopen. Mede hierdoor is het project ‘Alken vallei’ voor deze regionale speler van belang. Omgekeerd verrijken zij het project met ecologische kennis over specifieke fauna en flora die de Herk en de Mombeek kenmerken zoals de kamsalamander en hun specifieke habitats.

Voor de werken aan de Grote Herk en de Kleine Herk moest de VMM inhoudelijk en financieel mee willen intekenen op de ambities van het lokale project ‘Alken vallei’. De VMM is namelijk waterloopbeheerder van beide waterlopen. Omdat via het bovenlokaal initiatief duidelijk werd dat de sport- en recreatiesite een hydrologische en ecologische bottleneck vormt, was het een uitgelezen kans om de bovenlokale en lokale ambities te integreren en in één project tot uitvoering te brengen.

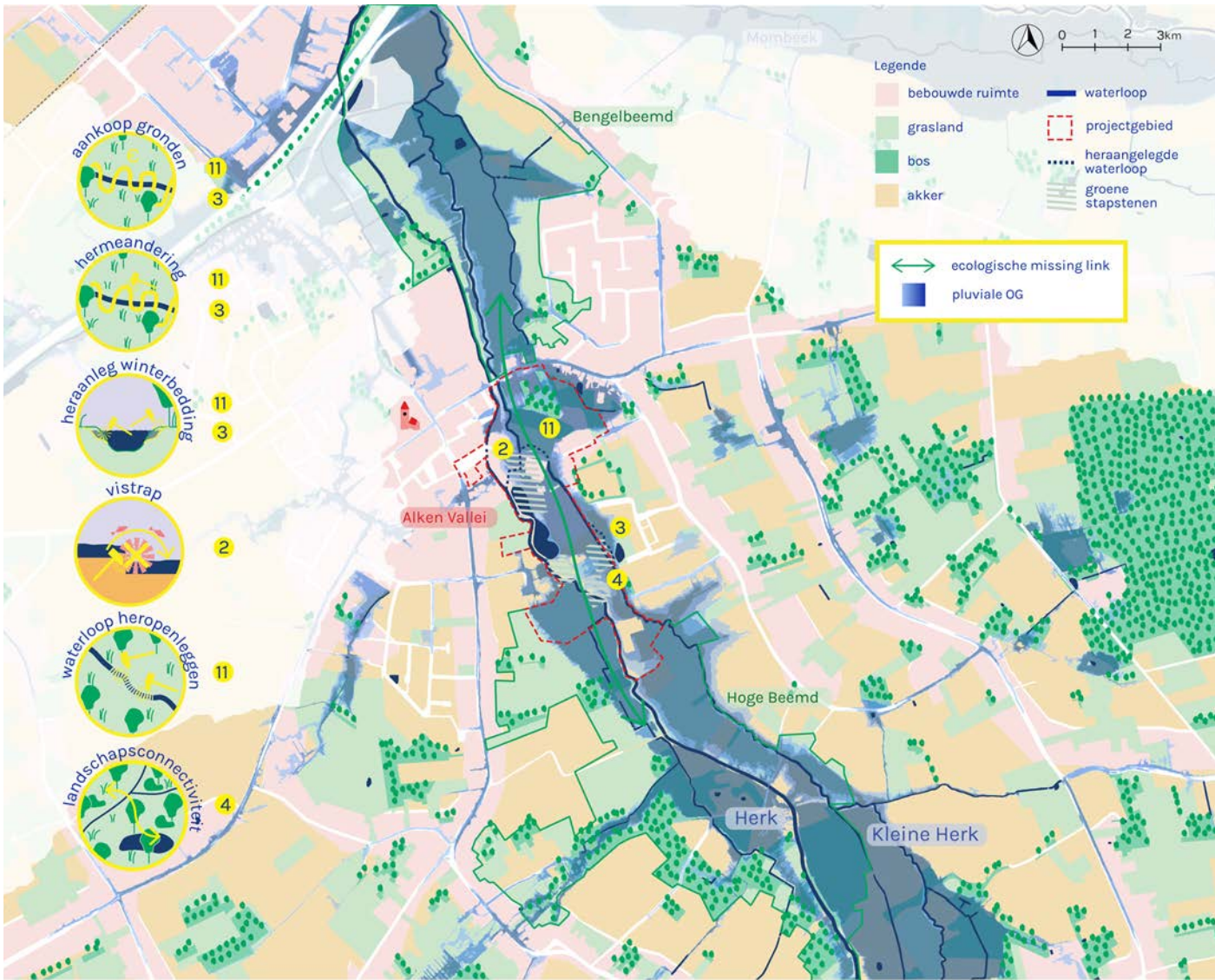
Tijdens het proces kwam ook het belang van enkele stroomopwaartse en stroomafwaartse gebieden aan bod. De VMM gaf hier een bijkomende opdracht voor aan het studiebureau om de mogelijkheden voor bijkomende buffering hier te onderzoeken. Met de ecologische kennis vanuit het Regionaal Landschap, de middelen en technische vaardigheden die de VMM kon aanwenden, en de duidelijk uitgetekende ambities van Alken voor deze plek (via hun masterplan) kon constructief werk gemaakt worden van deze win-win-win.

WAT?

- Hermeandering van de Herk en aanleg van winterbedding
- Openleggen Herk en Kleine Herk ter hoogte van de Koutermansstraat en Laagdorp
- Vistrap tussen Herk en Kleine Herk
- Ecologische stapstenen die het voor de doelsoorten mogelijk maakt om te migreren tussen de ecologisch waardevolle gebieden

MET WIE? EN HOE?

- Partnerschap via Strategisch Project en Water+Land+Schap met bovenlokale partners: Vlaamse Milieu Maatschappij en Regionaal Landschap
- Aankoop van strategische gronden met de waterloopbeheerder

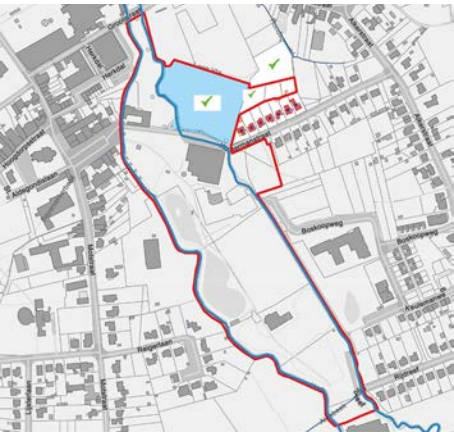
Overzichtskartaal: het recreatiedomein de Alk als sleutelstuk voor ecologie en waterveiligheid.

Het projectgebied, recreatiedomein De Alk, vormt een ecologische missing link.

Herinrichting van het projectgebied met nieuwe meanders en ecologische stapstenen.
© Alken

Aankoop van strategische gronden met partners.

Arendonk

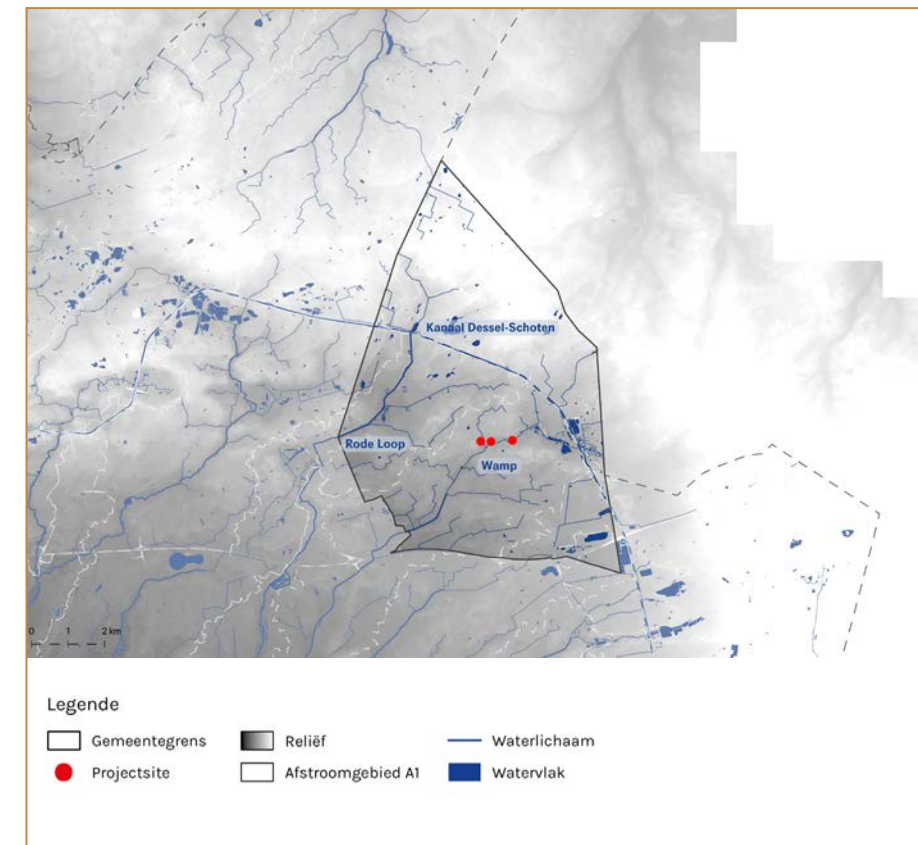
Het brongebied van de Kleine Nete voeden

Arendonk versterkt de vallei van de Wamp als groenblauwe as doorheen de gemeente. De laatste jaren ondervindt de gemeente ook meer periodes van droogte en wateroverlast. Met het traject Groenblauwe Dooradering wil Arendonk het overstromingsrisico beperken en natuurlijke regenwater-buffers aanleggen die ook bijdragen aan biodiversiteit en woonkwaliteit voor de nabije inwoners.

Vanuit het natuurgebied het Goorken ten oosten stroomt de Wamp het dorpscentrum binnen door een woonuitbreidingsgebied: de Wampe Bemden. Samen met partners zoals het ANB, INBO, DIW en de VMM wil de gemeente dit gebied van vijf hectare vrijwaren van bebouwing. Hierbij worden koppelkansen gezocht zoals het herstellen en versterken van het historische beemdenlandschap, het vergroten van de biodiversiteit en het creëren van habitats voor de grote modderkruiper.

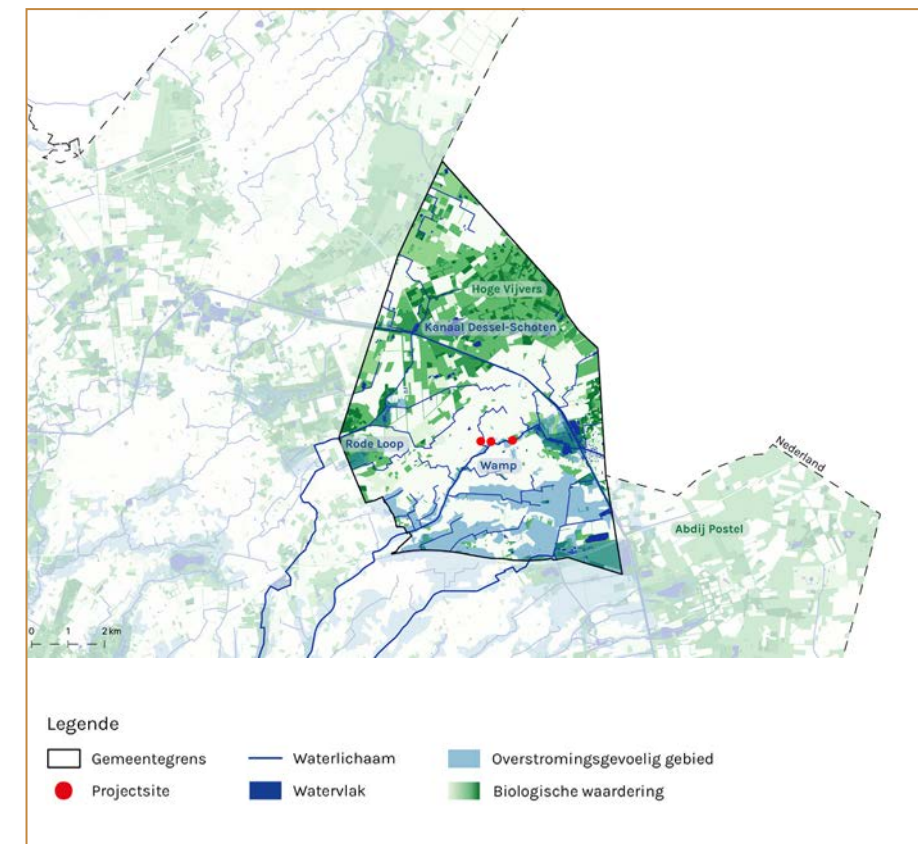
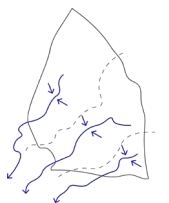
De ambitie is dus duidelijk. Maar hoe zorg je er nu voor dat je de juiste maatregelen neemt? Leggen we de klemtoon nu op droogtemaatregelen of juist op het voorkomen van overstromingen? Arendonk ging doorheen het traject aan de slag om deze afwegingen te maken in de ontwerp- en inrichtingskeuzes, maar maakte ook werk van hun plano-logische doorvertaling: zo voorkomt men proactief verdere verharding!

WAAR?

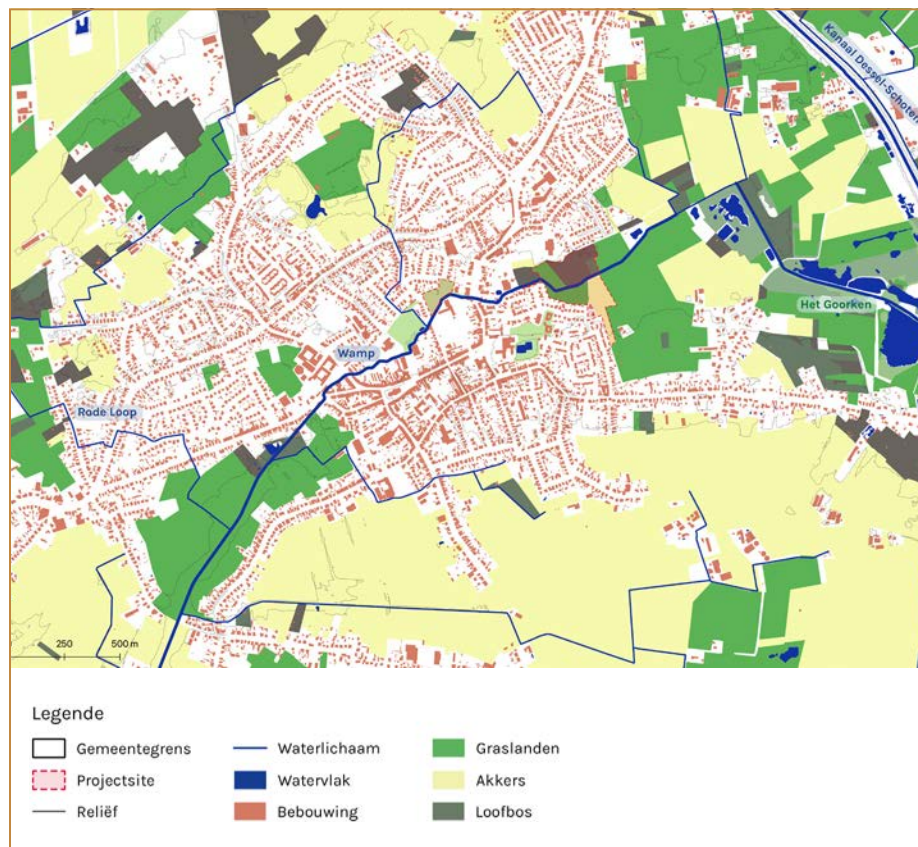
HOOGTE

Arendonk bevindt zich bovenstrooms aan de Wamp. De naam van de gemeente is dan ook een toponiem. “Donk” betekent hooggelegen land nabij laagten en water. “Aren” is afgeleid van a en wijst op stromend water. Arendonk bevindt zich dus bovenstrooms waar de Wamp ontspringt en daarna richting de Kleine Nete stroomt.

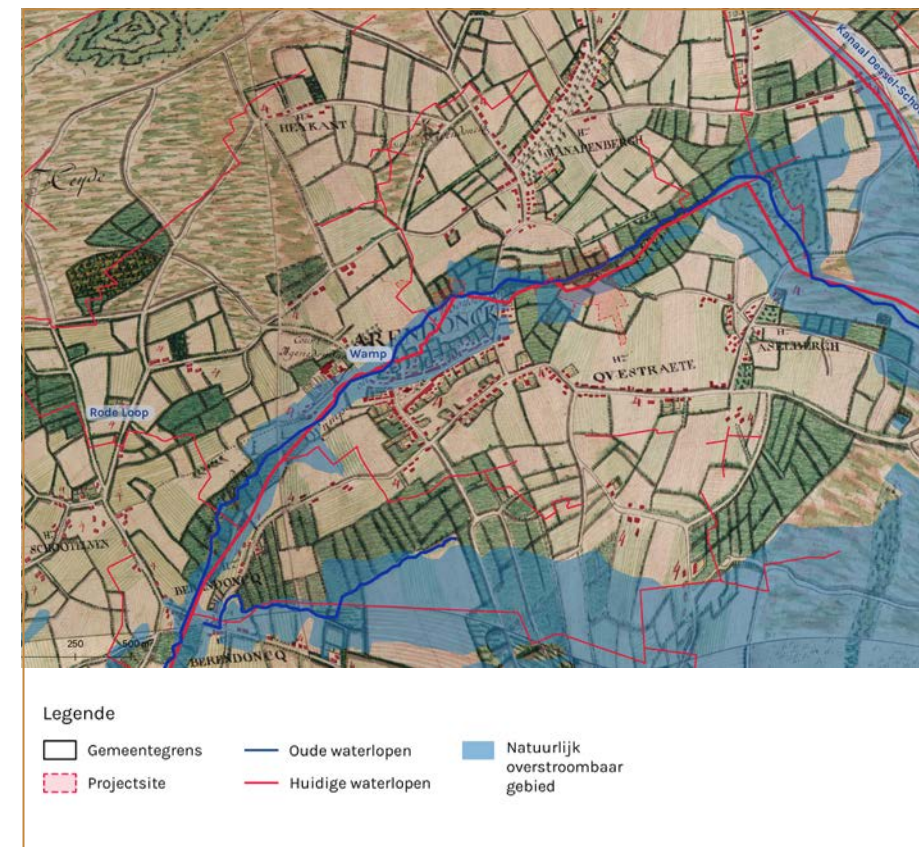
SYNTHESEKAART

Arendonk bevindt zich in het brongebied van de Wamp. Veel van de overstromingsgevoelige gebieden bevinden zich langs de zijlopen. Buiten het centrum van Arendonk valt in het noorden het domein Hoge Vijvers in het oog, een gebied van 500 ha met bossen en vijvers, en de Abdij van Postel. De gekarteerd biologisch waardevolle natuur stopt echter abrupt bij het begin van de bebouwde ruimte.

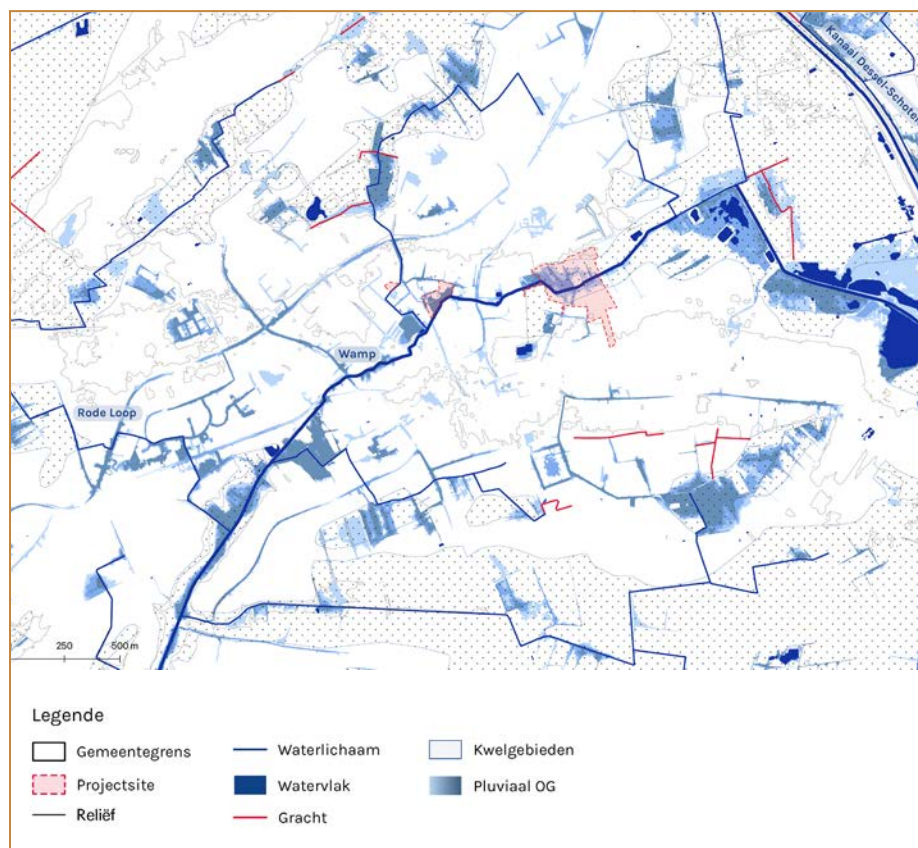
BEBOUWDE EN OPEN RUIMTE

Nabij het projectgebied Wampe Bemden zien we het natuurgebied het Goorke, een voormalig moeras dat door het ingrijpen van de mens verlandde. De randen van de bebouwde ruimte gaan op andere plaatsen vrijwel direct over in landbouwgebied. In het centrum van Arendonk is er verder weinig groenruimte.

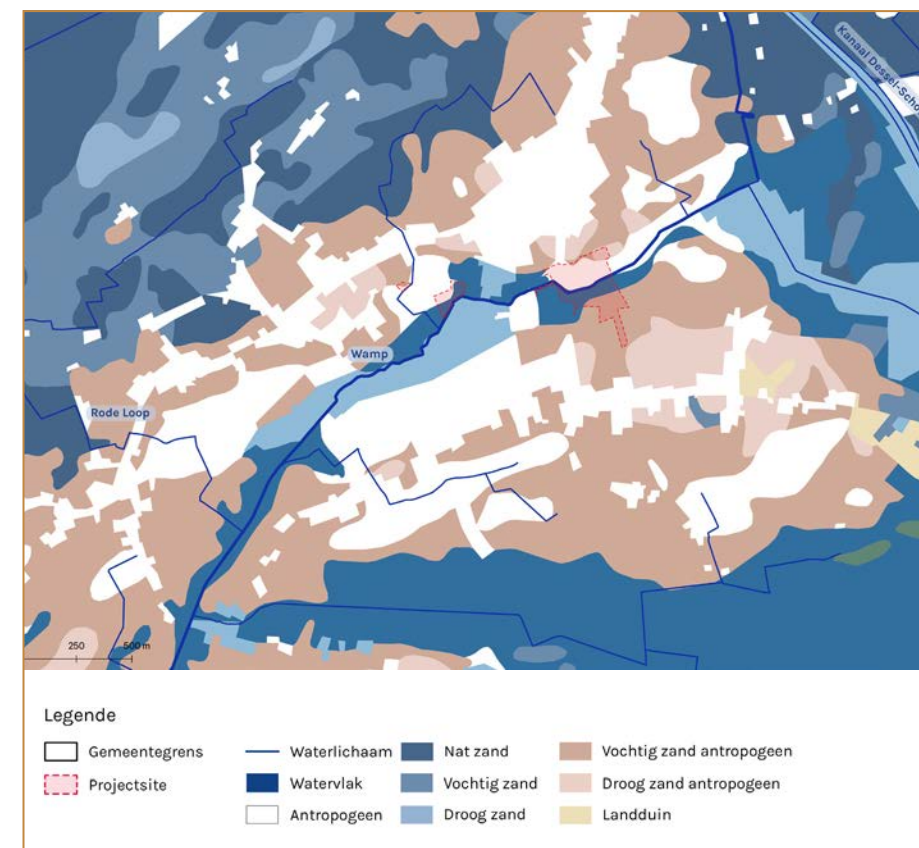
TIJDSDIEPTE

Door de vergelijking met de Ferrariskaart wordt dit bevestigd. De kaarsrechte waterlopen ontwateren vandaag voormalige heide- en veengebieden. Doorheen de eeuwen werden deze heide- en veengebieden ontgonnen. De waterlopen in het hedendaags landbouwgebied vinden we zelfs niet terug op deze kaart. Ook de rechtgetrokken Wampe had een veel prominentere rol, langsheen de waterloop lagen er talrijke graslanden.

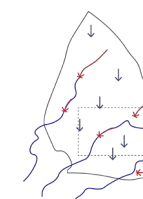
WATERSYSTEEM

Wat meteen in het oog springt is de hoeveelheid aan kwelgebieden in Arendonk. Ook niet gek voor een gemeente die vernoemd is naar stromend water. In deze kwelgebieden vinden we grachten en rechtgetrokken waterlopen die het gebied ontwateren. Een mogelijke verklaring is het bewerkbaar maken van de landbouwgronden. De wateroverlast lijkt dus vooral te wijten aan de versnelde ontwatering en verharding, zeker in de dorpskern. Dit maakt het gebied ook extra gevoelig voor droogte.

ONDERGROND

De bodem in de Kempen bestaat vooral uit zandgronden. Het is ook dat zand dat samen met het aanwezige veen ontgonnen werd. Voor het groenblauw systeem betekent dit ook dat het water gemakkelijk doorsijpelt en moeilijk bijgehouden wordt. Het groenblauw systeem dient dus hersteld te worden: water niet langer versneld afvoeren maar maximaal infiltreren.

De landschappelijke opgave bestemmingstechnisch aanpakken

Arendonk pakt de landschappelijke opgave proactief aan en vrijwaart woonuitbreidingsgebieden voor het realiseren van groenblauwe doelstellingen. Deze gebieden bevinden zich vandaag al in natte zones, maar kunnen nog steeds ontwikkeld worden en dus de wateroverlast benedenstrooms nog vergroten. Door dit bestemmingstechnisch aan te pakken via een RUP, verankert Arendonk deze landschappelijke functie. Bovendien koopt de gemeente waar het kan ook enkele percelen aan.

De landschappelijke oefening die tijdens het traject werd gedaan vestigde nog eens de aandacht op de huidige drainerende werking van het Kempisch landschap. Vergeleken met de Ferrariskaart (1777) zijn er aanzienlijk veel grachten en kanalen aangelegd om het water versneld af te voeren. Arendonk wil met de projecten zoals Wampe Bemden de Wamp terug opwaarderen en inzetten als groenblauwe as. Hiervoor organiseerde de gemeente ook de Week van de Wamp waarin buurtbewoners, scholen en verenigingen kennis maakten met de projecten door een wandeling, plantactie en filmvoormiddag.

De huidige, versnelde ontwatering maakt Arendonk vooral extra gevoelig voor droogte. De Vlaamse Milieu Maatschappij en het Agentschap Natuur en Bos lieten een inrichtingsvisie ontwikkelen voor het ruimere gebied, waarbij vernatten centraal staat. De inrichting van de Wampe Bemden, een onderdeel van dit gebied, focust zich op het laten infiltreren van het water, zonder het veroorzaken van wateroverlast elders. De gemeente stemde voor de specifieke maatregelen af met het INBO en de DIW. Hiervoor worden grachten heringericht, plas-dras zones aangelegd, de waterloop verruwd en oeverzones afgeschuind.

WAT?

- ☐ Afgraven van historische terreinophoging in functie van vernatting
- ☐ Bomenrijen, houtkanten, solitaire bomen en heggen als kleine landschapselementen om water vast te houden
- ☐ Het graven van poelen
- ☐ Verondiepen en afdammen van historische grachten
- ☐ Aanleg winterbedding van de Wamp

MET WIE? EN HOE?

- ☐ In opdracht van de VMM en ANB werd een inrichtingsvisie gerealiseerd, waardoor de werking van het groenblauw systeem op scherp werd gesteld.
- ☐ Het planologisch realiseren van de wateropgave door het planologisch vastleggen in een RUP samen met de Intercommunale

Overzichtskartaal: de Wampe Bemden vernatten om water bovenstrooms langer vast te houden.

Huidige situatie als woonuitbreidingsgebied op het gewestplan. Maatregelen zoals het afgraven van opgehoogde oevers en dijken vernatten het landschap. Met het opstellen van een nieuw RUP wordt hier bijkomende verharding vermeden.

2. Groenblauwe type-projecten in beeld

Binnen de 50+ projecten is er een grote diversiteit: in schaal, landgebruik, bodemtype, ligging in het hydrografisch systeem, betrokken partners en meer. We zoomen in op vijf cases op projectniveau. Als type-projecten zijn ze illustratief voor gelijkaardige plekken in Vlaanderen. Tegelijk zijn de keuzes doorheen het hele proces – van ontwerp tot uitvoering – telkens sterk contextgebonden. Voor elk project wordt daarom niet alleen gedocumenteerd wát er is gekozen op het vlak van inrichting, materialen en beplanting, maar ook waarom.

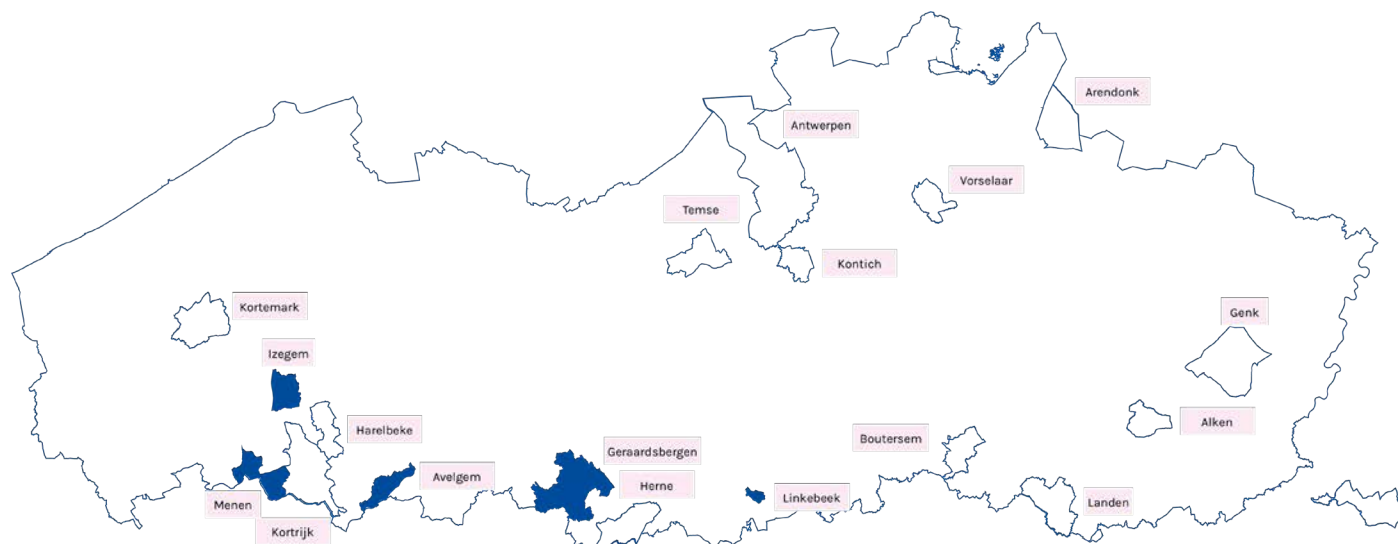
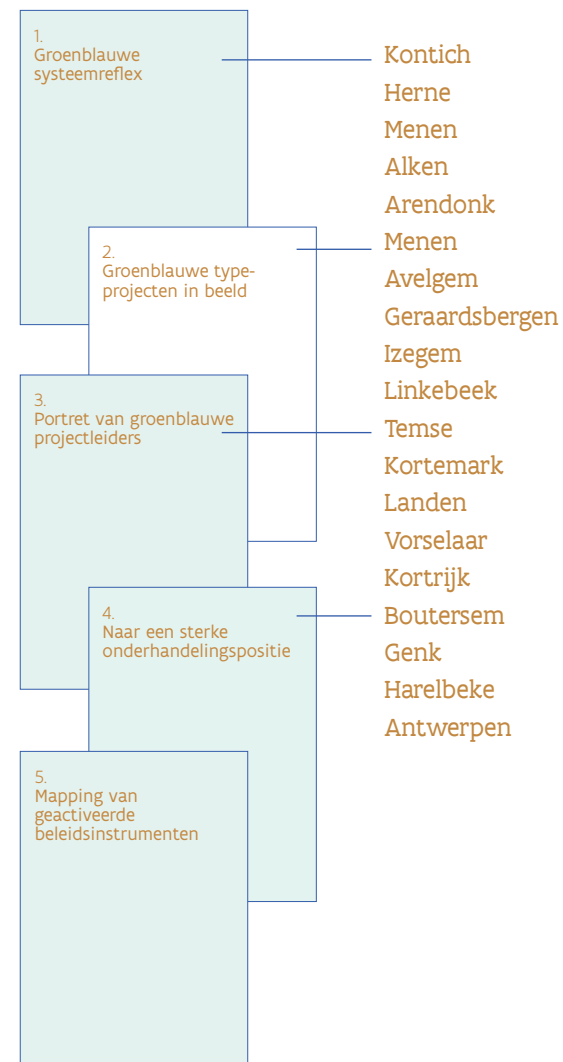
Menen
Groenblauwe begraafplaats

Avelgem
Paarse verwilderingsproet

Geraardsbergen
Waterplein op de flank

Izegem
Groenblauwe infrastructuur

Linkebeek
Kweloase

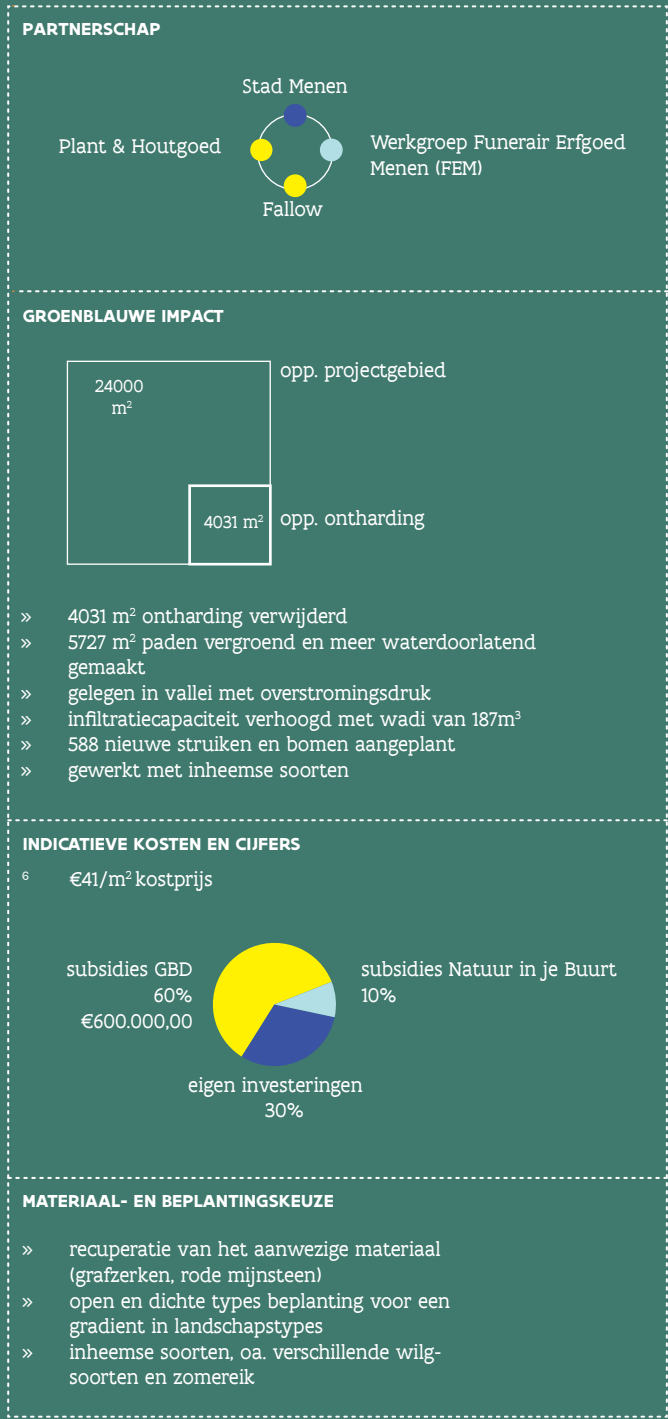

Zandputstraat, Menen

Groenblauwe begraafplaats

De oude begraafplaats aan de Zandputstraat in Menen kan omwille van de hoge verhardingsgraad van 94,5% regenwater niet voldoende lokaal infiltreren. Hierdoor overstromen regelmatig delen van de begraafplaats en is de druk op het rioleringsstelsel te hoog. In deze quick-win zal de begraafplaats voor een deel onthard worden om via natuur gebaseerde oplossingen het water lokaal te infiltreren. De ontharding is mogelijk omdat er sinds 1974 geen nieuwe graven zijn bijgekomen en de lopende concessies voor een deel vervallen. Er worden 1679 graven met vervallen concessies verwijderd. Daarnaast is er een werkgroep funerair erfgoed aangesteld binnen de gemeente die een 200-tal graven in kaart heeft gebracht die worden behouden vanwege hun historische, architecturale en/of iconografische waarde.

Er wordt gewerkt met verschillende types landschappen, die een gradiënt vormen van 'open vallei' tot 'dens bos'. De uitvoer en aanplant van de voorziene landschappen zal in fases gebeuren volgens het verlopen van de concessies. In een eerste fase zal een vallei met wadi's worden aangelegd op de lager gelegen delen waar een groot deel van de graven verwijderd kan worden. De transformatie van begraafplaats tot 'begraafpark' draagt bij aan de vergroening in een sterk verhard bouwblok en biedt de buurtbewoners en nabijgelegen school ruimte voor rust en ontspanning. De realisatie en het ontwerp van de groenblauwe begraafplaats was een oefening in balans tussen het ontwikkelen van groenblauwe structuren en het behouden van waardevol erfgoed.

De dromen waren van in het begin heel groot, maar het ontharden van een begraafplaats is heel duur. We hebben in het proces steeds sprongen kunnen maken door subsidies zoals Groenblauwe Dooradering, maar ook meevallers in de uitvoering.

– Michaël Stas, fallow

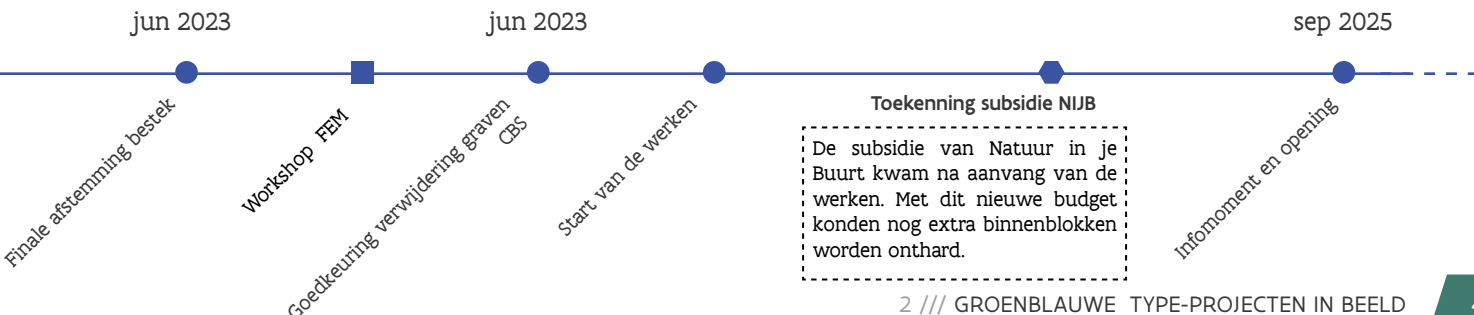
Het plan hierboven van ontwerpbureau fallow is ontwikkeld als de eerste fase binnen een totaalvisie voor de komende jaren. © fallow

GELEERD AL DOENDE?

- werken op de begraafplaats zijn invasief: de omvang van graafmachines en het gebrek aan plaats zijn geen evidente combinatie
- werken worden dus best geclusterd ingepland
- de planning van de werken dient rekening te houden met piekmomenten zoals allerheiligen en allerzielen
- ontgraven vraagt tijd en budget die ook niet altijd voor handen is
- denk het ontwerp dus in verschillende fases in afstemming met concessies en beheer
- niet aanplanten in volle regenperiodes om uitval te vermijden

ONTWERP EN INRICHTING

- werken met verschillende landschappelijke atmosferen en gradiënten
- micro-reliëf met minimaal grondverzet, kan al met hoogteverschillen van 20-30 cm
- ontwerp van natte biotopen op lager gelegen zones en plekken waar concessies voor het merendeel zijn afgelopen
- hergebruik van materiaal: rode mijnsteen van ontharde paden en grafzerken van verlopen concessies

Zoeken naar een balans tussen ecologie en erfgoed

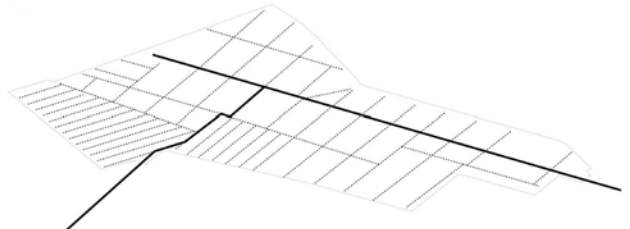
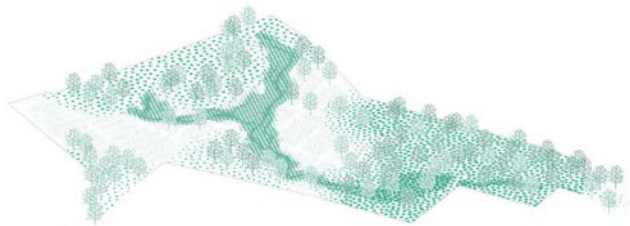
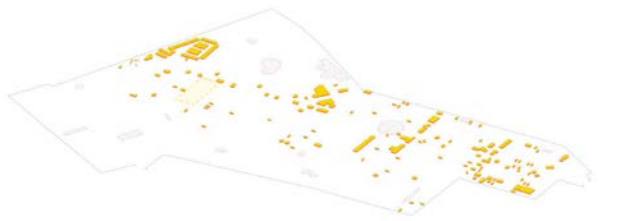
4 lagen van visie tot project – Het ontwerp is opgedeeld in lagen die de structuur en fasering bepalen.

1. **Punten van funerair erfgoed en monumenten**
Het volledige ontwerp diende gefaseerd te verlopen in functie van de verlopen concessies en waardevolle graven die behouden moeten blijven. Samen met een werkgroep funerair erfgoed gingen de ontwerpers hiermee aan de slag. De visie die hier uit de doeken wordt gedaan, geeft dus een aantal principes mee die het ontwerp doorheen de tijd structureren.

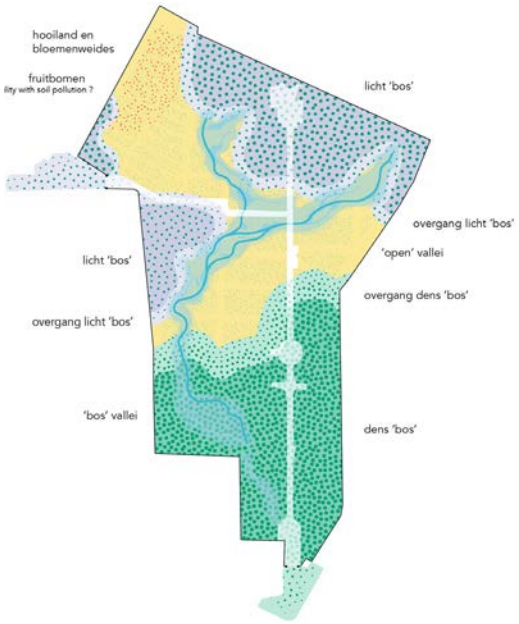
2. **Vlakken van vegetatiegroepen, biotopen en gradiënten**
De begraafplaats werd opgedeeld aan de hand van vier verschillende landschapstypes, die samen een gradiënt vormen en zorgen voor een diversiteit aan beplanting: dens bos, licht bos, openhooiland met bloemenweides en een centrale vallei. Zo worden bomen geconcentreerd aan de zuidkant, richting het centrum van Menen. In het noorden, waar er meer graven van erfgoedwaarde zijn, is de beplanting minder dens. Dit beplantingsschema vormt nu de leidraad voor de evolutie van het begraafpark de komende jaren.

3. **Dynamische lijnen van (periodiek) water en beweging**
Een aaneenschakeling van wadi's die het regenwater opvangen creëren een micro-vallei. Samen met de nieuwe wandelpaden in rode mijnsteen wordt er door de organische lijnen een parkgevoel gecreëerd. De infiltratieproeven waren hier een belangrijk moment maar in uitvoering bleek dan weer dat de verschillen op de site zelf zeer groot zijn. In volgende fases worden deze inzichten mee genomen, steeds met de ambitie van de micro-vallei.

4. **Orthogonaal grid van paden en graven**
Oude grafzerken zouden worden hergebruikt om het hoofdpad aan te leggen. Uiteindelijk bleek dit minder evident dan gedacht: grafzerken braken bij het ontgraven of de materialen zoals marmer waren te glad. Hierdoor koos men om grijsblauwe grafzerken te concentreren op de 'ankerpunten', zo'n 550m², en verder aan te vullen met porfier. De secundaire paden, zo'n 5727 m² die uit rode mijnsteen bestonden, werden ingezaaid waardoor deze nu functioneren als een grindgazon. Deze gelden niet als ontharding maar zijn dus wel vergroend en meer waterdoorlatend gemaakt.

Het visieplan bestaat uit 4 lagen. © fallow

Het plan toont de gradient van verschillende landschappelijke atmosferen, van dens bos tot licht bos verbonden door een centrale wadi-vallei. © fallow

Het hoofdpad aangelegd in porfier is toegankelijk en waterdoorlatend. © fallow

Het is echt een parel binnen Menen geworden. Het is en blijft dan ook een project waar iedereen achter staat. De groenruimte wordt veel gebruikt door wandelaars.

– Jakob Bilcke, Stad Menen

Het verwijderen van de grafzerken moest zorgvuldig gebeuren door de aannemer, zodat deze zo min mogelijk braken. © fallow

Een grascompost mengsel is ingemengd in de secundaire paden, voor een vergroening van de paden en betere infiltratie. © fallow

De te verwijderen graven zijn op deze kaart opgedeeld in te verwijderen op korte termijn (blauw) en lange termijn (rood). De graven met erfgoedwaarde (geel) worden behouden en zijn opgenomen in het ontwerp. © fallow

De bijkomende budgetten door subsidies maakten sprongen van extra ontharding van graven mogelijk. © fallow

Links toont de situatie bij aanvang van het project, rechts toont het visieplan. © fallow

De werkgroep funerair Erfgoed bewaakt de fasering van de realisatie – Er bestond een concessielijst en een eerste waardebeoordeling, maar die was nog niet vertaald naar een ruimtelijk overzicht op kaart. Deze kartering werd op het terrein en tijdens de werken gecheckt en dubbelgecheckt door de werkgroep Funerair Erfgoed. Deze werkgroep bracht zo in beeld welke concessies waar en wanneer zouden verlopen met extra aandacht voor waardevolle graven die behouden moeten worden. Een erfgoedwaarde-lijst met beschrijving van het nodige onderhoud leidde zo tot een volgende concessiekaart.

Op basis van deze info werd vervolgens het ontwerp bijgeschaafd. Ten opzichte van de aanbesteding konden er in de eerste fase meer ontgravingen plaatsvinden. Ook het binnenhalen van de subsidie 'Natuur in je buurt' vergrootte de scope van het ontwerp. Door de concessies werd ook duidelijk dat het een project in meerdere fases is, waarbij verschillende ingrepen doorheen de tijd toewerken richting een toekomstvisie.

Dit ontgraven vraagt natuurlijk ook budgetten, waardoor het ontwerpen met een tijdsperspectief aan belang wint. Ook bepaalde landschapsbeelden vragen tijd, zoals het ontwikkelen van hooi- en weilanden, die in deze gefaseerde realisatie moeten meegenomen worden.

De aannemer kreeg in uitvoering een aantal richtlijnen mee over het ontgraven en aanplanten van groen. Om zo efficiënt mogelijk te werken konden graven enkel verwijderd worden in groepen van minimum 3 naastenliggende grafzerken. In de binnenblokken zonder grafkelders werd er zoveel mogelijk verwijderd om grote open hooilanden te creëren. Voor het aanplanten diende de boomstam minimaal 1 m verwijderd te zijn van een bestaand graf en 2 m van een graf met erfgoedwaarde. Momenteel is het park volop in ontwikkeling. Met een intensief beheer, er is één persoon voltijds aangesteld, worden de verschillende landschapsbeelden opgevolgd. Uit de uitvoering werden heel wat lessen getrokken zoals het clusteren van ingrepen, wegens gebrek aan plaats en mogelijke schade aan graven en groen. In 2027 komt er zo terug een opportuniteit in het vizier waarbij heel wat concessies mogelijks vervallen en het begraafpark een volgende fase kan aanvatten.

De werkgroep FEM heeft de graven met erfgoedwaarde in kaart gebracht tijdens verschillende wandelingen op locatie. © fallow

Een deel van de oude grafzerken is hergebruikt voor het aanleggen van het hoofdpad van het begraafpark. © fallow

Het ontwerp was een tetrisspel dat elke keer weer veranderde. Het werk van de werkgroep Funerair Erfgoed en Marc van de Stad Menen was echt cruciaal om alles goed in kaart te hebben.

– Michaël Stas, fallow

Moerbekeplein, Geraardsbergen

Waterplein op de flank

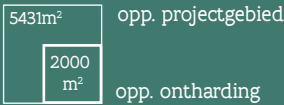
Het Moerbekeplein ligt op de flank van de Mark in het centrum van Moerbeke. Het plein is bij aanvang volledig verhard en in gebruik als parking. Door de hoge mate van verharding in het dorp, waaronder het Moerbekeplein, wordt regenwater onvoldoende geïnfiltreerd en ligt er een te hoge druk op het rioleringsstelsel, wat regelmatig leidt tot overstromingen en overstorten van de riolering.

De opdracht voor het Moerbekeplein werd uiteindelijk uitbesteed via een Open Oproep van het Team Vlaams Bouwmeester. Gezien het belang van het plein in de Hollebeekvallei wil men zo een voorbeeldstellend waterplein ontwikkelen, waar het watersysteem de ruggengraat vormt. Om zicht te krijgen op het (regen)waterbeheer van de ruimere omgeving werd de opdracht dan opgesplitst in twee delen. Een eerste deelopdracht omvat het maken van een masterplan met acties in functie van waterretentie voor het stroomgebied van de Hollebeek in zowel het dorpscentrum als daarbuiten. Deelopdracht 2 is de transformatie van het Moerbekeplein tot klimaatadaptief hemelwaterplein. Het plein wordt onthard en vergroend en de hemelwaterafvoer rondom het plein waar mogelijk van het rioleringsstelsel losgekoppeld. Het hemelwater wordt vanuit omliggende straten opgevangen en verzameld in ‘waterlijnen’, die het water richting het Moerbekeplein leiden waar het kan infiltreren in de bodem. Deze waterlijnen zijn leidend geweest in het ontwerpproces. Naast de waterbergende functie zal de transformatie van het plein verschillende activiteiten mogelijk blijven maken voor het dorp, zoals de wekelijkse markt, en biedt het nieuwe ruimte om te spelen, sporten, wandelen of uit te rusten.

PARTNERSCHAP

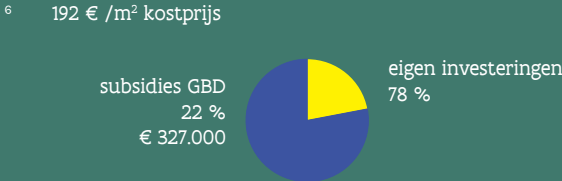

GROENBLAUWE IMPACT

- » 2000m² ontharding en vergroening
- » Gelegen in vallei met overstromingsdruk
- » 235 m³ buffervolume
- » 500 m³ infiltratievolume
- » water terug in het dorpsbeeld

INDICATIEVE KOSTEN EN CIJFERS

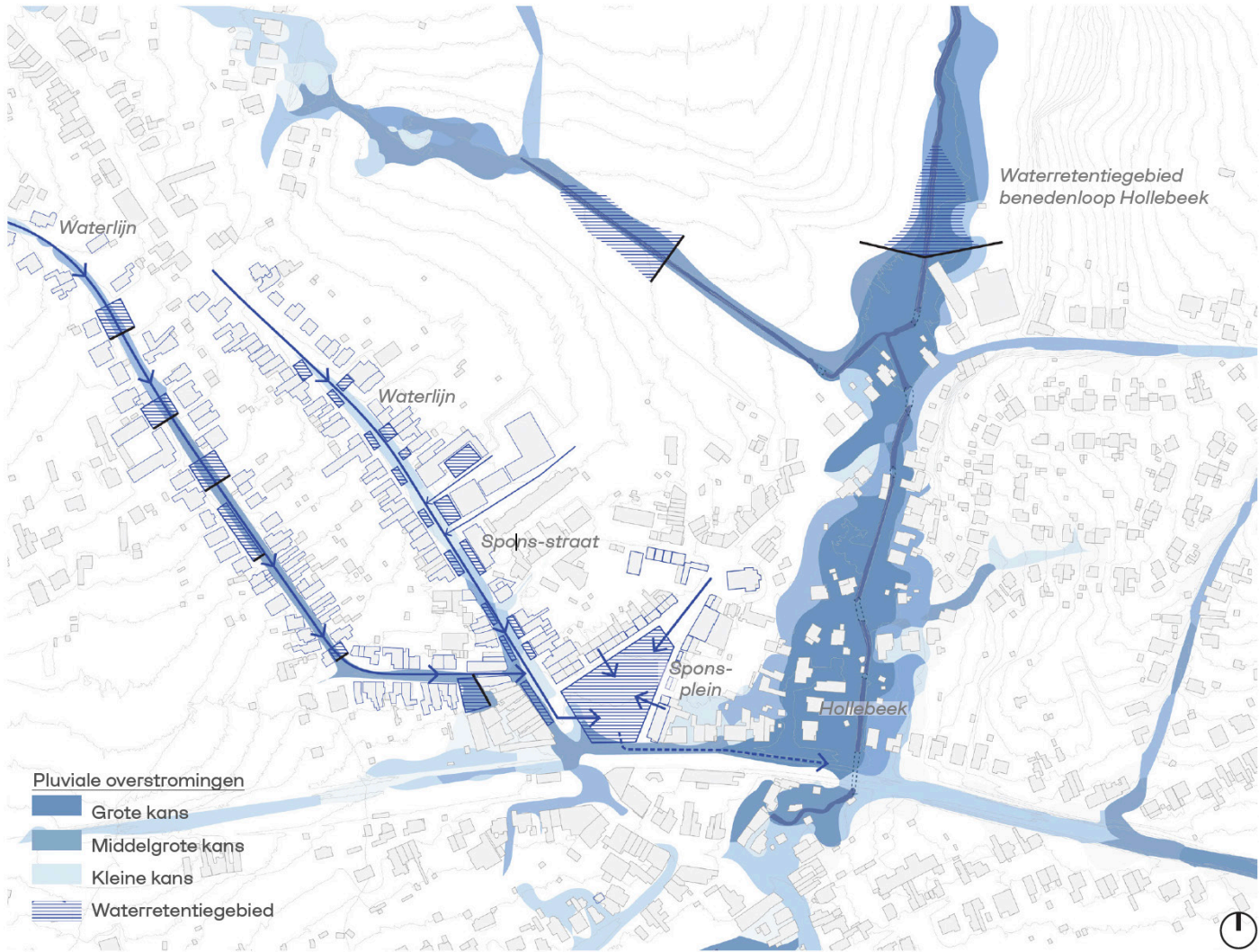

MATERIAAL- EN BEPLANTINGSKEUZE

- » alle materialen (halfverhardingen en verhardingen) zijn specifiek gekozen naar hun capaciteit om zonlicht te reflecteren en zo het hitte-eiland effect te vermijden
- » gerecycleerde materialen afgestemd op de voorraden van de gemeente en het aanwezige materiaal
- » beplanting met typische vegetatie vanuit de landbouwgebieden

Een sleutelmoment was de aanstelling van het ontwerpteam in overleg met het Team Vlaams Bouwmeester. Zowel op vlak van het watersysteem als de context van het dorp Moerbeke zijn ze echt aan de slag gegaan met het hemelwaterplein.

– Andreas Gossye, Geraardsbergen

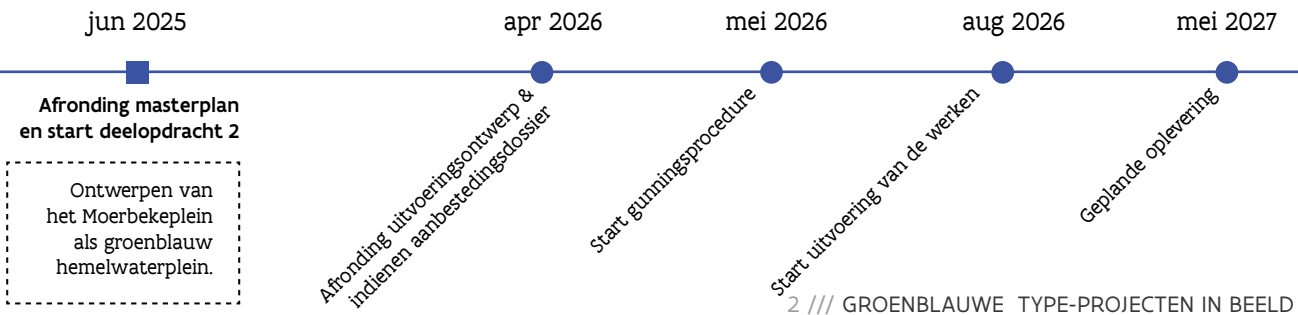
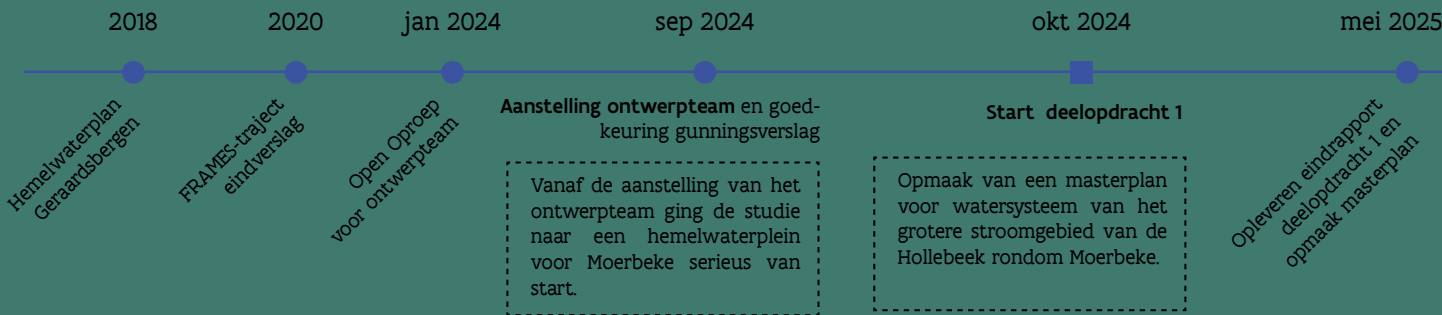
Het masterplan voor het herorganiseren van het hemelwaterbeheer van Moerbeke bestaat uit waterretentiegebieden, verbonden door een systeem van waterlijnen. © Atelier Horizon

GELEERD AL DOENDE?

- aanstellen van een ontwerpteam via het Team Vlaams Bouwmeester
- de opdracht opdelen in twee fases: masterplan en uitvoering om tot een totaal ontwerp van gevel tot gevel te komen
- “de juiste mensen rond de tafel krijgen”: lokale en externe stakeholders voldoende snel betrekken in het proces
- de 10-80-10 regel in participatie: hoe krijg je de 80% die geen uitgesproken mening heeft bij aanvang aan het woord?

ONTWERP EN INRICHTING

- het maximaal afkoppelen van regenwater van het rioleringsstelsel
- waterlijnen, gebaseerd op de gravitaire afstroom, houden het water bovengronds
- de afstroom vertragen door kleinschalige dammen en waterbuffers op strategische plaatsen langs de waterlijnen
- het bovengronds houden van water zet zo ook in op bewustwording
- balans verharding-half verharding-ontharding om bepaalde activiteiten toe te laten

Ontwerpen met het groenblauw systeem

Een strategie op basis van waterlijnen... – De acties rond de Hollebeek binnen een al afgerond FRAMES-traject zetten in op het creëren van bufferzones die het water in de zijarmen van de waterloop, in landbouwgebied bufferen. De inrichting van het Moerbekeplein vormt hierin een tweede schakel om in het bebouwde weefsel van Moerbeke water zoveel mogelijk bovengronds te houden. In het masterplan spreken ze zo over het sponsplein en de omliggende sponsstraten.

In het ontwerp werd dit meegenomen op basis van de waterlijnen: hier wordt regenwater in open lucht opgevangen en gravitair afgevoerd. Een sterkte van de waterlijnen is dan ook dat ze het pluviale systeem bovengronds houden en dit bloot leggen. Bij hogere debieten lopen deze over in wadi's en infiltratiegebieden. Zo is er een overloop of cascadesysteem waarbij volgens het reliëf water opgevangen wordt en kan infiltreren. Hierbij wordt er dus geen terrasstructuur aangelegd, maar is het systeem geënt op het reeds aanwezige reliëf.

Het systeem is ook breder gedacht dan de contour van het Moerbekeplein, het uitvoeringsdossier, maar voorziet een aanpak van gevel tot gevel. De waterlijnen worden hierbij doorgetrokken naar omliggende straten en maken zo deel uit de identiteit van het dorp op de flank van de Markevallei.

De waterlijnen leiden het regenwater dan gravitair

De waterlijnen brengen het water vanuit de omliggende straten naar het hemelwaterplein. © Atelier Horizon

naar de waterbufferingzone op het laagstgelegen deel van het plein. Hier wordt regenwater van het plein maar ook van de directe omgeving zoals de gewestweg opgevangen in een grote bufferwadi.

Het ontwerp met waterlijnen legt het watersysteem bloot terwijl we het jarenlang ondergronds hebben gedraineerd.

– Andreas Gossye, stad Geraardsbergen

Het plein biedt een gevarieerd gebruik, van alledaagse functies tot dorpsfeesten. © Atelier Horizon

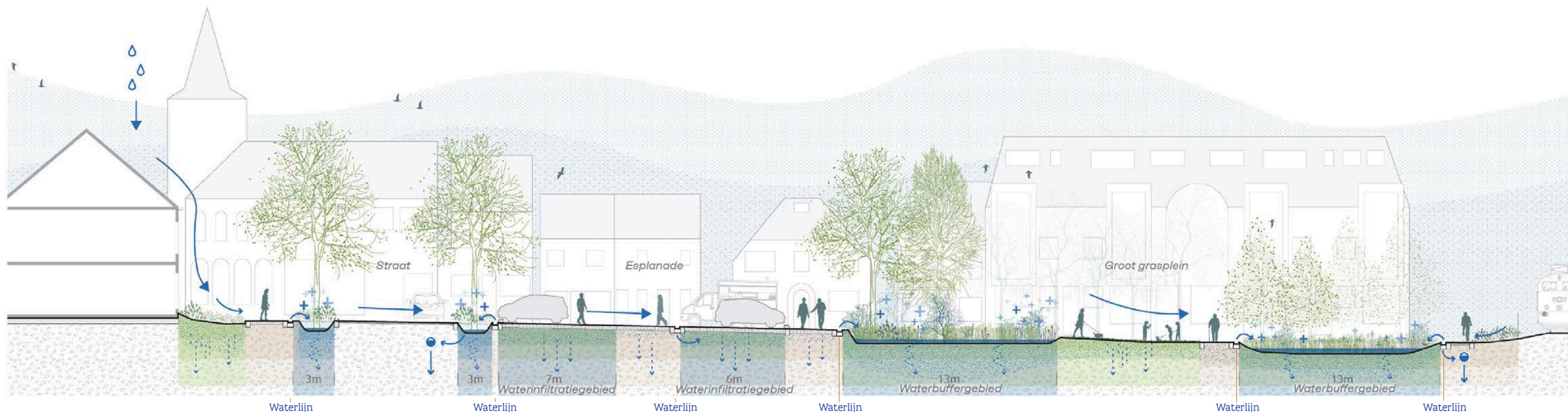
De kracht van het ontwerp is dat het echt geënt is op de plek is. Het vertrekt vanuit hoe het dorp functioneert en wat het juist nodig heeft. Zo zijn bijvoorbeeld jaarlijkse activiteiten van heel groot belang.

– Andreas Gossye, stad Geraardsbergen

... gekoppeld aan ruimtelijke programmatie – Het ontwerp van het watersysteem vormt een geheel samen met de programmatische functies van het plein zoals de parkeernood of ruimte voor spel. De waterlijnen overlappen zo met de padenstructuur op het plein. Deze delen het plein ook op in een heldere manier om de ruimtelijke organisatie van evenementen te vergemakkelijken.

De hoger gelegen zones van het plein zullen zo voor een deel verhard blijven voor het houden van markten en dorpsfeesten en daarnaast om de nodige parkeerplaatsen te kunnen voorzien. Hiervoor is een parkeerstudie uitgevoerd om de nood aan parkeerplaatsen in kaart te brengen. Deze zones worden daarbij voorzien van halfverharding om de buffer- en infiltratiecapaciteit te verhogen.

In de lagergelegen zones, waar het waterbuffergebied zich bevindt, wordt er dan weer maximaal onthard. De beplantingsstrategie en de wadi's worden hier op elkaar afgestemd om verder in te zetten op het verkoelende effect. In deze meer schaduwrijke zone wordt er ruimte voorzien voor natuur maar ook voor zitbanken en picknickbanken. Het centrale grasplein, waar er plaats is voor spel en sport, volgt ook uit het afstemmen van de aanplant van bomen op de dominante windrichting.

De dwarsdoorsnede over het plein laat zien hoe het water gravitair afstroomt, langs waterinfiltratiegebieden naar het laagst gelegen waterbuffergebied. © Atelier Horizon

Wandel op de Mandel, Izegem

Groenblauwe infrastructuuras

De Mandel, die ontspringt ter hoogte van Passendale, verdwijnt ter hoogte van de kernen van Roeselare en Izegem volledig onder de grond. Sinds in de jaren '70 de waterloop werd ingekokerd zijn de meeste inwoners zich niet meer bewust dat er onder de noordoever van het kanaal Roeselare-Leie een waterloop stroomt. Met het terug openleggen van de Mandel wordt niet alleen de connectie met het water versterkt, maar wordt er een groenblauwe as gecreëerd in het centrum van Izegem.

Het openleggen van de ingekokerde Mandel is natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan. Al snel werd duidelijk dat dit ook impact zal hebben op de ondergrond en de leidingen die zich daar bevinden. Tussen de Mandel en het kanaal liggen er een gasleiding, hoogspanningskabels en een drinkwatertoevoer. Doorheen het proces diende er dus veelvuldig met nutsmaatschappijen overlegd te worden om zo samen de profilering en de plaats van openlegging te bepalen.

Voor het openleggen van de Mandel diende er ook bomen gerooid te worden die inmiddels over de koker heen waren gegroeid. Om de meest dense, waardevolle bomen te sparen werd er besloten om de Mandel maar voor de helft, verspreid over verschillende zones, open te leggen. Voor de waterkwaliteit en vismigratie van de Mandel is het openleggen van de Mandel één van de best mogelijke maatregelen. Ook met waterkwantiteit wordt er rekening gehouden, zo wordt knijp aan de koker voorkomen en extra bufferruimte voorzien. Het eindresultaat is een strook van een kilometer met afwisselend stukken waar de Mandel is open gelegd met heel diverse vegetaties: van dens bos tot graslanden en oevervegetaties.

PARTNERSCHAP

GROENBLAUWE IMPACT

8000m²

opp. projectgebied

2000m²

opp. ontharding

» 500m groenblauw lint in een dichtbebouwde stad

» onderdeel van grootschalige ontharding en vergroening in Izegem

» gebruik streekeigen heesters en zaadmengsels

INDICATIEVE KOSTEN EN CIJFERS

6 €650 / m² kostprijs

subsidies GBD 10 %

€500000

eigen investeringen 4%

investeringen VMM 86 %

MATERIAAL- EN BEPLANTINGSKEUZE

» oeververharding in betonprint met basaltuitstraling in synergie met oeverversteving in breuksteen en natuurstenen elementen

» aanleg nieuwe fiets- en wandelpaden in tertiair mengsel

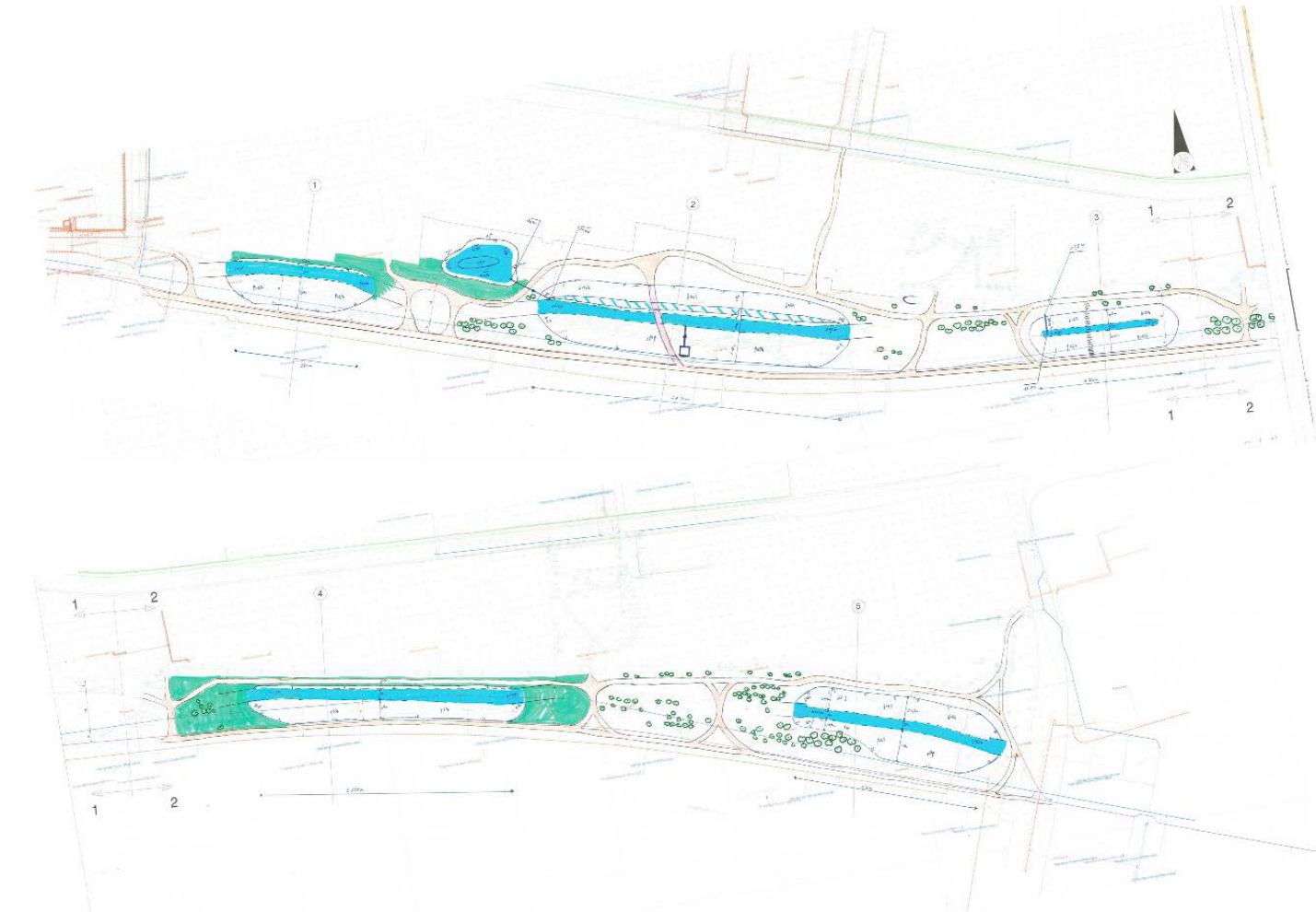
» houten vlonderpad langs Mandel

» behoud solitaire bomen waar mogelijk

» aanplant met streekeigen plantmateriaal

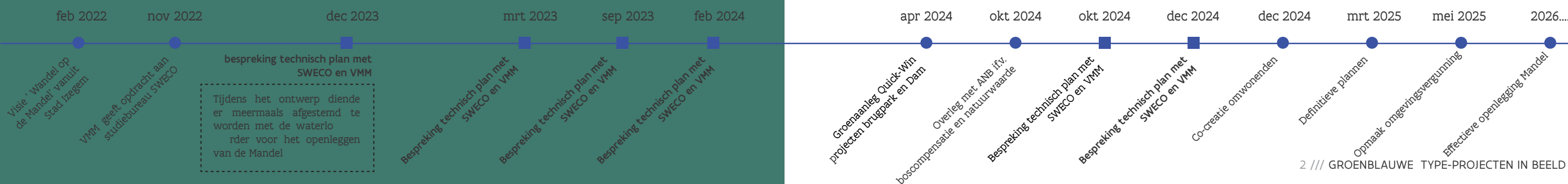
De gunning van de opdracht was echt een kantelpunt waarbij we met partners ons achter een visie zetten. “We doen het gewoon, we gaan ervoor!”

– Tristan Coens, stad Izegem

Uit overleg tussen Izegem, Sweco en de nutsmaatschappijen bleek dat er heel wat leidingen in het plangebied liggen. © SWECO

- GELEERD AL DOENDE?**
 - volledige openlegging van de mandel was niet mogelijk: balans tussen infrastructuur, landschap en recreatie
 - wegens ruimtegebrek waar nodig gekozen voor één steile oeverwand en één zwakke oever
 - lokale expertise over biodiversiteit mobiliseren voor beplantingsplan
 - in participatie niet alleen de luidste roepers aan het woord laten
- ONTWERP EN INRICHTING**
 - openlegging van de mandel in verschillende zones
 - ontdubbelde padenstructuur voor wandelaars en fietsers
 - diverse vegetaties van bos tot oeverbeplanting

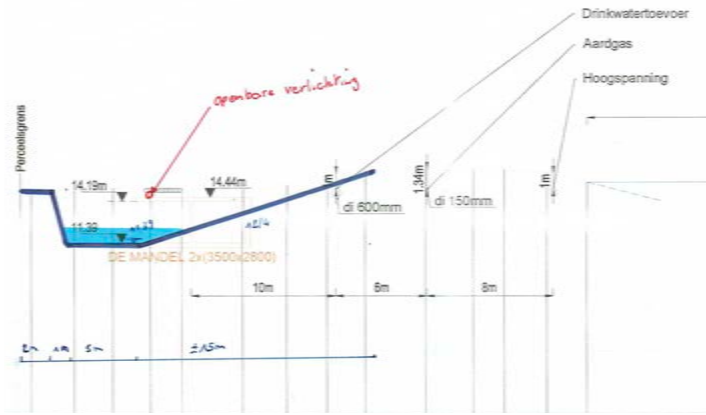

Het openleggen van een ingekokerde waterloop langs een infrastructuurbundel

... in overleg met de nutsmaatschappijen – Naast de Mandel lopen maar liefst 3 belangrijke nutsleidingen: een drinkwaterleiding, een gasleiding en verschillende hoogspanningkabels. In het ontwerp-proces was afstemming tussen de ontwerper en de nutsmaatschappijen dus cruciaal. Een volledige openlegging was niet overal mogelijk, er werden samen 5 zones bepaald waar de Mandel zal worden opengelegd. Minder openleggen dan dit was niet aan de orde om vismigratie mogelijk te houden. Voor de Vlaamse Milieu Maatschappij was de positieve impact op waterkwaliteit en -kwantiteit een zeer belangrijke hefboom om mee in het project te stappen.

Het bespreken van de profielen van de oever was een volgende belangrijke stap. Vanuit ecologische oogpunt is het behoud van de koker als bedding al zeker geen optie en wil de stad zoveel mogelijk werken met open profielen en zachte wanden. De ligging van de drinkwatertoevoer vormde het grootste knelpunt. Door de beperkte ruimte werd er in alle zones, buiten zone 2, gekozen om te werken met één zachte en één steile wand.

De Mandel bevindt zich ook nog eens langs het kanaal waardoor er bijkomende studies naar bodem en grondwaterstroming nodig waren. Hieruit bleek dat het kanaal ondergronds kan doorstromen naar de Mandel. Hierdoor was er een bijkomende risico op het draineren van het kanaal en de nabij gelegen vijvers. Een keerwand zorgt er nu voor dat dit niet gebeurt en de Mandel kan opengelegd worden.

Om de belangrijke nutsleidingen niet te raken, moesten de oeverontwerpen worden aangepast, en was openlegging niet altijd mogelijk. © SWEBCO

De Mandel stroomt aan westelijke zijde van de brug richting Roeselare door een open koker. © Izegem

Het openleggen van de Mandel was een echte balansoefening: tussen natuur, ruimte voor infrastructuur en recreatie.

– Tristan Coens, stad Izegem

... vanuit een landschappelijke benadering – Het was vanaf het begin al duidelijk dat naast de randvoorwaarden vanuit de nutsmaatschappijen het ook noodzakelijk was om bepaalde stukken bos te behouden. In deze zones wordt de koker niet opengelegd. Het ontwerp streeft verschillende land-schapstypes na van nat, spontane ontwikkeling langs oevers met graslanden tot droog zoals de bestaande bossen.

Hiervoor werd er lokaal advies ingewonnen bij een biodiversiteitsexpert van het INBO en Natuurpunt. Zo adviseerde de biodiversiteitsexpert om maaisel van de spoorwegberm hier in te brengen voor de ontwikkeling van graslanden. Bij Natuurpunt werd informatie ingewonnen om een soorteninventarisatie op te maken, zo komt bijvoorbeeld lokaal de paardenbloembij voort. Hierbij werd er ook gekeken naar de nabijgelegen Mandelmeersen, de Mandel stroomt daar reeds in openlucht en dient dus als streefbeeld. Als gevolg hiervan wordt er extra aandacht besteed aan streekeigen planten zoals het Elzen-Vogelkersbos maar ook aan waardevolle grasland zoals het dotterbloemgrasland.

Daarnaast is het gebied langs de Mandel erg populair bij buurtbewoners en fietsers naast de natuurstreefdoelen diende er dus ook rekening te gehouden worden met ruimte voor paden en recreatie.

Om het project meer in de kijker te zetten ontwikkelde de gemeente een logo. © Izegem

Tijdens de coördinatievergaderingen hebben we altijd gewezen op het belang van de landschappelijke kwaliteit. Naast de praktische randvoorwaarden streven we ook ruimtelijke kwaliteit na.

– Tristan Coens, stad Izegem

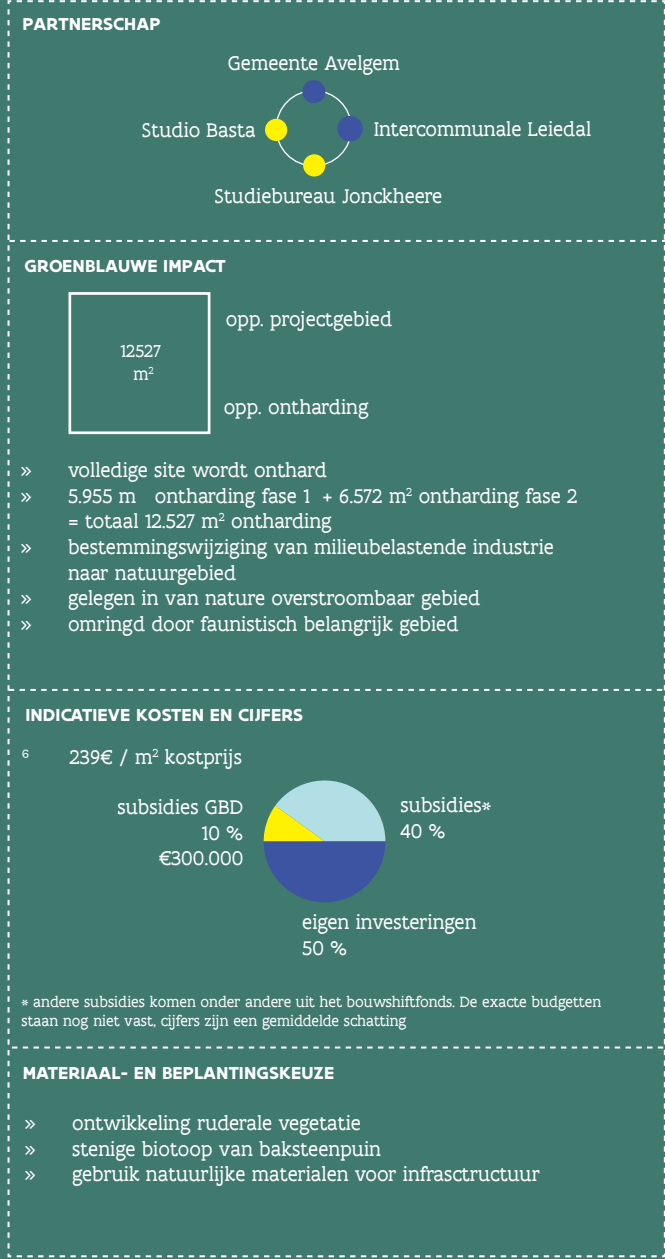
Om de belangrijke nutsleidingen niet te raken, moesten de oeverontwerpen worden aangepast, en was openlegging niet altijd mogelijk © Izegem

Site Pattyne-Duprez, Avelgem

Paarse verwilderingssproet

De site Pattyne-Duprez bevindt zich pal middenin de Avelgemse Scheldemeersen, een natuurgebied van 100 ha met afgesneden meanders en natte natuur. Deze ‘paarse sproet’ werd in 2020 door intercommunale Leiedal opgekocht op vraag van de gemeente om in de nabijheid van het dorpcentrum een nieuwe stilte plek te ontwikkelen en de letterlijke en visuele vervuiling van de Scheldemeersen tegen te gaan.

De volledige site van 1,3 ha zal worden onthard en vergroend. Het is in de omgeving een pilootproject voor het omgaan met verwildering van verharde sites. De initiële gedachte om op de site de meersen te herstellen en dus natte natuur te ontwikkelen bleek uit het bodemkundig en hydrologisch onderzoek juist averechts te werken. Verdere afgraving om natte meersen te creëren zou leiden tot verdamping en verdroging. Uiteindelijk is ervoor gekozen om te werken met periodieke natte zones en in te zetten op ruderaal vegetaties. Ook het herbestemmen van de site van industrie naar natuur is een belangrijke uitdaging binnen het project, om de groenblauwe ambitie permanent vast te leggen. Tegelijkertijd wil het ontwerp niet blind zijn voor het industrieel verleden. Zo wordt er volop geëxperimenteerd met de verstoorde bodems en worden industriële elementen zoals de houten spanten hergebruikt op de site.

We willen de site herontwikkelen met aandacht voor de natuur en niet blind voor het verleden.

– Merel Goossens, intercommunale Leiedal

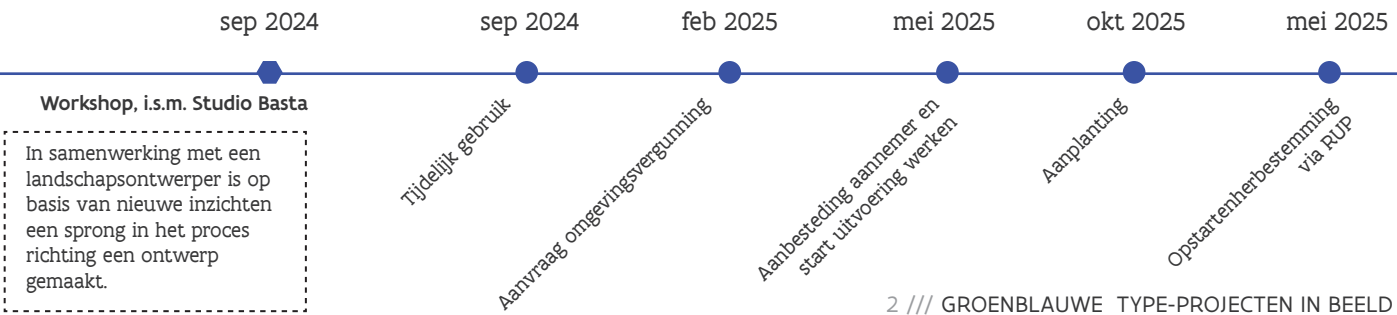
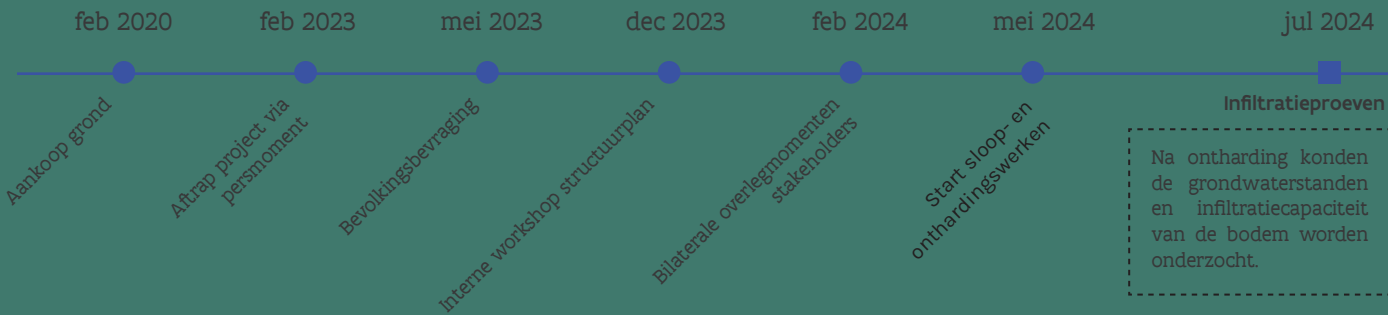
Het plan voor de openlegging van de volledige site met aanleg van periodieke natte zones in de laagst gelegen delen. © Leiedal

GELEERD AL DOENDE?

- flexibiliteit in ontwerp inbouwen om resultaten van bodemonderzoeken en infiltratieproeven mee te nemen
- eerste keuze om permanent natte zones te creëren met poelen zou verdroging van het gebied in de hand werken
- herbestemming van industrie naar natuur is geen evidente oefening

ONTWERP EN INRICHTING

- verwilderingstrategie: periodiek natte zones met ruderaal vegetatie op laag gelegen zones, sinusbeheer voor spontane ontwikkeling
- industrieel verleden: behoud ‘footprint’ van gebouw en hergebruik houten spanten en steenpuin
- zichtassen naar de kerk van Avelgem en de omliggende Scheldemeersen
- zachte overgangen naar omliggende percelen door afstemming van vegetaties
- minimale infrastructuur voor menselijk gebruik

Ontwerpen voor verwildering

Nood aan bodem- en grondwateronderzoek bij verwildering – Het project vertrok vanuit de ambitie om natte meersen te herstellen langs de oude Schelde arm. Na de sloop en eerste onthardingwerken op de site werd er een bodemonderzoek en infiltratieproeven opgestart. Hieruit bleek al snel dat de locatie, de grondwaterstanden en de bodem niet geschikt zijn voor de ontwikkeling van natte natuur, sterker nog: gezien de lage grondwaterstand zou de aanleg van poelen en wadi's het risico op uitdroging voor omliggende meersen verhogen! Het is voor een verwilderingsproject dus belangrijk om flexibel om te kunnen gaan met deze resultaten.

De ambities dienden als gevolg bijgesteld te worden aan de resultaten van het bodemonderzoek. Het centrale, westelijke deel van de site bleek hierbij het meest interessant voor de ontwikkeling van nattere natuur. Als gevolg van de sloopwerken is het ook dit deel dat zich lager bevindt. De grondwaterstand is hier hoger, het hemelwater stroomt er 'van nature' naartoe en er is een grotere kleilaag aanwezig. In het ontwerp werd deze zone dus naar voren geschoven om periodieke natte zones te creëren en met ruderales vegetaties te zien hoe pioniersvegetaties zich ontwikkelen op de verstoorde bodem.

Het is een experiment om te zien hoe de bodem zich zal herstellen en hoe de begroeiing in de plooi zal vallen. Daarom willen we dus ook minimaal grondverzet toepassen.

– Merel Goossens, intercommunale Leiedal

Meenemen van het beheer in ontwerp – Vandaag is er nog steeds industriële activiteit in het noordelijk deel van de site. Dit deel zal in een tweede fase, uiterlijk 2029, uitgevoerd worden. Het ontwerp neemt de gefaseerde uitvoer mee, maar denkt het wel in een totaal ontwerp. De vaststelling van een RUP moet de site dan ook omzetten naar een groene bestemming.

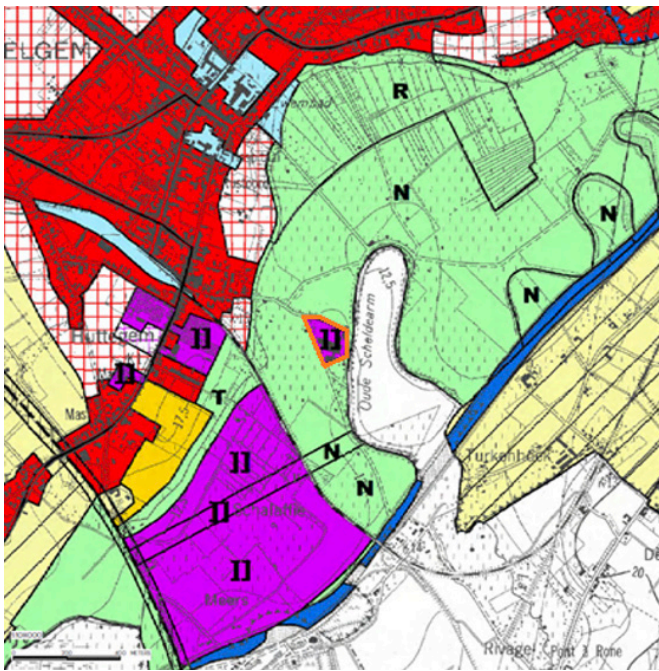
Het industrieel verleden krijgt een plek op de site door het behoud van de voetafdruk van de bebouwing waarbinnen de ruderales vegetatie zich kan

ontwikkelen. Hierbij wordt ingezet op sinusbeheer: hierbij wordt gemaaid volgens gebogen lijnen die variëren doorheen de tijd en ruimte. Hierdoor kunnen zich verschillende habitats ontwikkelen voor insecten en planten. Dit wordt gemonitord samen met Natuurpunt dat het aanpalende perceel beheert.

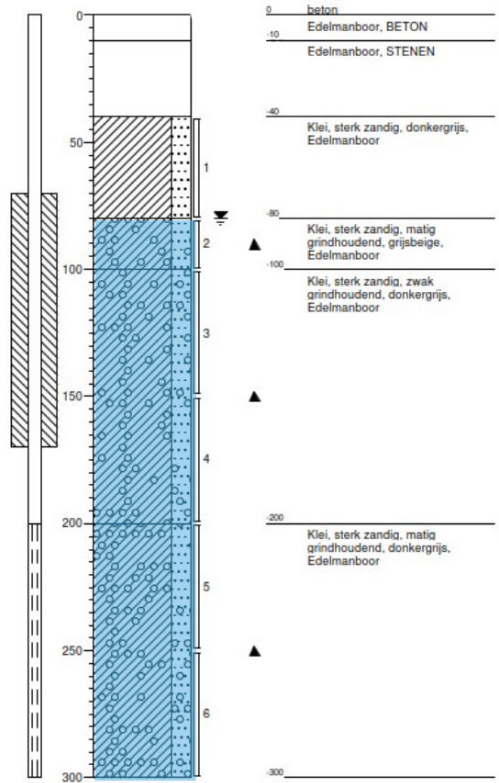
Dit middelste deel is ook minder toegankelijk voor bezoekers: 3 pontons steken zo uit boven de vegetatie. Tussenin de vegetatie worden houten spanten hergebruikt als 'knipoog' naar het industrieel verleden. In een tweede fase zal ook steenpuin hergebruikt worden om een stenige biotoop voor warmte minnende soorten te creëren. Voor de omliggende vegetatie werd gekozen om een zachte overgang te creëren met de omliggende percelen: vruchtdragende bomen en struvelen zorgen zo voor een gradiënt.

Ook voor het sinusbeheer is het project echt een pilootzone. We gaan de biodiversiteit hier samen met Natuurpunt monitoren en de leerlessen toepassen op andere plekken.

– Merel Goossens

Een 'paarse sproet' op het gewestplan in een omgeving van groen.

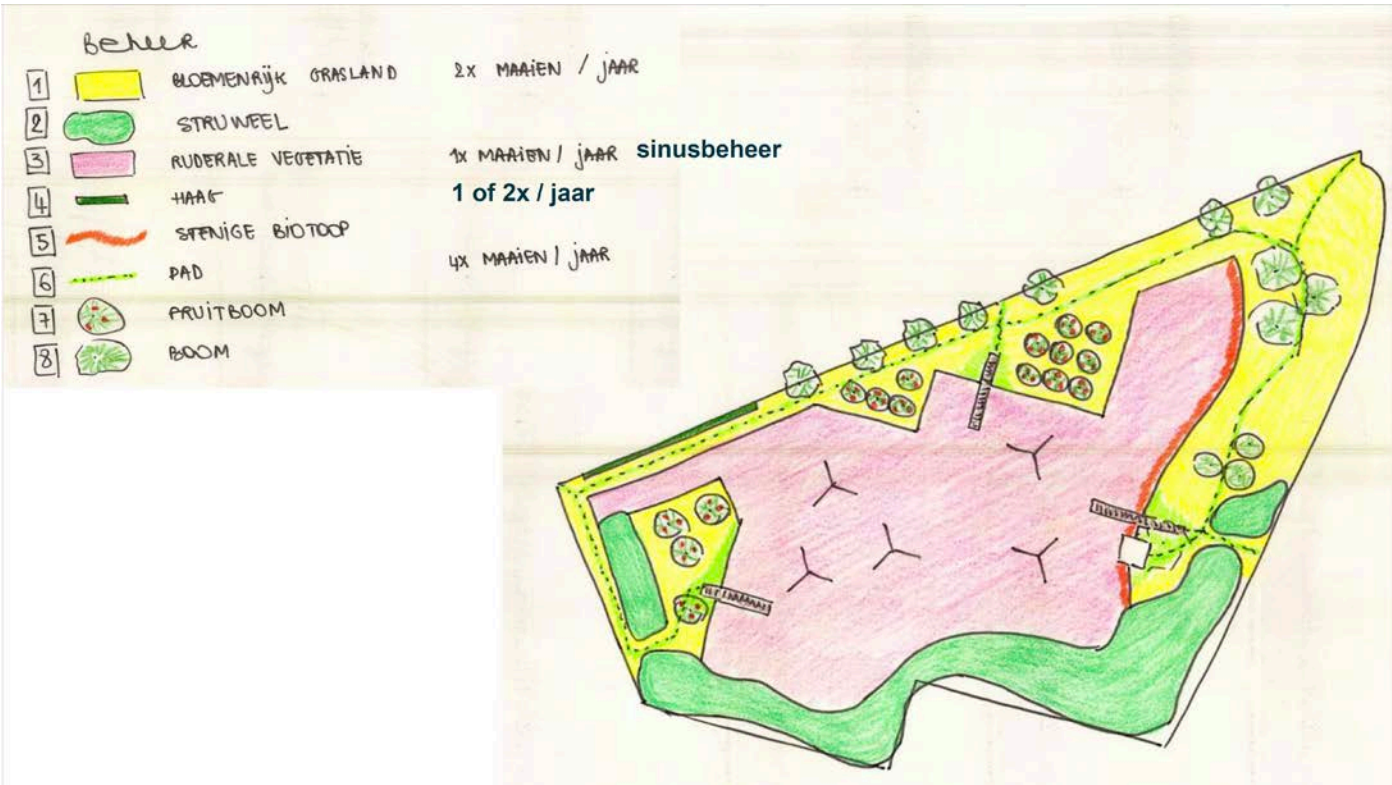
De grondwaterstanden waren te laag voor natte natuur, bleek uit het bodem en hydrologisch onderzoek. © Leiedal

Na afbraak van de industrie zal de bodem zich gaan moeten herstellen. © Leiedal

De site ligt in de Scheldemeerssen aan de oude Schelde-arm, op loopafstand van de kern. © Leiedal

Het beheer bestaat uit jaarlijks de verschillende beplantingstypes in vaste frequentie maaien, waarbij de ruderales zone in sinusbeheer is ter bescherming van fauna en voor een grotere variatie in groeistadia van de vegetatie. © Leiedal

Oud openluchtzwembad, Linkebeek

Kweloase

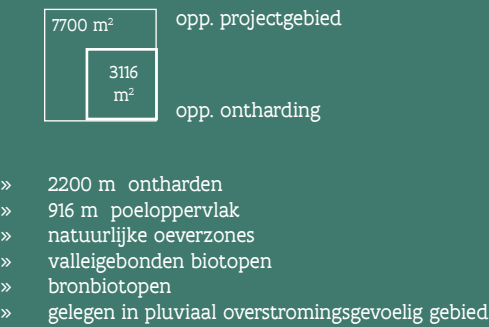
Het oud openluchtzwembad is gelegen in het centrum van Linkebeek, op de linkeroever van de Linkebeek. In 1993 sloot het zijn deuren en sindsdien evolueerde het tot een ‘vergeten oase’. De betonnen zwembadvloer en de verharding rondom zijn nog steeds aanwezig, maar door de jaren heen overgroeide en verwilderde de structuur.

Ter plaatse van het zwembad ontspringen er 3 bronnen, met kalkrijk water van een hoge waterkwaliteit dat heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van dit bijzonder stukje natuur. Deze bronnen, die momenteel afgewaterd worden via een grachtstructuur, zijn een sturend element binnen de herinrichting van de site. Door ontharding van het oude zwembad krijgt het bronwater opnieuw de ruimte en wordt een nieuw stuk natte natuur ontwikkeld. Langs de andere zijde wordt de site ook begrensd door de Linkebeek. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is om het kwelwater niet te laten contamineren met minder zuiver beekwater, voor de ontwikkeling van zeldzame tufsteenformaties. Daarnaast krijgt de Linkebeek een natuurlijke oeverzone. Bij het ontwerp was aandacht voor kwelwater sturend. Samen met een lokale werkgroep werd er ook gekeken naar hoe het ontwerp en het beheer van de site kan leiden tot een stuk waardevolle natuur in Linkebeek.

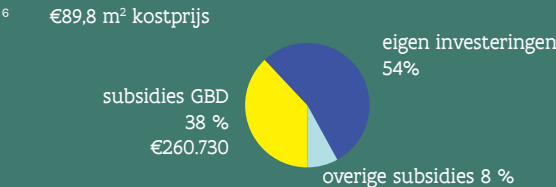
Ondertussen wordt gekeken hoe de Linkebeek verder kan worden ontwikkeld. Zo wordt een stuk van de Linkebeek dat is ingekokerd terug open gelegd. De gemeente het stukje voor stukje aan.

GROENBLAUWE IMPACT

INDICATIEVE KOSTEN EN CIJFERS

MATERIAAL- EN BEPLANTINGSKEUZE

- » combinatie spontane ontwikkeling en deels aanplant met inheemse beplanting
- » 7 verschillende soorten hoogstambomen
- » 11 verschillende soorten bosplantgoed
- » 20 verschillende soorten vaste planten
- » grotendeels herstel bestaande keermuren
- » recubeton uit zwembad voor paden

Het project heeft van alles in gang gezet. Zo bekijken we nu hoe we de Linkebeek ter hoogte van het oud tankstation kunnen openleggen. Door in te spelen op verschillende opportuniteiten werken we zo aan het herstel van de vallei!

– Kim Ceusters, Regionaal Landschap Pajottenland en Zennevallei

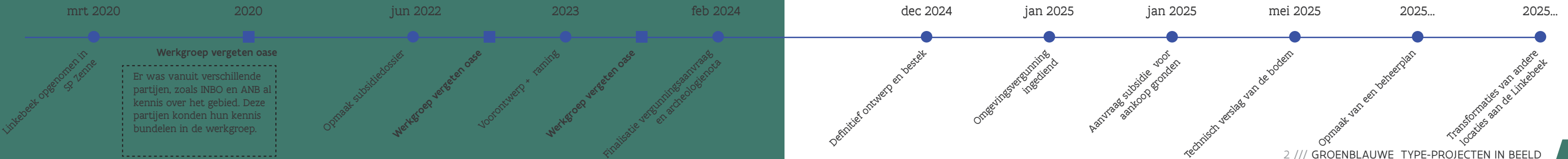
De oude zwembadcontouren zijn terug te zien in het ontwerpplan in de vorm van de poelen, die gesitueerd zijn rond de 3 bronnen. © D+A

GELEERD AL DOENDE?

- projectwerking is nieuw voor de gemeente, qua capaciteit en budgettering is dit een uitdaging
- onderzoek van te voren naar de bodem is belangrijk, wanneer je openbreekt weet je anders niet wat je eronder aantreft, en dit kan de kosten beïnvloeden
- moeilijk om van tevoren budget te voorzien, kosten kunnen doorheen het proces sterk variëren, een klein bufferbudget is handig
- op basis van de aanwezigheid van kalkrijke bronnen niet direct te veel aanplanten, maar voldoende ruimte laten voor spontane ontwikkeling.
- via een lokale werkgroep aanwezige kennis te mobiliseren over de site en ruimere omgeving

ONTWERP EN INRICHTING

- ontwerp met hoogte verschillen: gescheiden houden van oppervlaktewater vanuit de Linkebeek en het bronwater
- recuperatie waar mogelijk: behouden van de bestaande muren, en hergebruik van oude betonplaten voor de padenstructuur
- een zone gericht op natuurontwikkeling en een zone gericht op publieke toegankelijkheid

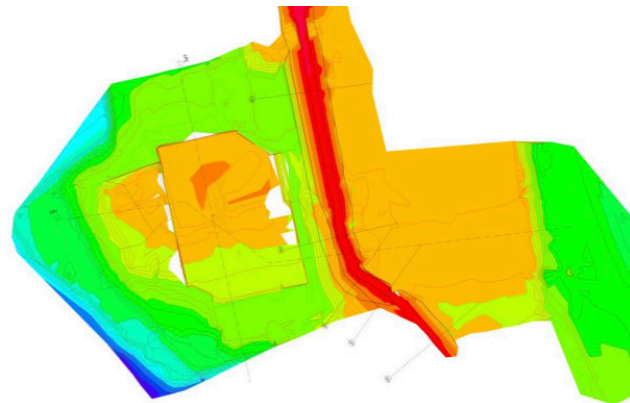
Omgaan met bronwater

Kwelwater en ontwerp van de terreinprofielen – Met het ontharden van het oude zwembad krijgt het bronwater opnieuw de ruimte. Dit water is van erg hoge kwaliteit, heeft een koele temperatuur en is erg kalkrijk. Hierdoor is het kwestie om het water en de voortkomende vegetaties ruimte en tijd te geven om te ontwikkelen. Op basis van het al aanwezige hoogteverschil zijn er verschillende poelen gegraven. De poelen zijn opgedeeld in twee delen en van elkaar gescheiden door de oude zwembadwand, die nu werkt als keermuur. Om de overstrooming met vervuild water vanuit de Linkebeek in de bronpoelen tegen te gaan is de linkeroever langs de Linkebeek verhoogd. Samen met de keermuur zorgt dit ervoor dat wanneer de Linkebeek toch overstroomt het water enkel in de poelen langs de Linkebeek zal instromen, maar nooit tot aan de bronpoelen gelegen binnen deze oude zwembadmuur.

Uit het kalkrijke water dat ontspringt uit de drie bronnen is Tufsteen ontstaan, wat de site grote potentie voor natuurontwikkeling geeft. Tufsteenformaties vormen een zeldzaam habitattype en kennen karakteristieke bronplanten, zoals de Bittere Veldkers, Dotterbloem en Goudveil. Dit type natuur is zeer gevoelig aan vervuiling. Het gescheiden houden van het zuivere bronwater en het minder zuivere water vanuit de Linkebeek is daarom van groot belang

voor de natuurontwikkeling. Nu het bronwater terug de ruimte heeft en niet langer afgevoerd wordt, kan de bijhorende bronvegetatie zich spontaan ontwikkelen. Op langere termijn kan hier zich dan ook bronbos ontwikkelen. Tal van zeldzame amfibieën en insecten horen hierin thuis, zoals de Vuursalamander en de Bosbeekjuffer.

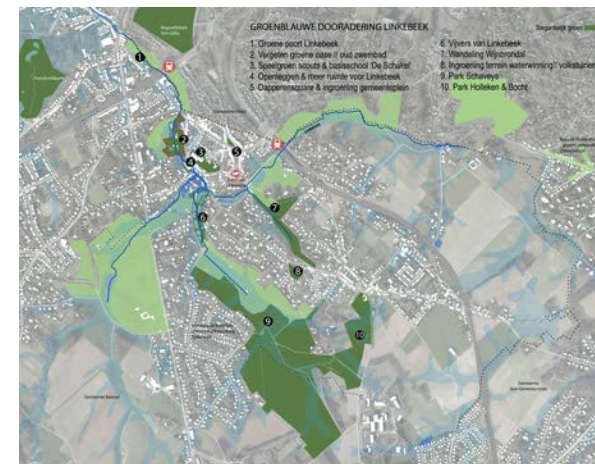
Om de ontwikkeling mogelijk te maken wordt het gebied maar deels toegankelijk gemaakt met paden. De poelen binnen de keermuur zijn gefocust op natuurwaarde, en de oever van de Linkebeek en aanliggende poelen zijn gefocust op beleving en toeganke-

De aanwezige hoogteverschillen bepalen deels de locatie van de

Het plaatsbezoek van de werkgroep zette het project in gang. © Linkebeek

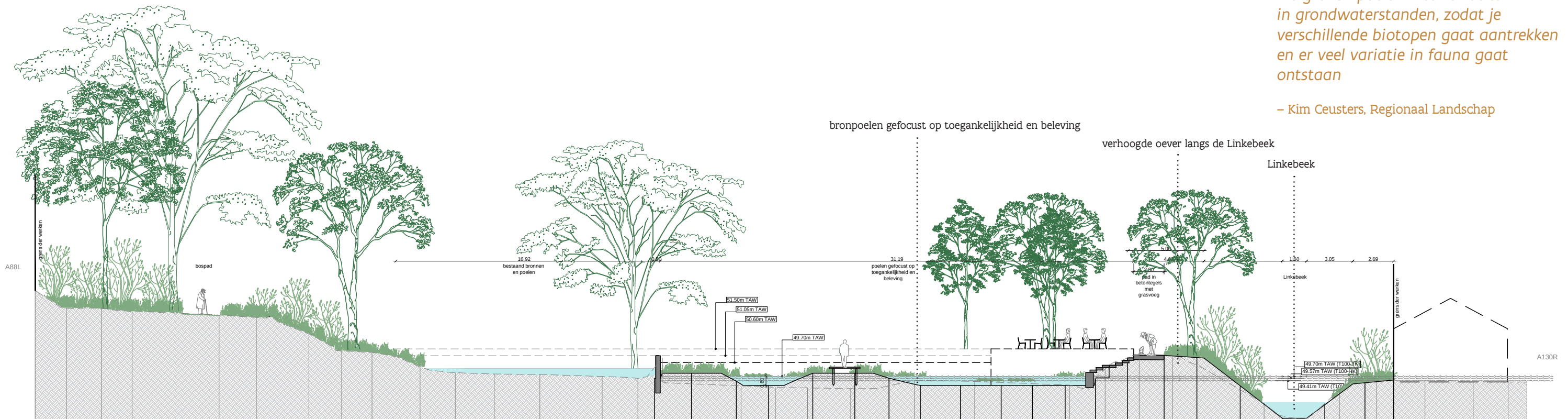
De dynamiek rond het project is onderdeel van een bredere visie rond de Linkebeek en de Zennevallei. © Linkebeek

Het bundelen van lokale kennis in de werkgroep vergeten oase – Het plaatsbezoek van Johan van INBO bracht de eerste kennis over de ontwikkeling van de bronnatuur in het openluchtzwembad. De plek heeft enorm veel potentieel; binnen 3-4 jaar zou er zich al veel bronnatuur kunnen ontwikkelen. Naar aanleiding hiervan is een werkgroep tot stand gekomen tussen INBO, ANB, Natuurpunt en de provinciale dienst waterlopen. Het aanpakken van het zwembad stond al langer op de planning, maar de werkgroep bracht de nodige antwoorden op de vraag wat er dan moest gebeuren. Deze lokale werkgroep was mee aan zet bij het opstellen van het dossier, maar werd consequent doorheen het proces betrokken bij het project. Bij het ontwerp van de oeverprofielen was de lokale kennis ook van cruciaal belang. De diep ingesneden oevers van de Linkebeek worden afgeschuind zodat zich hier groenblauwe natuur kan ontwikkelen, maar zodanig dat het niet de stroomsnelheid van het water vermindert, aangezien de Barbeel, een vissoort die veel in de Linkebeek voorkomt, voldoende snelstromend water nodig heeft. Het afvlakken en openen van de dichtbegroeide oevers maakt deze terug toegankelijk voor bezoekers.

Het beheerplan wordt nu in een volgende fase opgesteld voor het grotere gebied van de Linkebeek, met gebruik van de kennis vanuit de werkgroep. Zo kan de site zich verder ontwikkelen en worden de inzichten gemonitord.

We graven poelen met variaties in grondwaterstanden, zodat je verschillende biotopen gaat aantrekken en er veel variatie in fauna gaat ontstaan

– Kim Ceusters, Regionaal Landschap

De poelen worden op verschillende niveaus opgestuwd door de oude zwembadmuren. © D+A

3.

Portret van groenblauwe projectleiders

Groenblauwe dooradering is mensenwerk. Het realiseren van groenblauwe projecten is vaak uitdagend en dynamisch – en onze systemen zijn daar nog niet volledig op afgestemd. Elk initiatief dat verandering brengt stuit vroeg of laat op weerstand. Projectleiders worden geconfronteerd met nieuwe soorten vraagstukken en moeten tegelijk hoge verwachtingen managen, zowel intern als extern. In dit werkspoor komen vijf projectleiders aan het woord in diepte-interviews. Ze delen hun ervaringen over het voortdurende proces van wikken en wegen, onderhandelen, en het zoeken naar het juiste momentum om tot een doorbraak te komen.

Een integrale aanpak voor de heropwaardering van de dorpskern

Temse – Nel Vereeken & Tonny Schelfhout

Strategisch grondenbeleid langs de waterloop

Kortemark – Sara De Meyer

Van bron(plein) tot monding

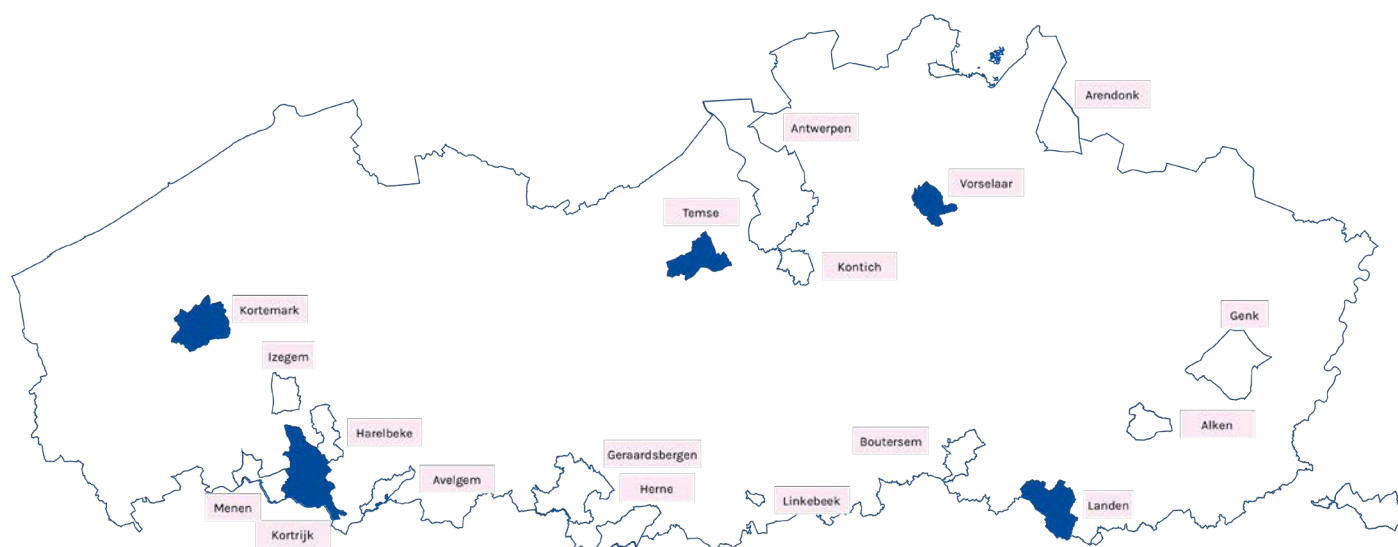
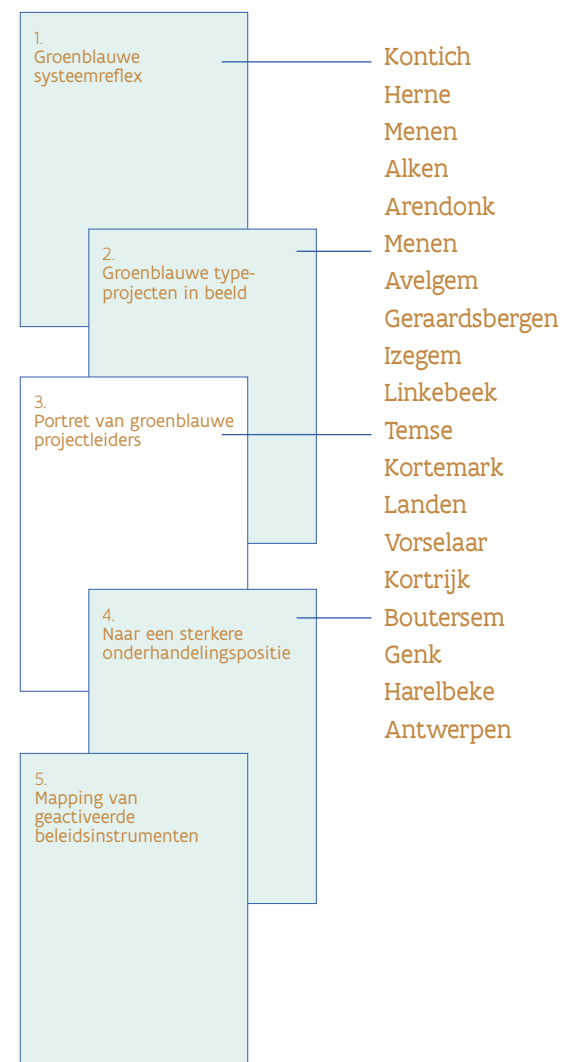
Landen – Femke Van den Broeck & Leendert Quintens

Groenblauw als collectief project

Vorselaar – Lieven Janssens, Els Leysen & Kobe Vercauteren

Groenblauw als motor voor stadsvernieuwing

Kortrijk – Didi Naessens, Peter Tanghe en Lieven Vandeputte

Een integrale aanpak voor de heropwaardering van de dorpskern

In gesprek met Nel Vereeken en Tonny Schelfhout

De afgelopen jaren werd er veel rond de dorpskern van Temse geïnvesteerd. De grootste scheepswerf van Vlaanderen, de Boelwerf, werd zo omgevormd tot een nieuwe woonwijk: Nieuw Temse gedoopt door de inwoners. Aan het begin van de wijk doet een oude torenkraan ons herinneren aan deze scheepswerf langs de Schelde en iets verder bevindt zich het nieuwe administratief centrum, de Zaat. Daar wachten projectleiders Nel en Tonny ons op om ons mee te nemen door de vernieuwing van de dorpskern.

Binnen het traject Groenblauwe Dooradering staat de ontharding van twee straten in de kern centraal. De Akkerstraat en de Philemon Haumanstraat bakenen ten oosten en ten westen de projectsite 'Klimaatrobuuste Wijk' af. Temse wil deze gehele wijk transformeren tot een groene, klimaatrobuuste wijk met trage mobiliteit en grijpt de ontharding van deze twee straten aan als startschot.

Het wonder van Wonderland: een doorgedreven integrale aanpak

Nel Vereeken is inmiddels vier jaar aan het werk als directeur van de cluster ruimte van Temse. Ze coördineert alle teams die iets met het grondgebied te maken hebben, van het vergunningenbeleid tot planning, mobiliteit en lokale economie, maar ook de uitvoerende diensten voor onderhoud van de publieke ruimte. "Vanuit het zicht dat ik heb op die uiteenlopende aspecten, was het voor mij bij aanvang duidelijk dat we voor de vernieuwing van onze kern extra middelen en begeleiding nodig hadden voor een doorgedreven integrale benadering," vertrouwt Nel ons toe. "Zo is Wonderland ontstaan. We benaderden de subsidie-aanvraag niet als een geïsoleerd project maar als een pilootproject voor een klimaatrobuuste wijk." Temse onderzoekt zo tegelijkertijd de mogelijkheden voor de aansluiting van de wijk op een warmtenet en ook mobiliteitswijzigingen dringen zich op. Daarnaast zijn er ook problemen op vlak van (be)leefbaarheid: "We weten dat de kern van Temse meer aandacht nodig heeft. Er is heel wat vandalisme, verloedering en leegstand. Ook over het openbaar domein kregen we veel klachten: onveilig, 100% verhard, nul beleving. En dat gaf de aanzet voor Wonderland."

Tonny Schelfhout, diensthoofd Mobiliteit, vult aan: "Ons team is daar een deeltje van, één van de raders in de machine van Wonderland. Bijvoorbeeld het parkeerluik zit bij ons, net als de nodige circulatiewijzigingen. Het herinrichten van de straat tot woonerf wordt ook door ons onder de loep genomen. Je kunt mobiliteit overigens niet zomaar eruit lichten en volledig apart zien, want je hebt zoveel effecten op andere domeinen, dat dat eigenlijk samenhangt met allerlei diensten, zoals onze groendienst, onze technische diensten, het beleid rond duurzaamheid, enz..."

"Om de subsidie in te dienen had je ook cofinanciering nodig," vervolgt Nel, "voor het project waren eigenlijk nog geen middelen voorzien in onze begroting, dus ik moest die middelen nog zien vrij te krijgen. Maar het is juist door die integrale aanpak dat je natuurlijk direct een veel breder draagvlak hebt, ook politiek, om daar in mee te gaan. Was dit project puur rond ontharding, waarvoor we eigen middelen moesten inzetten, dan was het allicht niet doorgeslagen." De subsidie samen met de integrale aanpak van het project Wonderland vormden dus de doorslag om het project te lanceren.

De Akkerstraat, die uitkomt op het Marktplaats, is strategisch gelegen binnen de dorpskern.

Binnen de gemeente Temse hebben ze al langer de gewoonte om samen te werken tussen de diensten. Voor de betreffende wijk was al een mobiliteitsplan opgemaakt, met ingrijpende wijzigingen in de circulatie, zoals een verkeersfilter om doorgaand verkeer te weren. Daarmee was echter nog niet duidelijk hoe de straten heringericht kunnen worden. Tonny: "We willen daar sowieso naar meer groen, dus de betrokkenheid van andere collega's is uiteindelijk bijna altijd nodig". "Die integratiereflex die Tonny maakt is voor ons een evidentie. Als je ergens snelheidsremmend wil gaan werken of meer veiligheid wil creëren, is vergroenen een heel goede driver" verduidelijkt Nel overtuigend. "Het is een manier om het wegbeeld leesbaar te maken en mensen van nature trager te laten rijden", vult Tonny aan.

Op initiatief van een collega van de dienst Duurzaamheid, wordt dit project Wonderland gedoopt. "Op een doorsnee dag zei mijn collega Ellen over het project: 'We gaan er een Wonderland van maken'. Vanaf dan is die naam blijven hangen, maar dat was eigenlijk bedoeld voor interne communicatie. De schepenen zijn dat beginnen oppikken en het stond zelfs in de partijprogramma's. Dus dat werd dan opgepikt waardoor je het ook extern begint te gebruiken hoewel dat niet onze initiële doelstelling was." Na een tijdje liepen de medewerkers van het project rond met Wonderland T-shirts, waardoor ze ook aanspreekbaar waren over het project voor vragen van collega's en burgers. Tijdens een van de

Met de herinrichting wil het lokaal bestuur de omgeving opwaarderen. © ARA

vele interne presentaties werd bijvoorbeeld een link gelegd naar het buitenspelonderzoek van de jeugdendienst, wat leidde tot meer aandacht voor een kindvriendelijke inrichting bij de heraanleg.

Een deal rond buurtparkeren

Wanneer het team vergunningen hoogte krijgt van de plannen, leggen ze de link met de ontwikkelingsplannen van een nabij gelegen warenhuis. Dit bracht het projectteam op het idee om samenwerking op te zetten rond parkeren, gezien het verlies van parkeerplaatsen bij ontharding altijd zeer gevoelig ligt. Projectleider Tonny licht toe: "We hebben eerst een parkeeronderzoek gedaan om de parkeerdruk te bepalen. Daaruit blijkt dat in die twee specifieke straten de vraag naar parkeerplaatsen zeer hoog is. Dat viel al tegen. Maar zonder het schrappen van parkeerplaatsen is er helemaal geen ruimte voor opwaardering of ontharding. Willen we het aantal parkeerplaatsen op de straat halveren, dan moeten we de mensen een alternatief kunnen aanbieden. Daarmee viel ons oog op dat project van het warenhuis en diens parking." Toen kwam Nel in actie: "Het warenhuis wilde hun vesting uitbreiden en een private partner wilde aanpalend in de Akkerstraat enkele woningen ontwikkelen. We namen het initiatief om eerst alles eens samen te leggen. We besloten dat er aanpalend aan het warenhuis kon gebouwd worden op voorwaarde dat er een publieke doorsteek komt die de parking bereikbaar

Temse spitste het participatietraject op verschillende doelgroepen zoals hier het handelaarsoverleg. © gemeente Temse

maakt voor voetgangers en fietsers. Deze doorsteek wordt door de ontwikkelaar aangelegd als een last in natura en daarna overgedragen aan het openbaar domein. Daarnaast spoorden we het warenhuis aan om zijn parking open te stellen voor gedeeld gebruik met de buurt als tegenprestatie voor de uitbreiding.” Een win-win voor de betrokkenen, zo zijn ook de parkeernoden van de buurt en de supermarkt in de tijd complementair aan elkaar.

Er waren heel wat vragen uit te klaren en afspraken te maken: hoe geef je vorm aan de voorwaarden voor de uitbating van de parking, zodat de mogelijkheid tot parkeren voor de buurtbewoners gegarandeerd en betaalbaar blijft? Hoe leg je deze afspraken juridisch vast, en op welke termijn? Een jurist werd ingeschakeld om dit experiment op te schalen naar andere locaties in Temse, als een nieuw instrument in het parkeerbeleid. “We gingen sowieso naar een herziening van de parkeerverordening. De verbinding werd snel gelegd: kunnen we niet bij alle niet-residentiële ontwikkelingen, supermarkten of bedrijven, opleggen dat vanaf meer dan 20 parkeerplaatsen een deel in gedeeld gebruik komt voor de buurtbewoners?”.

Koppeling met rioleringswerken

Evenveel koppelkansen boven de grond als eronder! Gezien de bestaande riolering nog in goede staat was, stond de afkoppeling van het regenwater niet op de agenda. Hierdoor zou er na de heraanleg gemengde riolering gebleven zijn, ondanks de Vlaamse doelstellingen voor afkoppeling van het regenwater. Nel doorzag de incoherentie: “We maken dan een super mooie bovenbouw maar het wringt dat je met een gemengde riolering blijft zitten. Dus hebben we Aquafin overtuigd om gelijktijdig rioleringswerken te voorzien. De bestaande gemengde streng wordt de afvalwaterstreng en we plaatsen er een nieuwe infiltratiekoker naast, gezien we in een retentiestraat zitten en infiltreren in de bodem niet ideaal is. Dat principe maakt dat we de afvoer kunnen ontdebellen. Maar het werken met een infiltratiekoker draagt ook bij aan water vasthouden in de straat, waarop we de plantvakken kunnen koppelen. De riolering heeft daardoor geen watervoerende functie maar een bufferende functie. Dat is het grote voordeel van die infiltratiekoker. Dat maakt het tot een waar pilotproject, ook voor Aquafin.”

De burger mee het Wonderland-bad in

Telkens een nieuwe koppeling gemaakt wordt, hetzij vanuit mobiliteit, parkeren, riolering of energie, neemt de complexiteit van de transformatie van de straat toe. Hoe neem je bewoners mee in dit verhaal? Bij elke nieuwe laag, zoals bijvoorbeeld na de beslissing over de aanpak van de riolering, werden participatiemomenten ingelast met de bewoners. “Om eenrichtingsverkeer te vermijden vanuit ons naar de bewoners, hebben we gewerkt rond meerdere grote tafels. Daarop lag het plan van de herinrichting.” verduidelijkt Nel. “Elke werktafel had twee begeleiders: iemand van de gemeentediensten en iemand van het studiebureau om grondig te kunnen toelichten hoe het project aangepakt wordt.”

“Als je met mobiliteit en openbare werken bezig bent, dan raak je per definitie aan het publiek domein waarvan elke burger het gevoel heeft dat het een stuk van hem of haar is. Wat je ook doet, je kunt er niet meer onderuit om in gesprek te gaan met de burger.” Het gros van de bewoners reageert positief op de plannen, maar er is altijd een segment van de bewoners die weerstand geeft. Zij zijn vooral bezorgd over de inrichting. De onzichtbare warmtenetten en riolering baren hen minder zorgen. En uiteraard bereik je niet alle bewoners en betrokken bij die klassieke participatiemomenten.

“Het is een wijk waar veel anderstaligen wonen. We wisten dat het in eerste instantie niet gemakkelijk zou zijn om de mensen te bereiken. We hebben dus extra middelen ingezet op communicatie. Een belangrijk voordeel was dan wel dat ons buurthuis Den boot in deze wijk ligt. Vanuit het buurthuis hebben we een buurtwandeling georganiseerd, waarbij de bewoners konden aangeven waar zij problemen of kansen zagen. Deze lokale kennis hebben we meegevoerd bij de start van het ontwerp”, zegt Tonny. “Door de aanwezigheid van de school en veel gezinnen in de wijk, hebben we ook een specifiek luik voor kinderen uitgewerkt in samenwerking met onze dienst ‘opgroeien’”, vult Nel aan: “en vervolgens hebben we een apart moment gericht op de handelaars.” In het finale ontwerp werd er zo rekening gehouden met de wensen van de handelaars zoals “koop en ga-plaatsen” maar ook de kinderen hadden inspraak in de inrichting van het nieuwe woonerf met groen- en spelelementen.

Een hecht team straalt positieve verandering uit

Het lijkt wel alsof alles meezit in Temse, maar ook dit proces is er één van vallen en opstaan. Nel en Tonny gaan op zoek naar de succesfactoren. “Het is ook omdat wij het zelf een heel mooi project vinden dat we enthousiast blijven”, concludeert Nel. “Natuurlijk, ik geloof ook in dat project,” stelt Tonny, “Het is ook echt nodig om iets aan die straten te doen. Als we er lopen, dan zie je dat het echt troosteloze straten zijn. Nu loopt daar geen kat en is er niks te beleven. Door die straten op te waarderen gaan we ons centrum veel aantrekkelijker maken, gaan de mensen er terug wandelen en pakken we de leegstand ook aan.” Diensthoofd Nel vat het mooi samen: “Omdat we het breed benaderd hebben, zijn ook veel collega’s op de hoogte en zien zij mee de waarde in van het project. Onze diensten hangen goed samen, het is een hecht team”.

Strategisch grondenbeleid langs de waterloop

In gesprek met Sara De Meyer

Ondanks het grijze weer in januari zijn tegenover het station van Kortemark de werken volop bezig. Met de afbraakwerken van twee oude woningen in volle gang begroet Sara ons. Ze is algemeen directeur van de gemeente maar ook projectleider van Groenblauwe Dooradering. Terwijl ze ons vertelt over de ambitie om de ingekokerde Krekebeek terug op te leggen, zwaait Sara naar Wim, de projectingenieur van de VMM.

Met het project wordt er een verbinding gerealiseerd tussen twee natuurgebieden: de Krekemeersen en Talpe's Putten verder stroomafwaarts. De gemeente wil water niet langer zien als een bedreiging, als iets dat ingekokerd moet worden, maar als een troef. Het openleggen van de waterloop doorheen het dorp is echter allesbehalve een eenvoudige opgave, maar het wordt al snel duidelijk uit welk hout Sara is gesneden. "Ik geloof in doen! Als je zo'n groot project wilt uitvoeren, moet je er gewoon aan beginnen." Aan goesting alvast geen gebrek in deze West-Vlaamse gemeente.

Strategisch grondenbeleid

"Het project kent een lange voorgeschiedenis en is allesbehalve een lineair verhaal", vertrouwt Sara ons toe. Er waren een aantal zaken die de gemeente al langer bezighield: de leegstand van woning Woitas was er zo één. "Op één van de meest strategische plekken van de gemeente stond er een kraakpand. Het stond pal bovenop een ingekokerde waterloop." Na een zoektocht van meer dan tien jaar kon de gemeente de erfgenaam in het buitenland opsporen. Gezien de woning op de koker ligt, was het ondenkbaar dat er nog een vergunning zou gegeven worden. "Want in hemelsnaam, als je nu zegt: we gaan een woning bovenop een beek bouwen... Dan verklaren ze je gek." Rond dezelfde periode werd duidelijk dat de technische dienst van de gemeente ging verhuizen, waardoor de domeinen met loods, verder stroomafwaarts langs de Krekebeek, ook in het vizier kwamen. Daarbovenop plande de Vlaamse Milieu-maatschappij om de oevers van de Krekebeek heraan te leggen.

De gemeente broedde dus al even op een plan. De subsidie Groenblauwe Dooradering was de hefboom om het bestuur te overtuigen: "Het moment dat we hoorden over de subsidie, was ons gevoel onmiddellijk: hier moeten we proberen op te springen. Dit is misschien zelfs dé hefboom om het project in gang te steken" Al snel breidde de ambities van het project nog eens uit: twee woningen, het oude politiekantoor en de oude cinema werden te koop aangeboden. Allemaal (leegstaande) panden die zich langs de loop van de Krekebeek bevinden. Het project kwam in een stroomversnelling maar het werd ook duidelijk dat het bedrag van de subsidie niets was in vergelijking met de totale kost van het project en dat het ook wel langer zou kunnen duren dan verwacht. "Het was een kwestie van met de juiste mensen rond de tafel te gaan zitten" zegt Sara "Je kan ook verstijven van de angst en dan gebeurt er nooit iets." Ook het schepencollege was die mening toegedaan en was bereid om het project verder uit te breiden.

Samenwerken in een kleine gemeente

De juiste partner was in dit geval de Vlaamse Milieu Maatschappij. "Het was altijd onze droom geweest om de beek terug open te leggen." vertelt Sara "Door de subsidie werd dat voor een stuk realiseerbaar, maar die koker stropt natuurlijk het water heel hard op waardoor het ook interessant is voor de waterbeheersing" In het verleden waren er al civieltechnische maatregelen doorgevoerd om wateroverlast te vermi-

Een strategisch grondenbeleid maakt het mogelijk om te dromen over een groenblauwe gemeente met de Krekebeek als groenblauwe ader.

jden: een wachtbekken werd aangelegd en een dijk, maar aan de flessenhals van de koker was in principe nog niets gewijzigd. Met het openleggen van de Krekebeek krijgt de waterloop meer ruimte en wordt de doorstroom naar de achterliggende 'broeken' geoptimaliseerd. En daar had de VMM wel oor naar.

Terwijl de gemeente strategische grondposities begon te verwerven zagen ze de VMM hetzelfde doen in het buitengebied. Dus toen Sara met de plannen naar daar trok, slaagde ze erin om de ambitie te verhogen en de beek verder open te leggen. Een deal, in de vorm van een samenwerkingsovereenkomst, werd gesloten om samen met de VMM de aankoop- en sloopkosten te dragen. Ook in onderhandelingen met eigenaars bleek de tandem een grote meerwaarde. Zo wou een projectontwikkelaar de oude cinema ontwikkelen in nabijheid van de koker. De randvoorwaarden die de gemeente oplegde, om de schaal van het project in te tomen, leidden volgens de projectontwikkelaar tot een onrendabel project, waarna de onderhandelingen in het slop belandden. Op hun beurt slaagde de VMM er dan in om een deal te sluiten met de projectontwikkelaar en het perceel aan te kopen. Volgens Sara was dit enkel mogelijk doordat gemeente, zowel ambtenaren als bestuurders en de

Vlaamse overheid van in het begin aan hetzelfde zeil trokken.

"Ik blijf erbij: netwerken is heel belangrijk als kleine gemeente. Alleen kan je heel weinig, maar met twee al veel meer!"

In Kortemark zijn de lijnen duidelijk heel kort en Sara deinst er niet voor terug om partners vroeg in het project te betrekken. Zo onderhoudt ze een goede relatie met de projectingenieur Wim, maar ook vroeger met Ivo, het oud-diensthoofd investeringen van de VMM en zijn opvolger Stoffel. Het is duidelijk dat die samenwerking vruchten afwerpt. Sara benadrukt dan ook dat het hebben van een aanspreekpunt bij de bovenlokale instanties van groot belang is: "Stabiliteit is echt heel belangrijk, toch in die mate dat je als gemeente altijd ergens een aanspreekpunt kan blijven hebben. Ik denk ook dat het onze troef is dat we niet bang zijn om onze telefoon te nemen en een keer te bellen en te spreken met elkaar."

Putten vol Pit

Ook tussen de gemeentediensten wordt er nauw samengewerkt. Zo schreef Sara, de algemeen directeur, samen met de ingenieur en omgevingsambtenaar van de gemeente de subsidieaanvraag. Het feit dat de diensten overzichtelijk zijn haalt Sara aan als een troef: “We hebben niet zoveel mensen, dat is ook een voordeel. Iedereen die hier werkt, weet gewoon heel veel. Dat zijn generalisten, wat in ons geval een voordeel is.”

Het participatiemoment waarop het project gepresenteerd werd aan de inwoners, kwam ook voort uit een brainstorm van het managementteam. Zo organiseert de gemeente, een samenwerking tussen dienst vrije tijd en milieu, sinds 2018 ‘Putten vol Pit’: een jaarlijks event in ‘de Krekemeersen waar animatie voor kinderen is maar bijvoorbeeld ook informatiestanden over bijen houden en tuinonderhoud. Het team sprak af om werfdoeken te laten printen en was daarnaast nog opzoek naar een actie om de mensen te betrekken. Na wat gepingpong kwamen ze op het idee om een bootjesrace te organiseren voor de lagere scholen, waarbij bootjes in de klas gemaakt werden en vervolgens op de dag zelf door de koker van de Krekebeek stroomden.

De bootjeswedstrijd op het jaarlijkse evenement ‘Putten vol Pit’ introduceerde het project voor de Krekebeek op een ludieke manier aan de bewoners. © gemeente Kortemark

Een groot deel van de bewoners werd zo gemobiliseerd en konden bij Sara en collega’s terecht voor toelichting. Sara vertelt enthousiast wat voor succes het was: “Ik heb de hele nacht gedroomd over een beek openleggen. Ik heb die dag meer dan drie uur aan een stuk zitten vertellen wat we van plan waren en bij mijn collega juist hetzelfde. Dus het leeft ook echt.”

Moeilijk is leuk!

Nu voor de eerste delen de onderhandelingen en voorbereidende studies afgerond zijn, wordt het ontwerp aanbesteed. Maar doordat het middelste gebied, in kader van het aankoopbeleid, pas later uitgevoerd zal kunnen worden, was het opstellen van het bestek nog niet zo eenvoudig. “We hebben drie deelgebieden, waarvan in twee van de drie de beek opengelegd moet worden. Daarvan zal het binnengebied met de cinema pas later uitgevoerd kunnen worden.” Het hele bestek had best veel randvoorwaarden, maar het was van belang dat de verschillende deelgebieden één geheel vormden en dus samen ontworpen worden. De uitvoering van de deelgebieden zal dan wel gefaseerd verlopen.

Het is dus duidelijk dat het hele proces van ambitie tot visie en van de aankoop van de woning Woitas tot het aanbesteden van de ontwerpopdracht heel wat voeten in de aarde had. Niet allerm minst waren de onderhandelingen met verschillende eigenaars intensief, maar toch blijft de goesting in Kortemark groot geeft Sara ons mee: “Dit soort projecten zijn nodig om een keertje terug uitgedaagd te worden. Het is moeilijk, en moeilijk is leuk!”

Doorheen de jaren werden er woningen bovenop de ingekokerde waterloop gebouwd. Samen met partners verwerft de gemeente deze nu actief terug.

De technische loods van de gemeente langs de Krekebeek maakt plaats voor een gemeentepark dat aansluit op de tuin van het gemeentehuis. © gemeente Kortemark

Van bron(plein) tot monding

In gesprek met Leendert Quintens en Femke Van den Broeck

We staan aan het Bronplein in Landen, 'de stad van het platteland'. Onder onze voeten schuilt een rijke ondergrond met archeologische sporen, een bijzondere bodemstructuur en hoogwaardig bronwater. Aan de bovenkant is hier weinig van te merken, het plein doet vandaag dienst als parkeerzone. Tot nu. De straat is afgezet, want het kwelwater stroomt door het asfalt terug naar boven. Diensthoofd Planning en Werken Femke Van den Broeck en Leendert Quintens van het Regionaal Landschap Zuid Hage-land vertellen ons over de collectieve inspanningen van de stad en haar partners voor een duurzamer waterbeheer.

Met verschillende bronmaatregelen zoals de (her) aanleg van het Bronplein en het Zeybpark worden de troeven van het bronwater uitgespeeld. Samen met de herinrichting van de overmaatse verharding in de woonwijk Korea, de Eikkapellaan en het dorp Walshoutem tellen ze op tot een bovenstroomse aanpak die ook andere gemeentes in de Getestreek ontlast in termen van overstromingen en waterschaarste. Want het water stopt niet aan de gemeentegrenzen!

Vertrekken vanuit het watersysteem: tandem Regionaal Landschap en lokaal bestuur

Op het plateau van Landen-Gingelom ontspringen maar liefst drie beken: de Zeyb, de Molenbeek en de Zevenbronnenbeek. Net stroomafwaarts van het centrum komen ze samen en vormen ze de Dormaalbeek, een zijtak van de Kleine Gete. Doorheen de jaren is het landschap echter sterk aangepast. De beken zijn diep ingesneden en ingesnoerd, terwijl de omgeving steeds meer werd verhard. Hierdoor hebben de bronbeken last van erosie. En de waterhuishouding is ernstig verstoord zoals het Bronplein getuigt. Leendert, die opgroeide in Landen, legt uit: "Vroeger werd er gekeken naar water als iets dat hier zo rap mogelijk weg moet. Door klimaatverandering en verharding zien we de problemen hier nu echt toenemen: erosie op het plateau en wateroverlast benedenstrooms." Met groenblauwe dooradering gooit Landen het roer om: technische ingrepen benedenstrooms worden ingeruild voor natuurgebaseerde bronmaatregelen. "We willen echt werken waar de druppel valt", is het motto volgens Leendert, "Het water willen we zo lang mogelijk vasthouden en daarvoor ook het openbaar domein ontharden en vergroenen."

Vanuit het Strategisch Project Getestreek werd in 2019 de visiekaart 'Klimaatrobuuste Dormaalbeekvallei' ontwikkeld. Deze kaart legde de basis voor een gebiedsgerichte en bovenlokale aanpak van water- en klimaatuitdaging in de streek: zoals het gebiedsprogramma 'onverGETELijk!'. Leendert wijst op dit gebiedsprogramma en de historische kaarten van de regio, waarin het watersysteem een veel prominenter rol had, als twee belangrijke bouwstenen voor een systeembenadering met water als leidraad. Toen de subsidieoproep verscheen, vertrokken de gemeente en het Regionaal Landschap vanuit die systeembenadering "In het kader van Groenblauwe Dooradering hebben wij het tracé van de Zeyb voornamelijk gezien als ons projectgebied. Daarrond hebben we vervolgens de meest kansrijke deelprojectzones in kaart gebracht."

Die kansen vinden was niet moeilijk. Femke heeft als diensthoofd Planning en Werken een goed overzicht van de verschillende werven in de gemeente. Heel wat projecten lopen dan ook al mee op een langere tijdlijn. Zo stond het Bronplein, mede vanuit mobiliteit, al geruime tijd op de agenda. Het Strategisch Project Getestreek en in het bijzonder de samenwerking met het Regionaal Landschap vormden een

Het Regionaal Landschap als partner brengt landschappelijke expertise met zich mee.

belangrijke katalysator. Femke licht toe: "Vanuit het Strategisch Project is de samenwerking met het Regionaal Landschap tot stand gekomen. Zij beschikken over specifieke expertise rond het watersysteem die over verschillende gemeentes heen meer uitgebouwd is. Het is trouwens voor ons simpelweg niet haalbaar om voor elk domein een eigen expert in huis te hebben." Binnen de structuur van het Strategisch Project vindt de gemeente Landen ook de verbinding met haar bureaus in de vallei. "Die grensoverschrijdende aanpak zit er continu in. Anders zit je elk op je eiland terwijl het water niet stopt aan de grens.", zegt Femke. Zo werd er in de Getestreek een bovengemeentelijk Hemelwater- en Droogteplan ontwikkeld, een primeur in Vlaanderen. De bundeling van verschillende visiedocumenten en opportuniteiten met de systeemlezing leidde zo tot een sterk dossier.

"Het is niet omdat je een inhoudelijk sterk en ambitieus plan hebt dat daarmee de kous af is", zegt Leendert, integendeel. "Landen toonde als kleine plattelandsgemeente heel veel durf om in dit traject te stappen." Hij is vol lof over de verbindende rol die Femke heeft gespeeld. "De 1-op-1 relatie en de contacten leggen met zowel burgers als politiek is van groot belang. Dat was een doorslaggevende factor om het bestuur, inwoners, partners en ontwerpers mee te krijgen." De tandem Regionaal Landschap-lokaal bestuur werpt duidelijk procesmatige en inhoudelijke vruchten af!

Het Bronplein: aanvullend onderzoek naar waterkwaliteit- en kwantiteit

Laten we even in de projecten duiken. In 2016 stelde de stad Landen een beeldkwaliteitsplan op samen met het architectenbureau plusoffice, als één van de eerste in Vlaanderen. Femke verwijst ernaar als 'onze bijbel'. Hierin werd het Bronplein naar voren geschoven als prioritaire locatie voor herinrichting, voornamelijk vanuit ambities in het voordeel van trage weggebruikers. "Het was deel van de visie 'centrumdoortocht', om de circulatie te wijzigen zodat je fietsstraten krijgt die de jeugd een aangename en veilige route bieden naar school." De voorgestelde circulatiewijziging viel niet bij iedereen in goede aarde waardoor het project stilviel. Door de problematiek van het bronwater werden de plannen terug uit de kast gehaald: "Het eerste ontwerp dateerde van 11 jaar geleden. Het was nog een stuk meer plein dan bron. We hebben opnieuw de ontwerpers van plusoffice benaderd om er een frisse wind door te laten waaien."

De tandem wordt vervolledigd door de stad die 1-op-1 relaties onderhoudt met bewoners. © stad Landen

Waar de oorspronkelijke plannen zich toespitsen op mobiliteitskwesties, is vandaag ook de bronwerking mee sturend in het ontwerp. "Het bronwater werd in het eerste ontwerp nog afgevoerd. Nu voorzien we ruimte om het bronwater naar het oppervlak te laten komen. Hierna zal het vertraagd afstromen naar het nieuwe Zeybpark", vertelt Leendert. Om dat mogelijk te maken, kocht de gemeente het aanpalende perceel van een voormalige waterkerskwekerij. Het ligt vlak langs de Zeyb. Op vandaag wordt het bronwater er via een grachtenstructuur versneld afgevoerd. Naast het ontwerp van het bronplein zelf, wordt het niet enkel vanuit mobiliteit maar ook vanuit het watersysteem in zijn ruimere context ontwikkeld.

Op het Bronplein komt het kwelwater inmiddels door het asfalt.

Met de heropstart van het dossier wilde de gemeente geen steen onomgekeerd laten: omgaan met bronwater is uitdagend. Het is niet enkel een opgave op het vlak van waterkwantiteit, maar ook op vlak van waterkwaliteit. “Grondwaterproblematiek is nog een ander paar mouwen dan waterproblematiek”, drukt Femke ons op het hart. Het Bronplein lag zo in de no-regretzone, de veiligheidsperimeter bij mogelijke PFAS contaminatie, van de nabije brandweersite. Vanuit het lokaal bestuur wou men geen enkel risico lopen: “De no-regretzone werd opgeheven, maar ondertussen verstrengde heel wat wetgeving en raakten we ook geïnspireerd door werksessies waar de combinatie grondwater-PFAS besproken werd. We lieten dus extra analyses uitvoeren op het grondwater en ook daaruit bleek dat het bronwater geen PFAS bevatte.”

Zo was er dus een belangrijke horde genomen. Maar met de historisch hoge grondwaterstanden van 2024 komt het grondwater inmiddels door het asfalt. Dit wekte ook bezorgdheid bij de omwonenden. De hoge debieten op het Bronplein waren indrukwekkend. Proefbemalingen moeten nu de grondwaterstand- en debieten uitwijzen waarmee het ontwerp rekening dient te houden. Het is duidelijk een project van vallen en opstaan, waar het voortschrijdend inzicht de volgende stap stuurt. Femke en Leendert zijn het over één ding alvast eens: de ervaring die ze hier op doen over grondwater is voor andere projecten bin-

nen de gemeente en de Getestreek erg relevant. “Het is allemaal misschien wel heel precies, maar goed, als je de mensen wilt meehebben in je verhaal, kun je maar beter voldoende informeren en op alle vragen een antwoord bieden.”

De Koreawijk: een waterwandeling en testopstelling voor de buurt

Iets verderop in de Koreawijk wordt ook ingezet op brongerichte maatregelen. “De wijk is hoger gelegen en erg verhard: grote kruispunten en dichtgeknipde voortuinen zorgen voor een versnelde afvoer van neerslag. Dat zet druk op de lagergelegen gebieden”, vertelt Leendert. Om dit verband tussen de hoger- en de lagergelegen gebieden te duiden organiseerde het Regionaal Landschap met de gemeente een waterwandeling. Met de Koreawijk als startpunt volgden ze het tracé van een waterdruppel door de gemeente. Hierbij wezen ze niet enkel op de problematiek van verharding, maar werden ook watermaatregelen zoals wadi’s, waterdoorlatende parking of grasbufferstroken uitgelegd. Leendert benadrukt de koppelkansen van de verschillende maatregelen. Ook in de Koreawijk was mobiliteit aanvankelijk het vertrekpunt: “Ontharding moet niet alleen gebeuren omdat het tof is, maar ook omdat er heel vaak koppelkansen mogelijk maakt.” De overmaatse kruispunten en brede betonvlaktes zorgden voor veel sluipverkeer in de wijk, met onveil-

ige verkeerssituaties tot gevolg. “Vanuit die problematiek zijn we gaan kijken hoe we de ruimte konden terugwinnen voor infiltratie en waterberging” vertelt Leendert, “maar ook koppelkansen realiseren met aandacht voor recreatie en welbevinden.” Zo kwam het centrale kruispunt in de wijk in beeld. Een verkeersknip zou niet alleen de verkeersveiligheid verbeteren, maar ook ruimte creëren voor infiltratie en vergroening. Om de buurt actief bij het ontwerp te betrekken werd een proefopstelling opgezet. Tijdens het buurtfeest gaven een tuinaannemer en een afkoppelingsdeskundige samen met de gemeente tekst en uitleg over het project.

Al snel bleek dat er meer leefde in de wijk. Ook de knip op het centrale plein werd argwanend onthaald. “Achteraf gezien was de knip voor ons té vanzelfsprekend”, zegt Femke “we hebben ons plan van aanpak dan ook gewijzigd.” Zo werd er besloten om de testopstelling langer te laten staan dan voorzien. De bewoners konden op deze manier wennen aan het idee. Bovendien gaf het de tijd om de impact van de knip te objectiveren. Voor de opstelling werden er zo’n tweehonderd voertuigen geteld ten opzichte van zo’n vijftigtal met de centrale knip. Ondanks de duidelijke vermindering van het doorgaand verkeer, is beslist om te beginnen met minder omstreden plekken in de wijk. “We zijn ons gaan richten op meer evidentere elementen zoals de kleine kruispunten waar bij regenval nu al plassen staan. Door de focus weg te halen van het omstreden centrale plein, konden we de gemoederen bedaren maar toch al beginnen.”

Bij de verschillende projecten bleek een testopstelling steeds nieuwe inzichten aan te reiken. In de Koreawijk werd een mobiliteitswijziging getest. © stad Landen

Zo werd uiteindelijk gekozen voor een gefaseerde aanpak, met in een eerste fase de herinrichting van de kleinere kruispunten. De veelheid van kleinere maatregelen telt zo op, en bereidt het pad – letterlijk en figuurlijk – voor de aanpak van het centrale plein in de toekomst. Opnieuw speelt het voortschrijdend inzicht mee. “Hoewel de situatie anders is dan op

het Bronplein is de methode dezelfde: tijd brengt rust”, zegt Femke. Ook Leendert is het met haar eens over de meerwaarde van de proefopstelling “Het is super waardevol om een proefopstelling te doen. Maar een project dat raakt aan mobiliteit is geen quick-win. Door een proefopstelling dan langer te laten staan, kan je de situatie evalueren en bestuderen. Je vertrekt daardoor van een veel betere basis voor je ontwerp”, concludeert Leendert.

Alvast op weg naar morgen

Ondertussen is de bal aan het rollen, zijn de eerste projecten zoals de heraanleg van de Eikkapellaan gerealiseerd en loopt de proefopstelling in de Koreawijk en het Bronplein verder. Maar er is meer. Het traject maakte duidelijk dat er nog meer goesting is. Hof Pepijn, de lokale basisschool tekende samen met leerlingen, leerkrachten, ouders én het Regionaal Landschap een ontwerp uit om de speelplaats te vergroenen. Die droom wordt nu werkelijkheid met de subsidie Natuur in je school. Verder stroomopwaarts wordt de erosieproblematiek op de akkerplateaus aan de Zeyb aangepakt via een Landinrichtingsproject. De tandem Landen-Regionaal Landschap Zuid Hageland is duidelijk allesbehalve uitgefietst!

Vorselaar

Groenblauw als collectief project

In gesprek met Els Leysen,
Kobe Vercauteren
en Lieven Janssens

Vorselaar is al meer dan vijftien jaar een pionier op het vlak van groenblauwe dooradering. Over de hele gemeente verspreiden zich intussen tal van ingrepen: van het ontharden van het kleinste kerkpad tot de volledige heraanleg van het Marktplaatsplein.

Als een groenblauwe olievlek breidt het netwerk zich gestaag verder uit rond het centrum. Zo wordt de groenblauwe verbinding aan het gemeentehuis verlengd richting Diamantstraat, waardoor de achterliggende woonwijken sterker met het centrum worden verbonden. In het westen wordt het klooster- en schooldomein onthard, vergroend en publiek toegankelijk gemaakt. En in het zuiden krijgt de verbinding tussen het centrum en de Aa niet alleen een groenblauw karakter, maar ook een sterkere beeldkwaliteit. Deze drie verbindende assen vormen het voorstel dat Vorselaar indiende binnen het traject van Groenblauwe Dooradering. Daarnaast werkt de gemeente aan een langetermijnvisie voor alle 104 straten, uitgewerkt in een stevig meerjarenplan.

Aan ambitie en ervaring geen gebrek. Voormalig burgemeester Lieven Janssens, schepen van duurzaamheid en klimaat Kobe Vercauteren en projectcoördinator Els Leysen nemen ons mee in hoe ze erin slaagden om zowel de interne gemeentelijke organisatie als tal van externe partners te mobiliseren en mee te krijgen achter deze ambitie.

Een ondersteunende luis in de pels

Hoe komt het dat een kleinere gemeente als Vorselaar al zo ver staat op het vlak van groenblauwe dooradering? Voormalig burgemeester Lieven Janssens geeft meteen de context: “Voor een kleine gemeente zijn dit soort complexe projecten een grote uitdaging. Ze vragen om visie, overtuiging en een sterk netwerk.” Die overtuiging draagt hij zelf al jaren uit, met een duidelijk enthousiasme voor het groenblauwe verhaal dat hij in zijn 18 jaar als burgemeester wist over te brengen.

Toch benadrukt hij dat dit geen éénmanswerk was: “Je mag zulke projecten niet laten afhangen van wie er politiek aan het roer staat, of die nu bij partij A of B hoort. Het is belangrijk om groenblauw duurzaam in te bedden in de werking van de gemeente.” Die visie leidde tot de aanstelling van Els Leysen. “Ik ben eind 2019 gestart als projectcoördinator,” vertelt ze. “Mijn rol focust op overkoepelend, dienstoverschrijdend projectbeheer, onder andere rond het groenblauwe verhaal.” Lieven vult aan: “We hadden iemand nodig die het projectmatig en dienstoverstijgend werken in goede banen leidt. Iemand die enerzijds een ‘vervelende luis in de pels’ kan zijn, maar tegelijk ook sterk ondersteunend optreedt.”

Die keuze kwam er niet lichtzinnig, benadrukt hij: “Intern is daar veel over gesproken. Er waren ook andere dringende personeelsnoden, bijvoorbeeld bij communicatie, sociale of financiële diensten. Maar we vertrokken vanuit de hypothese dat deze functie ook daar verlichting zou kunnen brengen. En dat is ook gebeleden.” De kleinere schaal van Vorselaar heeft daar ook zo zijn voordelen. Lieven vertelt: “Grotere steden beschikken misschien over meer capaciteit, maar werken vaak daardoor net meer sectoraal.” Els Leysen vult aan: “De diensten zitten soms zo verspreid dat ze elkaar nauwelijks ontmoeten of informatie uitwisselen. Hier zitten we fysiek bij elkaar, kennen we elkaar, en kan je snel iets aftoetsen. Dat is een enorm voordeel.”

Groenblauw als collectieve verantwoordelijkheid

Volgens het driekoppig gezelschap ligt de kracht van Vorselaar in de combinatie van een sterke politieke overtuiging en een stevige ambtelijke verankering. Die basis laat toe om stap voor stap verder te bouwen. Doorheen het gesprek komt ook telkens opnieuw het belang naar voren van samenwerking met scholen, vrijwilligers, buurtbewoners, bedrijven en lokale organisaties. “Je kan wel een goed inhoudelijk

Vorselaar is een koploper in ontharding, binnen Proeftuinen Ontharding gaf de gemeente het voorbeeld met de herinrichting van de Markt. Binnen Groenblauwe Dooradering plukken ze hier nu de vruchten van. © Departement Omgeving

verhaal hebben, maar zonder netwerk krijg je het niet gerealiseerd.” Kobe Vercauteren gaat verder: “Ik denk dat iedereen in een dorp wil wonen waar groen de boventoon voert en niet grijs. Je kan bewoners wel vragen om hun voortuin niet te laten verhard, maar als je zelf niet het goede voorbeeld geeft, dan is dat moeilijk af te dwingen – formeel of informeel.” Het eerder aangepakte Marktplaatsplein speelde daarin een sleutelrol. Lieven Janssens licht toe: “Het was bijna een doel op zich om als gemeente te kunnen zeggen: kijk, wij geven zelf het voorbeeld, en dat doen we op een centrale, zichtbare plek. Hadden we eerst bij de scholen aangeklopt met de boodschap ‘gooi die speelplaatsen maar open’, dan was de vraag wellicht meteen teruggekaatst.”

In Vorselaar wordt groenblauwe inrichting beschouwd als een collectieve verantwoordelijkheid. Dat vertaalt zich tot in de manier waarop straatprofielen worden ontworpen. Wanneer een straat onder handen wordt genomen, kijken ze niet alleen naar het openbaar domein: de standaardaanpak is ‘van gevel tot gevel’. Vooral in verkavelingswijken is die brede blik cruciaal, legt Els Leysen uit: “We merken dat het echt nodig is om op het openbaar domein ruimte te zoeken voor water en groen. Dat is soms een hele puzzel, zeker in straten waar er al veel ruimte wordt ingenomen door nutsleidingen of fietspaden. Als je dan kijkt naar hoe voortuinen aansluiten op de

straat, zie je vaak een oprit, een padje naar de voordeur, soms nog eentje naar de achtertuin... Met zulke sterk versnipperde straatstroken is het moeilijker om nog plaats te vinden voor wadi's of grachten.” Verder bouwend op het vademecum ‘(Her)inrichting openbaar domein’ streeft Vorselaar ernaar om duidelijke spelregels vast te leggen voor een kwalitatief en samenhangend groenblauw straatbeeld. “Met Breekijzer, IOK, en studiebureau's die in rioleringsprojecten betrokken zijn werken we aan standaardprofielen die kunnen worden toegepast. Dat maakt het verhaal ook duidelijker naar burgers toe, dat het niet toevallig anders is bij hen.”

Participatie vanuit doel, niet vanuit vorm

Het bespreekbaar maken van het straatbeeld blijkt bovendien cruciaal, in het bijzonder met buurtbewoners. Zo werd voor de ontharding van een doolopende straat in de Kardinaalswijk in samenwerking met Breekijzer gewerkt met toekomstbeelden om de uiteindelijke inrichting met de buurtbewoners te bespreken. “Zulke beelden maken het veel leesbaarder voor bewoners,” legt Els uit. “Bij technische plannen merk je vaak dat mensen afhaken omdat ze zich moeilijk kunnen voorstellen wat het eindresultaat zal zijn. Wensbeelden en renders vormen dan een veel beter vertrekpunt voor het gesprek.”

Dat ze in Vorselaar participatie en co-creatie onder

de knie hebben, blijkt uit de vele vormen die in het gesprek de revue passeren: klassieke infosessies, inloopavonden, straatwandelingen, dorpstafels die functioneren als een soort burgerkabinet, de kindergemeenteraad (verantwoordelijk voor de kleurrijke namen van vele voetgangerswegen zoals het Stampertjespad, Snoezelpad, Bergafpad en Roodborstjespad), het traject #SAMENDORPMAKEN, en meer. Volgens Lieven Janssens is het belangrijk om niet te experimenteren met participatievormen om het experiment zelf: “Het heeft geen zin om de vorm te variëren als dat geen meerwaarde biedt. Als een formule goed werkt, moet je net inzetten op duidelijkheid en voorspelbaarheid. Wij zeggen vooraf: er komt een straatwandeling, er zijn wensbeelden, en er is een inloopmoment. Zo weet iedereen waar ze aan toe zijn, en dat ze zeker nog aan bod kunnen komen. Die consequentie geeft rust. Je bouwt zo, zelfs al is het formeel niet nodig, een soort informeel openbaar onderzoek op.”

Waar je best voorspelbaar bent in co-creatie, ben

Voor de verschillende projecten werkte Breekijzer en de gemeente samen met bewoners wensbeelden uit. © Breekijzer

je best ook wendbaar in je eigen proces. Dat bleek onder andere bij de heraanleg van de Merellaan. De vernieuwing van de riolering was de aanleiding om de volledige laan opnieuw in te richten. Maar het geplande afkoppelen van regenwater riep bij bewoners heel wat vragen en ongerustheid op. Els Leysen vertelt: “We merkten dat er in deze straat een grotere nood was om echt ter plaatse te gaan: samen op straat en zelfs in de tuinen kijken. Pas daarna konden we, op basis van de plannen, samen gerichte keuzes maken.” Geen evident traject, maar wel waardevol: “Je moet daar open voor staan,” zegt ze. “Mensen maken zich zorgen over de impact van de werken, en willen die komen bespreken. Dan moet je hen ook effectief die kans geven. Dat zorgt ervoor dat ze zich gehoord voelen én mee kunnen nadenken over het geheel.” In zo’n proces is het ook belangrijk dat iedereen zijn rol speelt. “Het helpt enorm als de

rioleringsexpert aanwezig is om technische vragen op te vangen,” vult Els aan. “Dat maakt het verhaal geloofwaardiger dan wanneer wij die boodschap zelf moeten overbrengen.”

Els vult aan dat co-creatie niet stopt bij de plannen. “Ook tijdens de uitvoering blijft aanspreekbaarheid belangrijk. Naast de werfleider hebben we een werftoezichter die beschikbaar is voor vragen en opmerkingen. Op die manier vormt die een belangrijke schakel tussen de opdrachtgevers, de uitvoerders van de werken en de bewoners. Dat geeft mensen het gevoel dat er ruimte is voor dialoog, ook als er in de praktijk iets anders loopt dan verwacht.”

Samenwerking met rioolbeheerder

In de Dijkbaan zien we het resultaat van de totaalaanpak die de gemeente al jaren nastreeft. In overleg met de rioleringsmaatschappij werd hier de breedste straat van Vorselaar heringericht. Wadi’s langs weerkanten vangen nu het regenwater op en infiltreren het ter plaatse. Verderop in de straat wordt door Aquafin ook het pompstation vernieuwd met een nieuw bergbezinkingsbekken. Kobe licht de strategie toe: “Om overstorten te vermijden en de waterkwaliteit te verbeteren waren er zeker werken nodig, maar we willen als gemeente ook inzetten op bovenstrooms infiltreren zodat er minder regenwater naar het rioleringsstelsel vloeit.”

Twintig jaar geleden vormden de overstorten in de Aa het concrete vertrekpunt voor Vorselaars groenblauwe ambities. Lieven Janssens blikt terug: “We

Projecten zoals de heraanleg van de Dijkbaan gebeuren steeds van gevel-tot-gevel. Wadi’s langs weerkanten laten het hemelwater nu infiltreren.

hebben toen een hydronautstudie opgestart om objectief in kaart te brengen wat de impact was van die overstorten – zowel op de natuur als op de landbouw.” Die studie bracht niet alleen de effecten in beeld, maar legde ook de link bloot tussen toenemende verharding en opstuwing bij hevige regen-

val. Net die tastbare urgentie werkte als hefboom, aldus Lieven: “Het risico bij klimaatadaptatie is dat het voor sommigen een vaag of afgezaagd thema wordt. Het blijft te algemeen. Maar de rioleringsproblematiek maakte het plots heel lokaal en concreet. Het hielp echt om de ‘waarom’ uit te leggen.”

Vandaag verloopt de samenwerking met rioolbeheerder Pidpa bijzonder vlot. Lieven Janssens vertelt: “Wij waren de eerste gemeente die tegen Pidpa zei: wacht even, wij hebben een plan – jullie timing moet aangepast worden aan onze langetermijnvisie. Dat was vrij baanbrekend. Iedereen heeft al jaren de mond vol van synergievergaderingen, maar het dan ook effectief doen was voor velen toch een shock.” Els Leysen vult aan: “Hetzelfde geldt voor de vernieuwing van de openbare verlichting door Fluvius. Onze langetermijnplanning moet daar richtinggevend zijn.” Die assertieve houding loont, ook financieel. “Je werkt aan een evenwicht,” zegt Lieven. “Je probeert in te spelen op de prioriteiten van de rioolbeheerder, maar koppelt die slim aan investeringen die je als gemeente sowieso al zou doen.”

Een belangrijke tool daarbij is de strateninventaris. Het is een echte asset-oefening, waarin uiteenlopende elementen mee de prioritering van straten bepalen: de nood aan mobiliteitsaanpassing, de leeftijd en kwaliteit van de riolering, het type en de ouderdom van de verharding, en meer. “Het is een dynamisch document waarin voortdurend nieuwe afwegingen worden gemaakt,” legt Lieven Janssens uit. “Er komt continu nieuwe input bij – denk aan een subsidie die plots afloopt – en dat kan de planning beïnvloeden. Je mag die inventaris dus niet als iets statisch bekijken.” Els Leysen vult aan: “Finaal moet het altijd teruggekoppeld worden naar het gemeentebestuur. En het financiële plaatje moeten we ook samen leggen met partners als Pidpa, Fluvius en anderen. Tegelijk biedt de inventaris wél een gedeeld vertrekpunt en een duidelijk toekomstbeeld dat gedragen wordt binnen de organisatie.”

Op dezelfde nagel blijven kloppen loont

Vorselaar heeft al een lange weg afgelegd en plukt er vandaag de vruchten van. Dat was niet altijd zo. Het allereerste onthardingsproject – het pleintje aan Heikant – dateert van 2009. De eerste wadi in de gemeente werd toen aangelegd, al ging dat niet zonder de nodige argwaan. “Is dat wel veilig voor onze kinderen?” vroegen sommigen zich af. “Wordt dat geen vuil ‘rattenbastion’?” Vandaag zijn de resultaten zichtbaar én voelbaar, merkt Els in haar dagelijkse werking: “De resultaten spreken voor zich – je merkt het op het terrein en hoort het ook van bewoners. Dat maakt het meer motiverend om op het blauwgroene spoor verder te gaan.” Ook Kobe en Lieven beamen dat: “Het draagvlak groeit gestaag, maar minstens even belangrijk is gewenning: mensen moeten aan de aanpak kunnen wennen. En dat lukt alleen als je consistent hetzelfde verhaal blijft vertellen. Het is een systemische én systematische aanpak.”

Op het schooldomein van Vorselaar is de Groenplaats, aangelegd met de leerlingen, het nieuwe pronkstuk.

Groenblauw als motor voor stadsvernieuwing

In gesprek met Didi Naessens, Peter Tanghe en Lieven Vandeputte

Kortrijk heeft als centrumstad in Vlaanderen al een lange traditie van stadsvernieuwing. Ontegensprekelijk één van de beste leerlingen van de klas, en dus valt de uitwerking van groenblauwe dooradering binnen een al sterk aanwezige ruimtelijke visie. De subsidieoproep zette echter de aanpak en de ambitie op scherp: wat als je stadsvernieuwing bekijkt vanuit een groenblauwe bril?

De sleutelfiguren van het onthardingsproject Lieven Vandeputte, Didi Naessens en Peter Tanghe wachten ons op aan het Muziekcentrum Track in Kortrijk, gelegen tussen de twee recent ontharde en heraangelegde pleinen. Ze vormen het projectteam, de dienst stadsvernieuwing en omgevingsbeleid, achter deze ambitieuze transformatie van de publieke ruimte die de stationsomgeving met het historische stadscentrum verbindt. De werken zijn in volle gang en verlopen vlot. Peter Tanghe, ruimtelijk planner, wijst ons op de impact van de subsidieoproep op de projectdefinitie voor de heraanleg van de beide pleinen: “Het subsidietraject heeft ons op vlak van groenblauw echt uit onze comfortzone gehaald. Het heeft ons uitgedaagd om er dieper op in te gaan.”

Twee pleinen als schakels in een groenblauw stedelijk raamwerk

De twee aangepakte pleinen passen perfect in het raamwerk van groenblauwe publieke ruimte die de verschillende stadsdelen van Kortrijk Centrum met elkaar verbindt. De Leie vormt de verbinding tussen Kortrijk-Weide en de verlaagde Leieboorden, vanwaar via de Paulientjes en het Begijnhofpark de verbinding naar de Grote Markt gemaakt wordt. De toekomstige ‘ramblas’ vormt dan de connectie naar de Casinotuin en Conservatoriumpark, die samen met de Appeltuinen en de omgeving van het station de nieuwe stationsbuurt vormen. “Vanuit de opmaak van andere masterplannen ontstond het inzicht in een extra as tussen Buda-eiland en het muziekcentrum Track, naast de bestaande verbinding, loodrecht op het Conservatoriumplein richting de Grote Markt, die we voorheen nog niet als dusdanig uitgewerkt hadden. Samen met de toekomstige heraanleg van de Jan Palfijnstraat, zagen we plots een nieuwe groenblauwe verbinding waar het Conservatoriumplein en het Casinoplein in één figuur samen kwamen.” “Dat klopt”, vult Didi Naessens aan, “We zagen zo een ontbrekende schakel in de publieke ruimtestructuur van onze binnenstad. In een volgende stap zullen we dan ook inzetten op de continuïteit van die groene ruimte, alsook op de oversteekbaarheid van de verschillende kruispunten op deze nieuwe wandelas.”

Het Conservatoriumplein krijgt zo meteen een totaal nieuwe positie in de stad. Van een parking aan de achterkant van het Muziekcentrum, wordt het een park en een centraal knooppunt tussen de nieuwe verbinding tussen station en Kortrijk Weide en de nieuwe wandel- en fietsas naar de Grote Markt en naar het Buda-eiland. Een cruciale schakel en hefboom voor de stadsvernieuwing van de stationsbuurt. Peter licht toe hoe het project ontstaan is: “Door het stationsproject van de NMBS beland je automatisch in een reflectie over de multimodale mobiliteit. We wilden dus ook de heraanleg van de twee pleinen bekijken vanuit het faciliteren van bereikbaarheid van het station. De bouw van een nieuwe grote ondergrondse stationsparking was de trigger. Als we parkeerplaatsen weghalen van de straat, gaat de nieuwe stationsparking meer gebruikt worden. Zo kwam een stuk publieke ruimte vrij. Maar welke meerwaarde op andere fronten kunnen we daar dan mee realiseren? Door het te koppelen aan andere doelstellingen kan je de discussie gaan voeren over wat komt er in de plaats. En dat perspectief is fundamenteel anders dan het verhaal over parkeren en mobiliteit alleen.”

Aan het Conservatoriumplein zal er nu ruimte zijn voor concerten en kleinschalige buurtinfrastructuur in een groene omgeving.

Twee pleinen, twee verhalen en twee innovatieve watersystemen.

De keuze om in één traject twee grote pleinen, dicht bij elkaar gelegen aan te pakken, bood kansen om andere accenten te leggen. “De twee pleinen hebben elk ook een heel andere ruimtelijke context,” vertelt Peter, “het Casino-plein is een echt 19de eeuws plein, gevormd door de omliggende bouwblokken. Het Conservatoriumplein is een driehoek met twee wanden langs de spoorlijn. De ontwerpers moesten dus ook aan de slag met de verschillende identiteiten van de pleinen,” De omgang met water was daarbij sturend en ook nieuw, vertelt Didi: “In eerste instantie was het vooral de bedoeling om de publieke ruimte te gaan verfraaien met groen. Maar door de gelijklopende ervaring met de heraanleg van het Groeningepark, waar ontharding en waterbeheer ook centraal kwam te staan, zijn we verder gaan denken. De projectoproep Groenblauwe dooradering kwam daarvoor op het juiste moment, waardoor we de omgang met water centraal konden stellen. Dit doet dan echter nieuwe vragen rijzen, hoe pakken we dat nu het beste aan?”

Als expert klimaatadaptatie motiveerde deze nieuwe vraagstelling Didi om er vol voor te gaan. Het projectteam deinsde dan ook niet terug om

innovatieve oplossingen uit te proberen. Zo wordt er op het Casinoplein gewerkt met een verlaagd waterplein, waarbij via een cascadesysteem water langs plantvakken tot in een ondergrondssysteem stroomt. Bij hevige regenval treedt de overloop in werking en stroomt het water naar het verlaagd grasveld. Op het Conservatoriumplein wordt er bovengronds gewerkt met een getrapt watersysteem volgens het 1/3-1/3-1/3 principe. Lieven, goed op de hoogte van het natuurlijke systeem als landschapontwerper, legt uit: “Een derde van de opvangcapaciteit moet je buiten het publiek domein houden, het middelste derde kan betreden worden, maar met een groot risico op natte voeten, het laatste derde overstroomt maar heel uitzonderlijk, en is dus perfect betreedbaar en bespeelbaar”. Ondergronds bevindt zich een groot buffersysteem waarbij water van de stationsomgeving wordt opgevangen, opgeslagen en wanneer nodig vertraagd overloopt richting Kortrijk Weide. Elk plein is zo uitgedacht in relatie tot zijn bredere omgeving en vormt een echt totaalontwerp. “De totaal uitvoering zal dan wel gefaseerd verlopen in verhouding tot de beschikbare budgetten, maar het ontwerp is er nu in ieder geval wel op geanticipeerd.”

Een onverwachte bondgenoot voor dit innovatieve karakter van de twee pleinen bleek

de archeologienota en het bodemonderzoek. “Er is veel kennis over de ondergrond aan de oppervlakte gekomen door die archeologienota,” vertelt Lieven. Zo bleek de omgeving rond de Zandstraat veel minder infiltrerend te werken dan de naam insinueerde. Wat in sommige gevallen een vertragende factor is voor de ontwikkeling van publieke ruimte, zoals het verplicht archeologisch onderzoek, levert dikwijls interessante informatie op over de kwaliteit en het gedrag van de ondergrond, die meegenomen kunnen worden in het ontwerp van de heraanleg. Het is opnieuw een kwestie van kennis en doelstellingen te koppelen.

Het valt direct op dat binnen de dienst de verschillende expertises elkaar vooruitstuwden. Zo leidt de aanwezigheid van Lieven in het team, die de praktische coördinatie doet van de uitvoering, er toe dat het beheer steeds meegenomen wordt in het ontwerp. “Rond de keuze van de materialen bijvoorbeeld,” steekt Didi meteen van wal “om te verifiëren of de Dienst beheer groenzones hiervoor de juiste technieken heeft. En over de grasmengsels, om te zien of die afgestemd zijn op het voorziene maairegime, waarbij gekeken wordt of het intensief of extensief moet zijn.”

Peter bekijkt het dan weer vanuit een andere hoek: “We hebben ook een afstemming gedaan met de politie, wat geleid heeft tot een aanpassing van het ontwerp. Bepaalde vegetatie gaf aanleiding tot verborgen plekken, die de politie in de stationsbuurt niet wenselijk achtte. Ook dat is een vorm van anticiperen op beheer: het overleg rond veiligheid en preventie.”

Dienstoverstijgend werken van projectdefinitie tot participatiemoment

Maar ook met andere diensten wordt er nauw samengewerkt. Zo wordt er steeds voor de projectdefinitie al een dienstoverstijgend overleg ingepland. Vervolgens worden er voor deelthema's gerichtere werkgroepen opgericht. Dit bleek een grote troef in het participatie en communicatietraject.

Zo bleek op de coördinatievergaderingen dat er nog heel wat diensten en actoren ruimte claimden op die pleinen. Vanuit de traditie om samen te werken met andere diensten, halen Didi en Peter heel wat verlanglijstjes op uit andere sectoren. “Zo wilde het team evenementen ruimte voor de Paasfoor aan de Casinotuin, om de link met het centrum te maken.

De verlaagde bowlingrin dient als extra bufferruimte en zal bij piekbuien niet betreedbaar zijn.

Maar anderen beklemtoonden de nood aan speelruimte voor kinderen. Dat konden we dan beantwoorden in het Conservatoriumpark.” Peter beaamt: “Op Kortrijk-Weide hebben we ook heel wat speelruimte, met een overdekte vuurplek. Dus dat moeten we niet gaan kopiëren. En zijn we gaan zoeken naar andere doelgroepen, zoals de gezinnen met jongere kinderen die dicht bij huis extra speelruimte zoeken.” De Casinotuin werd uiteindelijk meer stedelijk ontworpen, waarbij een verhoging aan het verlaagde waterplein dienst kan doen als podiumruimte. De speelzone in het Conservatoriumpark is meer buurtgericht met speeltuigen in een zandbak.

Deze invulling gebeurde via verschillende participatiemomenten. Door de tijdsdruk voor de realisatie van de twee pleinen, koos de Stad Kortrijk er voor om geen uitgebreide participatiecampagne op te zetten voor het geheel van de ingrepen, maar wel snel te schakelen voor overleg met burgers over deelaspecten. Didi verduidelijkt die keuze: “We hebben gezocht naar welke aspecten en zones het belangrijkste waren voor burgers en de buurt. Een deel van het Conservatoriumplein zijn we zo verder op in gegaan voor het participatielukkig. Hiervoor werkten we samen met studenten van het nabijgelegen VIVES, opleiding sociaalagogisch werk. Zo konden de buurtbewoners en jongeren invulling geven aan de zones die voor hen gereserveerd werden.” En dat reserveren mag je letterlijk nemen. “Om het proces niet te vertragen hebben wij de inrichting van de speelterreinen ondergebracht in een budget-korf die tijdens de aanbesteding van de werken gereserveerd moest worden voor de inrichting van het speelterrein. Uiteindelijk is er dan pas later, na de gunning, beslist wat er specifiek met dat geld moest gebeuren”

Via schema's wordt de werking van het hemelwaterplein en de bijdrage aan het watersysteem uitgelegd aan voorbijgangers.

Communiceren over innovatieve waterpleinen

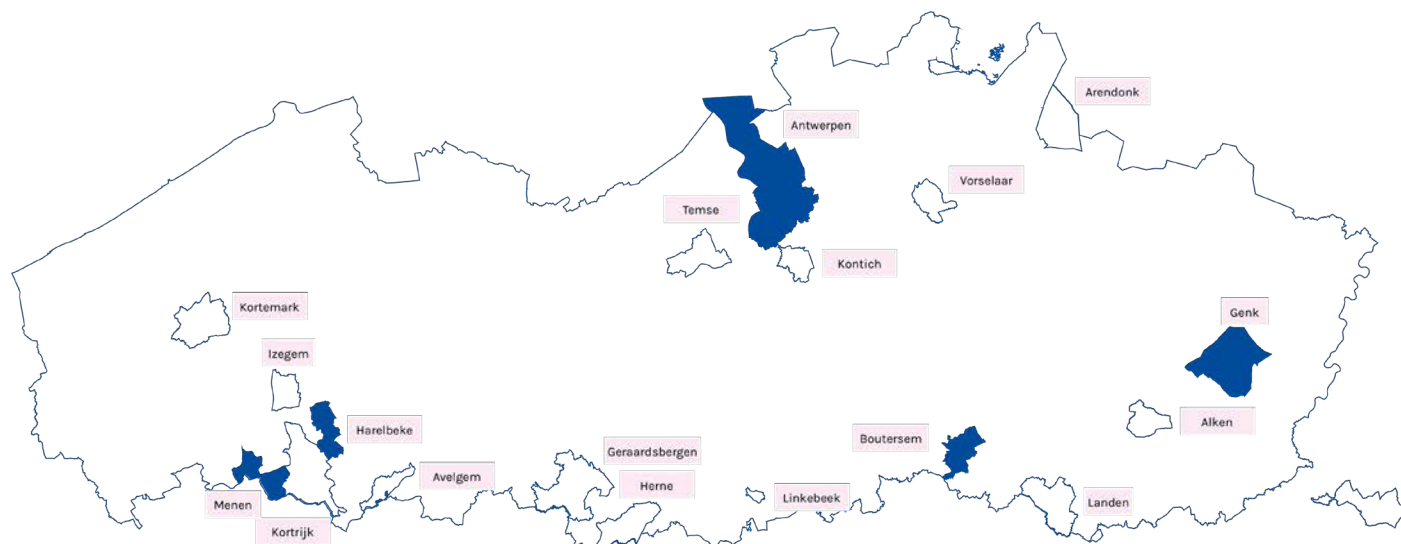
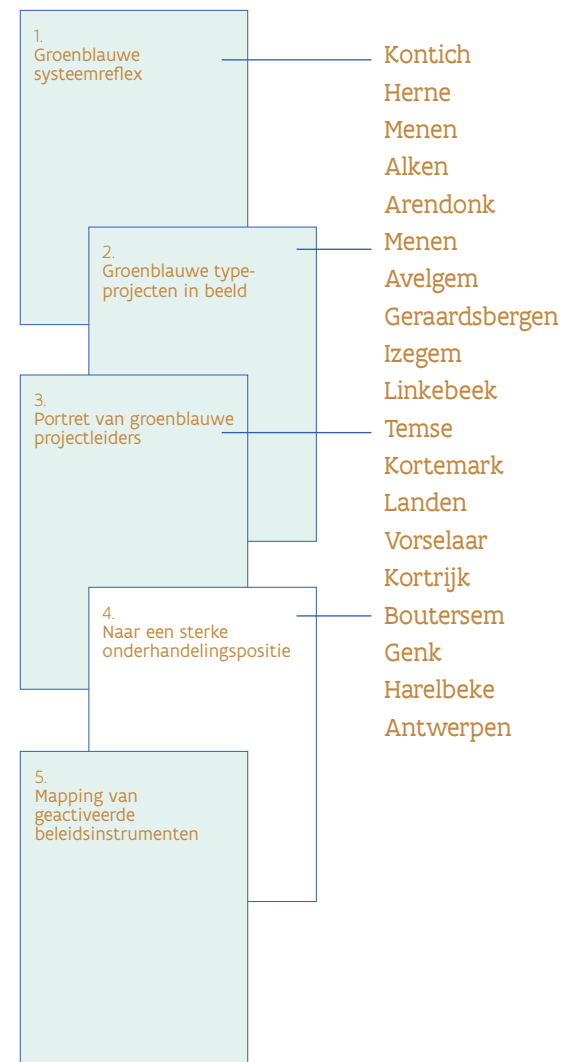
Samen met de diensten gebiedswerking en communicatie doorliepen Peter en Didi ook een intensief proces rond het te vertellen verhaal. “Tot voor kort was het verhaal over water voor de burger eenvoudig: het verdwijnt zo snel mogelijk in de riolering. Maar een verhaal van infiltratie en overlopen is nieuw. Het water wordt hierdoor meer en vaker zichtbaar, en daar schrikken de mensen van. Daarom hebben we extra ingezet op communicatie,” vertelt Didi.

“Vanuit de dienst gebiedswerking vingen we dan ook op dat er wel wat vragen waren over het verlaagde waterplein.” Samen ontwikkelden ze verschillende schema's die de werking van het groenblauw plein uitleggen aan buurtbewoners en voorbijgangers. “Stap één is altijd of de collega's van de dienst gebiedswerking het snappen en dan de volgende stap is de communicatiedienst. Want voor hun is het de eerste keer dat ze er mee in aanraking komen. Het is die gelaagdheid binnen het team en binnen de stadsorganisatie die ervoor zorgt dat de communicatie juist genoeg is voor de ingenieurs en eenvoudig genoeg voor de passant.”

De doorgedreven omgang met groenblauw in stedelijke context was duidelijk voor iedereen nieuw en daagde de stadsorganisatie stevig uit. Maar nu de werken in volle gang zijn en het eerste groen wordt aangeplant, groeit er een resultaat om trots op te zijn.

4. Naar een sterke onderhandelingsposititie

Het stimuleren of afdwingen van kwalitatieve groenblauwe inrichting is juridisch geen sluitend verhaal. Er zijn conflicten in landgebruik, er is weinig rechtszekerheid en de financiële hefboomen of grondpositie zijn er niet altijd als vanzelf. Een sterke regie en onderhandelingspositie als lokaal bestuur zijn daarbij cruciaal. Op basis van de ervaring in cases in Mene, Harelbeke, Boutersem, Genk en Antwerpen, schreven Filip Canfyn (Rebel) en Laurens De Brucker (Xirius) een synthese van adviezen om de startpositie in onderhandelingstrajecten te versterken via inzicht en ontwikkeling van de eigen grondpositie, juridische randvoorwaarden en beleidsmatige kaders.

CONTEXT

Dit hoofdstuk is gebaseerd op vraagstukken die in het bijzonder aan bod kwamen in Harelbeke, Boutersem, Menen, Antwerpen en Genk. Deze pagina geeft de overkoepelende context mee. Rekening houdend met mogelijke lokale gevoeligheden en/of het feit dat sommige projecten nog lopende zijn, zijn de voorbeelden in de handreiking geabstraheerd.

Openlegging van de Hazebeek bij de Pastorietuin © Ogenbliksem

Harelbeke

De stad Harelbeke versterkt de Hazebeekvallei in de dorpskernen van Bavikhove en Hulste. Door de beek opnieuw open te leggen en op strategische plaatsen te ontharden werken ze aan groenblauwe dooradering en ontstaan er kwaliteitsvolle verblijfruimtes. Zo werd ter hoogte van de centumparking en de Pastorietaan van Hulste de beek opnieuw zichtbaar.

Voor het vrijwaren van enkele percelen in de beekvallei van toekomstige verharding en bebouwing werden er verschillende pistes onderzocht. Voor het sluiten van een overeenkomst met verschillende eigenaren werd er juridisch advies ingewonnen. Uiteindelijk besliste de stad Harelbeke om via ontwerp onderzoek een alternatief scenario te ontwikkelen waarbij beperkte bouw mogelijkheden en maximaal vrijwaren van de open ruimte elkaar treffen.

Dag van de Kleine Vondelbeek © Boutersem

Boutersem

De gemeente Boutersem stelde een reeks acties op om de vallei van de Kleine Vondelbeek te versterken. In de loop van de jaren is de vallei steeds meer bebouwd geraakt en zijn er bottle-necks ontstaan met overstromingen tot gevolg. Het lokaal bestuur wil de vallei nu terug leesbaar en robuust maken. Dat doen ze via concrete realisaties zoals het hermeanderen en openleggen van de waterloop, maar ook door participatiemomenten zoals de Dag van de Kleine Vondelbeek.

Ook hier waren er enkele percelen bestemd als woongebied, die niet maximaal konden worden ontwikkeld om de druk op de vallei niet verder te verhogen. De gemeente onderzocht samen met juridische experts de mogelijkheid om verschillende randvoorwaarden aan de ontwikkelaar op te leggen bij de vergunning naar verharding en bebouwing toe.

Infomoment Hollebeekvallei © Antwerpen

Antwerpen

De Hollebeekvallei komt vandaag abrupt ten einde ten zuiden van de Stad Antwerpen. Het lokaal bestuur wil de beekvallei opnieuw openleggen en zo een verbinding realiseren tussen de zuidelijke groene landschappen en de Scheldevallei. Zo ontstaat er een nieuwe groenblauwe ader met ruimte voor waterbuffering en ecologische stapstenen.

De herontwikkeling van een voormalige industriële site wordt door de stad aangegrepen als hefboom voor dit project. De eigendomsstructuur is echter versnipperd en de grondpositie van de stad beperkt. Binnen het traject werden hiervoor verschillende scenario's onderzocht om een balans te bekomen tussen groenblauwe ambities en ontwikkelingswensen.

Werken aan een parallelle loop van de Stiemerbeek © Genk

Genk

De Stad Genk wil de Stiemervallei opwaarderen tot een multifunctionele groenblauwe ader, met ruimte voor natuur, trage verbindingen, ontmoeting en recreatie. Verschillende acties zoals het ontharden van overmaatse infrastructuur, het verbinden van oude meanders, versterken van natuurkernen en het realiseren van een 'waterwijk' betekenen een omslag in het ruimtegebruik langs de Stiemerbeek.

Voor het vrijwaren van enkele percelen in de beekvallei van verharding en bebouwing op korte en lange termijn, liet de stad juridisch advies inwinnen en onderzocht ze verschillende opties.

Een synthese van adviezen

Op basis van input door:
Filip Canfyn (Rebel),
Laurens De Brucker (Xirius)

INTRO

Je wil als medewerker van een lokaal bestuur werk maken van ontharding en groenblauwe dooradering, op een structurele of op een punctuele manier, en je wordt geconfronteerd met één van onderstaande situaties. Wat kan je of moet je doen?

Case 1 – Een voormalige, volledig verharde bedrijvighedsite met ingekokerde waterloop in woongebied wordt het onderwerp van een voorwaardelijk akkoord tussen de huidige grondeigenaar en een ontwikkelaar. Die laatste ambieert een uitgebreid residentieel project met een hoge mate van verdichting. In het akkoord engageert de ontwikkelaar zich dus voor een hoge grondprijs, gebaseerd op de aanname dat een groot aantal units ontwikkeld kunnen worden. Tijdens het vooroverleg met de ontwikkelaar merkt het lokaal bestuur, dankzij voortschrijdend inzicht op basis van diepgaander onderzoek, dat de site een cruciale rol moet spelen binnen het globaal waterbeheer voor de gemeente. Het zou de uitgekozen locatie zijn om de nodige waterbuffering te voorzien. Het woonproject zou bijgevolg drastisch beperkt moeten worden en de veronderstelde grondwaarde evenredig bijgesteld. Hoe bepaal je het wenselijke evenwicht tussen particulier en algemeen belang en hoe kan voor allen, dus zowel voor lokaal bestuur als voor grondeigenaar en ontwikkelaar een 'betaalbare', dan wel 'batige' oplossing bereikt worden?

Case 2 – Een perceel aan de rand van een gemeente, gelegen tussen een belangrijke invalsweg en een kwalitatief natuurgebied, is in handen van een projectontwikkelaar. Het perceel ligt deels in parkgebied, deels in woongebied en bevindt zich in een beekvallei, maar is in het verleden opgehoogd. Het perceel vervult haar waterbergend vermogen momenteel niet. Een omgevingsvergunning voor de herbestemming wordt zonder vooroverleg met het lokaal bestuur ingediend. Nipt wordt de vergunning verleend. Het Departement Omgeving gaat echter in beroep omwille van de te hoge dichtheid in relatie tot de gewenste bescherming en versterking van de natuur. Er wordt te veel gebouwd en dus te veel verhard. Hoe kan het project bijgestuurd worden zodat de ontwikkeling en de aangrenzende natuur de wenselijke opportuniteiten krijgen?

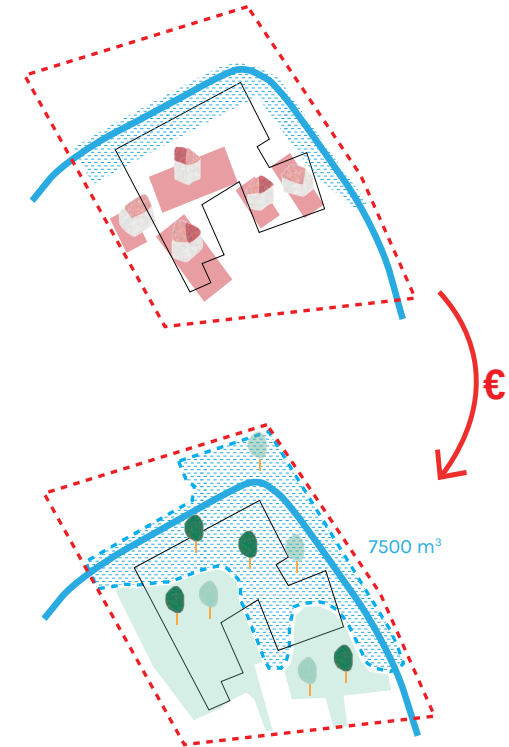
Case 3 – In een landelijk dorp lijkt het zinvol om bouwrechten op een liever niet te ontwikkelen plek af te

bouwen en op een beter gelegen, kerngebonden locatie meer bouwrechten toe te staan. De gronden voor juridisch verankerde mogelijkheid tot woonbebouwing in de open ruimte zijn in handen van meerdere eigenaars. In het centrum liggen beter geschikte gronden, ook met een woonbestemming, waar via een intelligente verdichting de bouwrechten van de slecht gelegen gronden gecompenseerd zouden kunnen worden. Welke opties heeft het bestuur om de eigenaren ertoe te bewegen zo'n ruil door te voeren, en hoe kan deze voor de gemeente wenselijke oplossing zo snel mogelijk waargemaakt worden?

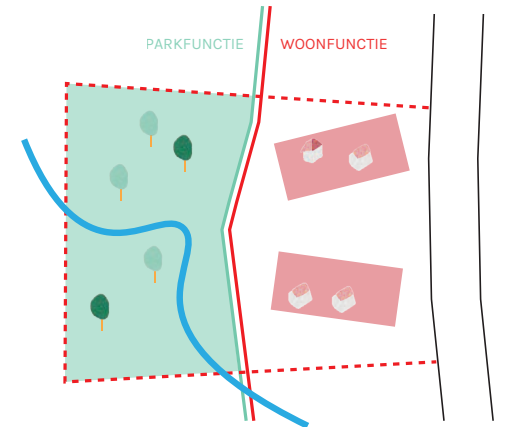
Case 4 – Een gemengd woon- en industriegebied moet met een RUP herbestemd worden, als antwoord op de plannen van residentiële ontwikkelaars en de wens van een aanwezig bedrijf (met parking) om de activiteiten te behouden. De stad wil met het proces tot opmaak van een RUP de bouwrechten verhogen in ruil voor een park, het toegankelijk maken van de beek, een doorgedreven ontharding en groenblauwe dooradering. Hoe kan men door de opmaak van het RUP de neuzen van het lokaal bestuur, de grondeigenaars en de ontwikkelaars in dezelfde richting krijgen?

Case 5 – Grenzend aan een doodlopende woonstraat ligt een erkend natuureservaat. Enkele percelen in woongebied zijn nog niet bebouwd en dat wil de gemeente zo houden. Aankoop is een stap die op korte termijn de vrijwaring van bebouwing mogelijk maakt. Maar zolang de bestemming 'woongebied' blijft, blijft ook een risico op toekomstige bebouwing. De stad wenst nu (nog) geen RUP op te maken voor deze percelen van beperkte omvang en waarbij, dankzij de aankoop door de stad, geen acuut gevaar op toekomstige verharding. Hoe kan de gewenste zachte bestemming (die in de praktijk een realiteit is) legislatuuroverschrijdend verankerd worden, zonder op korte termijn een bestemmingswijziging via een RUP door te voeren?

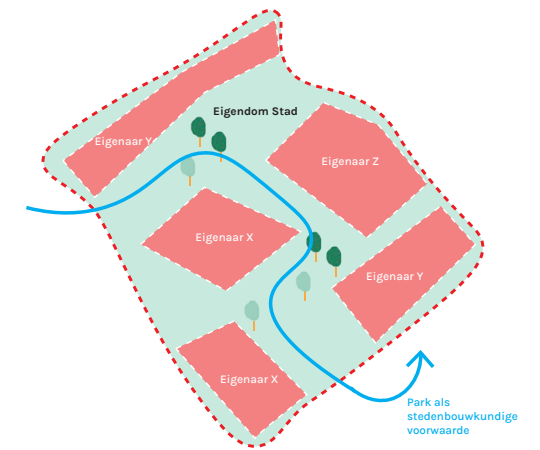
Schematische weergave Case 1 – Bedrijvighedsite

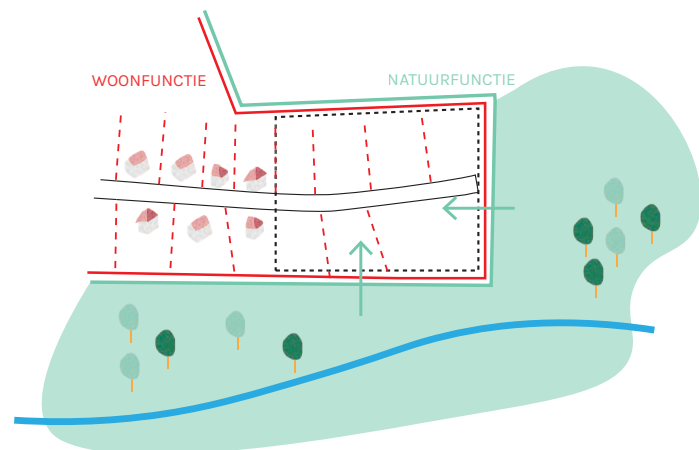
Schematische weergave Case 2 – Residentieel programma en park

Schematische weergave Case 4 – Herbestemming gemengd gebruik

Schematische weergave Case 5 – Woonuitbreidingsgebied aan natuureservaat

DREMPELS

De cases zijn bekend, de vraagstukken geformuleerd. Waar beginnen?

Op heden is de doorgedreven realisatie van groenblauwe dooradering (GBD) en ontharding meestal nog geen prioriteit voor lokale besturen en ontbreekt het nog aan draagvlak bij betrokken actoren en inwoners. Het lijkt erop dat er nog steeds koudwater-vrees heerst bij lokale besturen om zich voldragen te engageren voor noodzakelijke en wenselijke groenblauwe oplossingen. Die terughoudendheid wordt versterkt door een aantal structurele drempels.

Ten eerste is het intern **bestuurlijk draagvlak** voor GBD vaak beperkt. Lokale bestuurders ervaren de onderliggende problematiek van waterbeheer tot klimaatopwarming als complex. Dat komt zowel door de inhoudelijke moeilijkheid – GBD zit op het snijvlak van diverse disciplines zoals: water, welzijn, economische ontwikkeling, mobiliteit, ... – als door het grote aantal betrokken belangen en actoren – eigenaars, omwonenden, gebruikersgroepen, ... De achterliggende problematieken die met groenblauwe oplossingen aangepakt worden, vinden daarbij niet altijd ingang bij burgers, die voornamelijk vanuit hun eigen belangen en individuele leefwereld naar GBD-initiatieven kijken. Soms krijgt GBD aandacht van een schepen of enkele gemotiveerde ambtenaren, de zogenaamde ‘early adopters’. Hun enthousiasme en onderbouwde inzet kunnen echter vastlopen bij burgemeester en schepenen die vrezen voor negatieve reacties van belanghebbenden en inwoners.

Ten tweede is het **voorziene budget** vaak ontoereikend. Door het gebrek aan prioriteit en politieke doortastendheid wordt GBD zelden opgenomen in de begroting of het strategisch meerjarenplan. Daardoor ontstaat een situatie van ‘koken zonder geld’ – een bijkomende hindernis voor de realisatie van GBD-projecten. Bovendien vraagt het overtuigen van beleidsmakers en burgers om een grondig voortraject dat vaak meer tijd en middelen vergt dan tegenstanders of twijfelaars bereid zijn te investeren. Zelfs wanneer men tot uitvoering overgaat, wordt de kostprijs van ontharding in de publieke perceptie soms als een dubbele verliespost gezien: de verharding verdwijnt én het geld werd besteed. De meerwaarde en wat er mogelijk gemaakt wordt eens de verharding weg is, wordt nog onvoldoende belicht en naar waarde geschat.

Tot slot ontbreekt het vaak aan **interne kennis en tijdsinvestering** om GBD-projecten degelijk aan te pakken. Dit snijdt aan twee kanten. Zonder politiek engagement of middelen is het onmogelijk om met deskundigheid en inzet te werken aan punctuele, laat staan structurele oplossingen. Maar ook door een gebrek aan kennis en tijd, wordt het nog moeilijker om deze thema's van binnenin of onderuit te lanceren. In zo'n context krijgen meer tastbare of urgente beleidsuitdagingen al snel voorrang qua tijd en investering van nodige middelen voor o.a. het betrekken van de nodige expertise etc.

Het gebrek aan interesse, budget én capaciteit maakt de implementatie van GBD in de praktijk bijzonder moeilijk.

MOMENTUM EN STARTPOSITIE

Ondanks de hiervoor geschetste drempels ontstaan er toch kansen voor GBD. Dat gebeurt wanneer er sprake is van een duidelijke urgentie (een case die móét) of een opportuniteit (een case die kán). In beide gevallen ontstaat een ad-hocmomentum dat GBD tijdelijk op de agenda zet.

Maar zelfs dan blijft één drempel vaak bepalend: de startpositie van het lokaal bestuur. Die bepaalt in grote mate de onderhandelingsruimte en slagkracht. Vier vragen zijn daarbij cruciaal:

1. Welke touwtjes heeft het lokaal bestuur in handen?

Dit in relatie tot (grond)eigenaars, ontwikkelaars en andere mogelijke stakeholders in het GBD-verhaal. Wie zijn die andere partijen, welke belangen of wensen hebben ze, hoe verhouden ze zich tot elkaar, hoe kan daarop ingespeeld worden? Wie zijn de juiste partners voor het lokaal bestuur? Die kennis en dat inzicht kunnen een lokaal bestuur alvast helpen om de eigen startpositie juist in te schatten en te optimaliseren.

2. Wie bezit welke gronden en bouwrechten?

Wat zijn het aandeel en het gewicht van het lokaal bestuur in dit deel van het GBD-verhaal? Bestaat er een hefboom om bijvoorbeeld posities te ruilen of te verplaatsen? Hoe kleiner de correcte druk die een lokaal bestuur op andermans eigendom kan uitoefenen, hoe zwakker de startpositie kan worden.

3. **Welke beleidsvisie is al vastgelegd?** Welke beleidsstandpunten, welke onderbouwing van het GBD-verhaal werden reeds geformuleerd en goedgekeurd door het college of de gemeenteraad? Andere betrokkenen hebben terecht niet graag dat hun plannen gedwarsboemd worden door later vastgelegde, eenzijdige (rand)voorwaarden van een lokaal bestuur, die als ongeloofwaardig aanvoeld kunnen worden en om die reden de startpositie van datzelfde lokaal bestuur aantasten.

4. **Welke juridische randvoorwaarden** en allerhande regelgeving en ondersteuning van andere overheden zullen het optreden van een lokaal bestuur binnen een GBD-verhaal vorm geven en determineren? Wat kan een vlot verloop hinderen en wie kan budget en expertise aanleveren? Een lokaal bestuur, dat met inhoudelijke en financiële middelen ontzorgd wordt, kan immers de eigen startpositie verbeteren.

Inderdaad, de startpositie vormt vaak de grootste drempel. De antwoorden op de eerder gestelde vragen bepalen immers in grote mate de onderhandelingspositie van het lokaal bestuur. Wanneer die antwoorden wijzen op een beperkte invloed op eigendommen van derden, een zwak of onduidelijk beleidskader, of een gebrek aan perspectief op haalbaarheid en ondersteuning, dan blijkt die positie al snel kwetsbaar. In zulke gevallen wordt het realiseren van een GBD-proces een zware opdracht.

De startpositie kan verbeterd worden door de hierna volgende actiepunten uit te voeren én door realistisch te blijven. Vandaag kan de grondpositie van een lokaal bestuur niet wezenlijk gecorrigeerd en als probleem uitgeschakeld worden. Het is wat het is. Een bestuurlijk kader hebben is weliswaar essentieel. Die visievorming wordt bij voorkeur ingebed in een ruimtelijk beleidsplan of uitvoeringsplan en niet in een haastig document dat als beleidsmatig gewenste ontwikkeling wordt aangenomen, of een nota met weinig statuut of juridische robuustheid. Zorgen voor goede haalbaarheid en ontzorging functioneert alleszins goed als stimulans voor eensgezinde bestuurlijke ambitie. Dit kan door het betrekken van nodige externe expertise, maar noodzaakt ook de nodige tijd en capaciteit. Rekenen op ‘de macht van de omgevingsvergunningverlener’, die daarom kan eisen of weigeren wat hij wil, is op vandaag, in deze gejuridiseerde tijden, een illusie. En succesvolle voorbeeldcases zijn op heden nog maar beperkt. Onderstaande actiepunten zijn daarom hopelijk richtinggevend bij het doorlopen van complexere onthardingsprocessen zoals in de cases geïllustreerd.

Maar een structurele, onderbouwde en verankerde inzet blijft het streefdoel om ontharding en groenblauwe dooradering efficiënter en effectiever waar te maken.

ACTIEPUNTEN

De drempels, die de start- en onderhandelingspositie van een lokaal bestuur veelal verzwakken, bieden tegelijk ook waardevolle inzichten. Ze vormen het vertrekpunt voor concrete aanbevelingen waarmee medewerkers van lokale besturen de plaatselijke GBD-praktijk kunnen versterken.

1. **Creëer zelf het enthousiasmerende momentum.** Ga preventief en actief op zoek naar urgenties en opportuniteiten. Communiceer de GBD-actiebereidheid luidop. Uiteraard moet dan snel de vinger gelegd worden op de urgenties en opportuniteiten. Het vroegtijdig en expliciet detecteren vormt op zich al een eerste stap richting een adequaat beleid en visievorming.

2. **Definieer tijdig het primaire doel.** Hoewel dit evident lijkt, vraagt het formuleren van een duidelijke doelstelling binnen een GBD-context vaak tijd, onderzoek en overleg. Een heldere doelbepaling vereist efficiënt intern overleg tussen administratie en bestuur, waarin wordt afgesproken hoe het momentum benut wordt en hoe men met urgenties en opportuniteiten omgaat.

3. **Bouw vooraf een brede beleidsconsensus.** Zorg voor een gedragen onderbouwing, doelstelling en ambitie rond GBD, goedgekeurd door het college en de gemeenteraad. Betrek daarbij ook adviesraden zoals de Gecoro. Zo ontstaat een stevig beleidsfundament, zowel op principieel als op casusniveau.

Deze drie actiepunten hebben één gezamenlijk doel: de startpositie van het lokaal bestuur nú versterken en verankeren, zodat de onderhandelingspositie later robuuster is. Alleen zo kan het algemeen belang voldoende gewicht krijgen tegenover de vaak vanzelfsprekende belangen van eigenaars, ontwikkelaars en andere stakeholders. Een GBD-project wordt het best gediend door een stimulerend momentum en een gunstige startpositie.

DRIETRAPSRAKET VOOR COPRODUCTIE

De eerder geschetste drempels – beperkt draagvlak, budget, expertise en tijd – hebben nog een bijkomend effect dat kansen biedt. Wanneer lokale besturen met deze obstakels geconfronteerd worden, ontstaat vaak de behoefte om de focus te verleggen: weg van een louter juridische proceduregerichte aanpak, en richting een meer pragmatische, procesgerichte aanpak. In plaats van te zoeken naar complexe beleidsinstrumenten, gaat men op zoek naar werkbare oplossingen – praktische recepten in plaats van formele procedures. Die omslag in denken is logisch: het moeten ‘koken zonder geld’ vraagt om een probleemoplossende houding. In die context groeit de behoefte aan een hands-on aanpak, die kan worden ingevuld via een drietrapraket van (voor)overleg, communicatie en onderhandeling. Zo ontstaat ruimte voor coproductie en partnerschap binnen het GBD-verhaal.

In een eerste fase, zodra de startpositie van het lokaal bestuur binnen een concreet GBD-verhaal en de onderhandelingspositie van de andere betrokken partijen goed gekend en omschreven zijn, kan dat lokaal bestuur **individuele engagementen** aangaan met bereidwillige (grond)eigenaars, ontwikkelaars en andere stakeholders. In elk van deze één-op-één-engagementen wordt vastgelegd dat beide partijen samen de globale haalbaarheid van het GBD-project willen onderzoeken en willen bijdragen aan het opbouwen van een breder draagvlak.

In een tweede fase kunnen deze individuele engagementen door het lokaal bestuur worden samengebracht in een **collectieve intentieverklaring**. Hierin bevestigen alle betrokken partijen principieel hun bereidheid om samen een coproductieproces op te starten in functie van het GBD-project. De verklaring bevat een tijdlijn, herbevestigt het engagement om belangen, doelstellingen, grondposities en andere randvoorwaarden verder te onderzoeken, en legt het voornemen vast om gezamenlijk te werken aan een werkbaar en haalbaar GBD-projectdefinitie.

In een derde en laatste fase wordt een **samenwerkingsovereenkomst (SWO)** ondertekend door alle betrokken partijen, die zich op dat moment ook als formele partners engageren. De SWO vormt het startpunt van het feitelijke coproductieproces. De SWO bevat onder meer afspraken over de tijdlijn, de opmaak van een definitieve projectdefinitie (al dan niet met een masterplan), de explicitering van doelstellingen en randvoorwaarden, onderhandelingen over grond- en bouwrechten, de budgettering van

zowel het voortraject als de implementatie, en de finale redactie van een (PPS-)overeenkomst voor de uitvoering van het GBD-project. In sommige gevallen kunnen de eerste twee fasen worden overgeslagen, op voorwaarde dat er van meet af aan voldoende vertrouwen, duidelijkheid en bereidheid tot samenwerking bestaat.

IN DE PRAKTIJK

Laat ons terugkeren naar de cases van de intro en eens kijken wat daar telkens het momentum, de startpositie van het lokaal bestuur en het verloop van het GBD-verhaal, met al dan niet een drietrapsraket, waren.

CASE 1 – BEDRIJVGIGHEIDSSITE

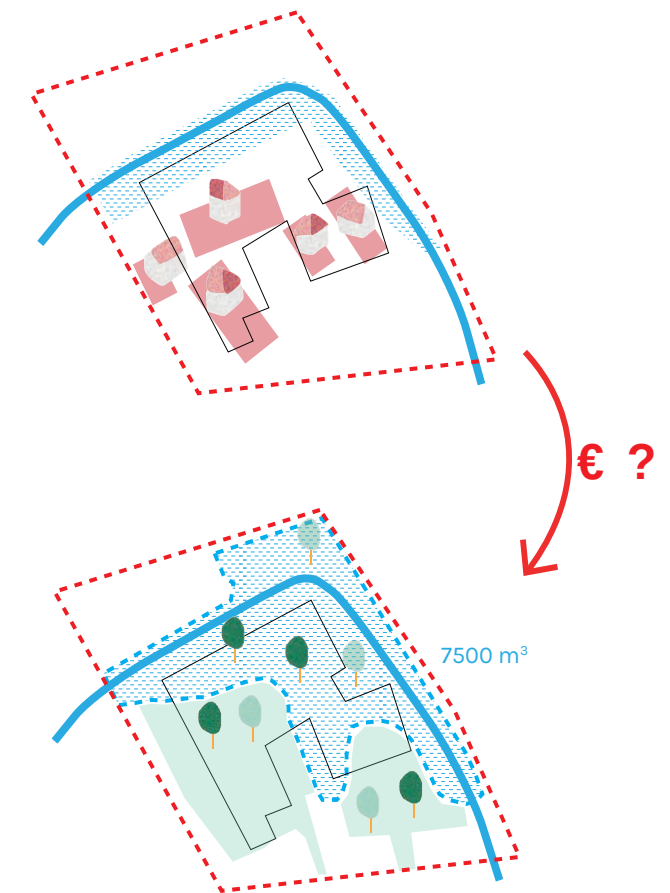
De eerste case over de **bedrijvigheidssite als residentieel project met een noodzaak voor waterbuffering en GBD**, kan als volgt gekenmerkt worden:

- Momentum = urgentie
- Startpositie = negatief
 - geen grondpositie
 - project in woonbestemming, dus principieel vergunbaar
 - geen visie

Op basis van modelleringen werden de noodzakelijke buffervolumes op het grondgebied van de gemeente becijferd, alsook waar die gerealiseerd konden worden. De voorliggende site kwam naar voor als belangrijke plek voor buffering. De prijs, overeengekomen in de aankoopbelofte tussen ontwikkelaar en eigenaar, was dus niet realistisch omdat de effectieve ontwikkelingsmogelijkheid veel lager zal liggen dan initieel ingeschat. Hierdoor trok de ontwikkelaar zich terug uit de belofte.

De gemeente onderzocht juridische mogelijkheden voor de verwerving van het perceel. De minnelijke aankoop bleek vanuit financieel oogpunt de meest geschikte optie, maar in de praktijk niet haalbaar omwille van de eerder overeengekomen grondprijs waar de eigenaar ondertussen op rekende. Ook bij de onderzochte onteigeningsmogelijkheid bleek de onteigeningsvergoeding een belangrijke hinderpaal. De eventuele opmaak van een RUP werd als minder wenselijk ingeschat, voornamelijk omwille van de lange doorlooptijd en het feit dat een RUP wel aanleiding geeft tot een bestemmingswijziging en een toepassing van de planschaderegels, maar niet resulteert in een eigendomswijziging. De grondprijs bleek dus de grote struikelsteen in dit proces.

Er werd ook nagegaan of het lokaal bestuur via het juridische instrumenten zichzelf niet in een betere onderhandelingspositie kon plaatsen. Daarbij werd nagegaan een Beleidsmatig Gewenste Ontwikkeling geen soelaas kon bieden. In afwezigheid van een dwingend karakter, werd deze piste evenwel snel terzijde geschoven. Alternatief werd de invoering van een belastingreglement op niet-waterdoorlatende oppervlaktes onderzocht. Ook aan dit idee werd geen gevolg gegeven wegens het ontbreken van politiek draagvlak. Als laatste optie werd onderzocht of de techniek van planologische ruil niet kon worden toegepast en er via een verschuiving van bouwrecht-

en niet tot een vergelijk kon worden besloten. Finaal bleek er ook voor deze optie geen draagvlak, mede omdat dit instrument gekoppeld is aan de opmaak van een RUP.

Ondanks een waaier aan mogelijkheden en beschikbare instrumenten, bleek het bestaande juridische arsenaal toch nog onvoldoende afgestemd om in situaties zoals deze de nodige snelheid te maken om een juridisch sluitende oplossing te vinden om de groenblauwe ambities op korte termijn waar te maken.

CASE 2 – RESIDENTIEEL PROGRAMMA EN PARK

De tweede case, de **herontwikkeling met een zwaar residentieel programma en ruimte voor natte natuur en park**, kan als volgt gekenmerkt worden:

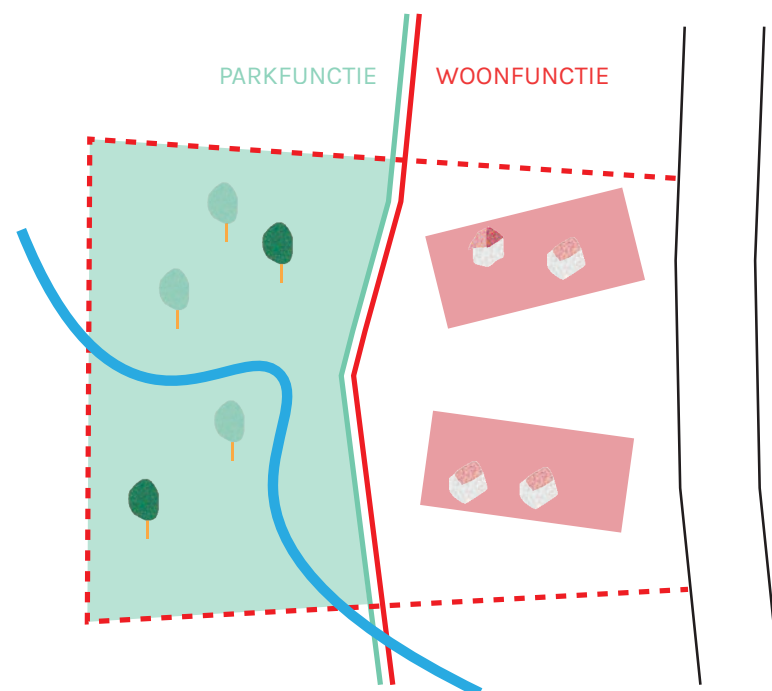
- Momentum** = urgentie
- Startpositie** = negatief
 - geen grondpositie
 - project in woonbestemming, deels in parkbestemming, dus principieel (deels) vergunbaar

Aangezien geen vooroverleg of coproductie plaatsvond, werd de vergunningsaanvraag ingediend zonder een kans op bespreking over lusten en lasten. Zo'n situatie is te vermijden, minstens voor locaties met een rol in het groenblauwe systeem. Voor de gemeente lijkt de kans op het mee realiseren van groenblauwe ambities daarmee namelijk gefnuikt. Het lokaal bestuur krijgt door het beroep op de vergunning weliswaar een tweede kans om nu tijdig beleidslijnen te trekken, op basis daarvan een SWO met de ontwikkelaar te sluiten en de finale fase van de drietrapsraket in te zetten. Echter is de tijdsdruk die vasthangt aan de beroepsprocedure niet gunstig om aan coproductie te doen.

Vanuit juridisch oogpunt betrof dit, net als voorgaande case, geen casus met een pasklare oplossing. In afwezigheid van percelen in de portefeuille van de

gemeente bestond er immers geen mogelijkheid tot grondenregie. Indien het lokaal bestuur de percelen daadwerkelijk bouwvrij wenste te bestemmen, moest een afweging gemaakt worden tussen de kosten en baten van beschikbare opties. Een planologische ingreep zou resulteren in een planschadevergoeding die het beschikbare budget overschreed. Een onteigeningsoptie met bijhorende onteigeningsvergoeding heeft ook een financiële weerslag voor de gemeente en was weinig wenselijk. Als laatste zou een minnelijke aankoop van de percelen een optie zijn, mocht de gemeente hiervoor middelen kunnen vrijmaken. Aangezien alle opties een aanzienlijke kost met zich meebrengen, leek het niet realistisch deze in te zetten.

Ook werd ontwikkeling op de plek, buiten het stuk parkgebied, an sich als niet wenselijk beschouwd. Aangezien een deel van de site bestemd is als park, stond de deur open om het kosteloos afstaan van dit stuk parkgedeelte op te leggen in de vergunning. Zo kon minstens bekomen worden dat de gemeente het parkgedeelte in kon zetten voor het herstel van natte natuur en een uitbreiding van bestaande natuur

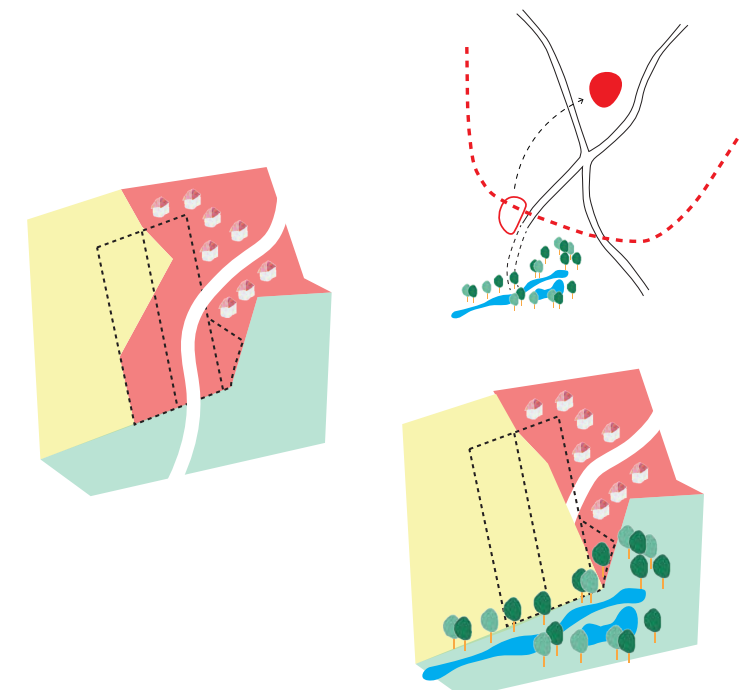
CASE 3 – VERSCHUIVING VAN BOUWRECHTEN

De derde case, de **zoektocht naar het bouwvrij houden van bebouwbare percelen op een slechte locatie en de verschuiving van deze bouwrechten naar een betere locatie**, kan als volgt gekenmerkt worden:

- Momentum** = opportuniteit
- Startpositie** = negatief
 - geen grondpositie
 - project deels in woonbestemming, deels in landbouwbestemming, dus principieel (deels) vergunbaar
 - visie: detectie opportuniteit

Het lokaal bestuur overwoog eerst het instrument 'herverkaveling uit kracht van wet' voor planologische ruil, gekoppeld aan een RUP, in te zetten. Deze leek op het eerste gezicht een op maat gemaakte oplossing voor deze situatie waarbij de gemeente zelf geen grote kosten moet maken. Echter was het draagvlak bij de eigenaren onvoldoende om planologische ruil effectief als instrument in te zetten. Het instrument werd als te complex en te weinig participatief, zeker in een situatie met meerdere grondeigenaars, ervaren. Hieruit blijkt dus dat het onvoldoende is om een juridisch instrument beschikbaar te hebben, als het omwille van draagvlak of complexiteit niet gehanteerd kan worden. De inzet van juridische instrumenten is en blijft het immers bijzonder moeilijk om te remediëren aan een gebrek aan financiële middelen bij lokale besturen en/of aan de afwezigheid van bereidwilligheid bij grondei-

genaars. Door het verlaten van de piste van planologische ruil, kon gewerkt worden volgens de logica van de drietrapsraket. Het doel is daarbij toe te werken naar een samenwerkingsovereenkomst tussen eigenaren en gemeente waarin ambities en te hanteren aanvaardbare principes voor het vervolg vorm kunnen krijgen. Ook hiervoor moet eerst de koudwatervrees voor coproductie bij de stakeholders weggenomen worden. Onderhandeling en coproductie tussen lokale overheid en stakeholders rond groenblauwe ambities blijven op heden nog voor veel gemeenten alsook voor veel belanghebbenden onbekend terrein.

CASE 4 – HERBESTEMMING GEMENGD GEBRUIK

De vierde case, **de mogelijkheid om een site in gemengd gebruik te herbestemmen met meerwaardes voor het groenblauwe systeem**, kan als volgt gekenmerkt worden:

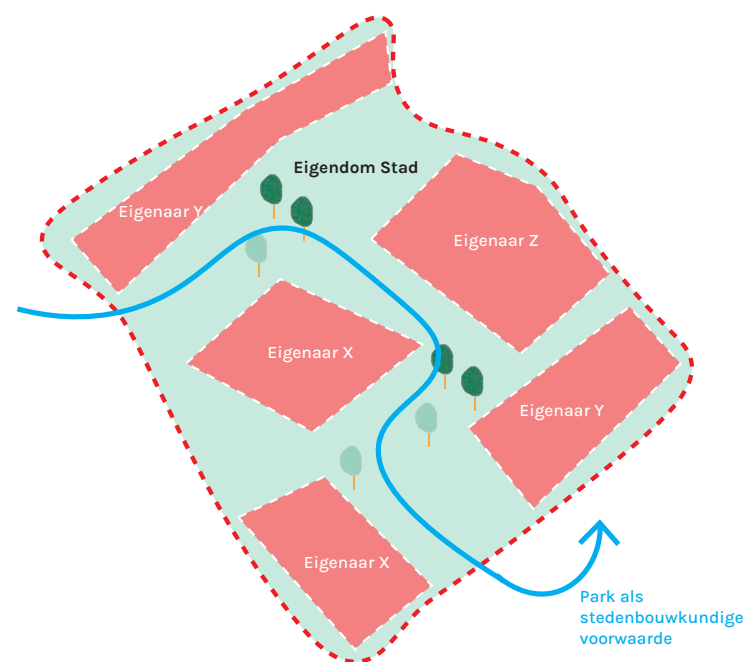
In een situatie als deze, met meerdere eigenaars

Momentum = opportuniteit

Startpositie = gematigd positief

- beperkte grondpositie
- herbestemming met RUP in handen van lokaal bestuur
- duidelijke visie

alsook meerdere functies en gebruiken, maakt het lokaal bestuur best een globale ruimtebalans op. Hiervoor is een correct overzicht nodig van alle betrokken percelen, oppervlaktes en eigenaars en van de huidige en toekomstige bestemmingszones en voorschriften. Met deze globale ruimtebalans kan het bestuur haar startpositie tegenover de andere actoren beter inschatten. Daarnaast is deze balans noodzakelijk om voor alle stakeholders helder weer te geven welke baten en lasten, welke min- en meerwaardes, qua grond- en bouwrechten verwacht worden ten gevolge van het RUP. Dit vormt de basis van verdere onderhandelingen, idealiter, cfr. de drietrapsraket, in het kader van een SWO. Een samenwerkingsovereenkomst met de eigenaars van het RUP-gebied kan dit proces dan helder optekenen zodat er transparantie is en vertrouwen opgebouwd wordt tussen alle partijen dat er toegewerkt zal worden naar een batige verevening van baten en lasten. Op basis van de SWO kan dan de volgende fase voor de opmaak van het RUP opgezet worden.

CASE 5 – WUG AAN NATUURRESERVAAT

De laatste case, **gronden bestemd voor wonen aan de rand van een natuurreservaat die opgekocht werden door het lokaal bestuur duurzaam een groene bestemming geven**, kan als volgt gekenmerkt worden:

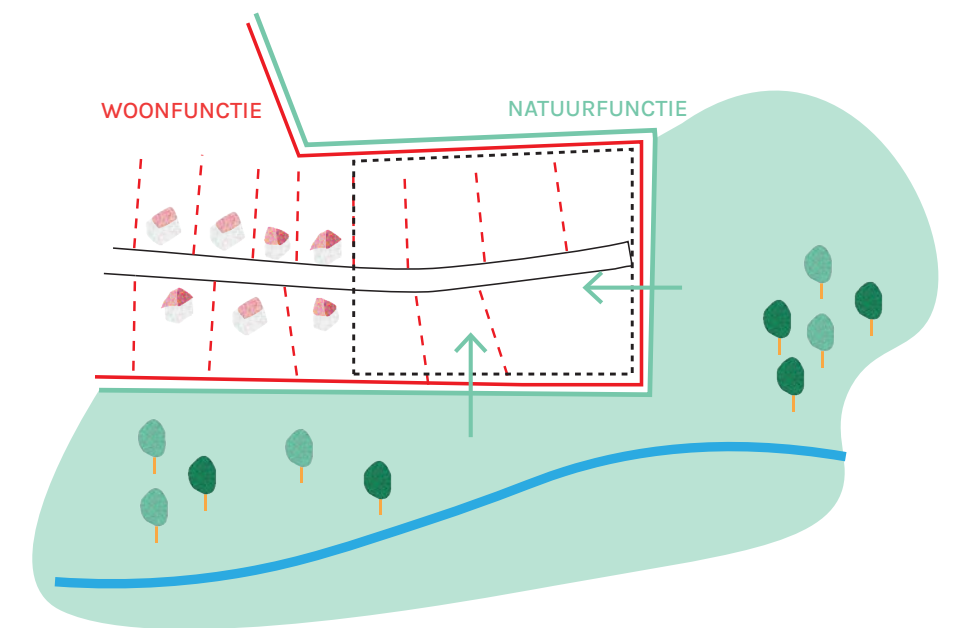
Momentum = opportuniteit

Startpositie = gematigd positief

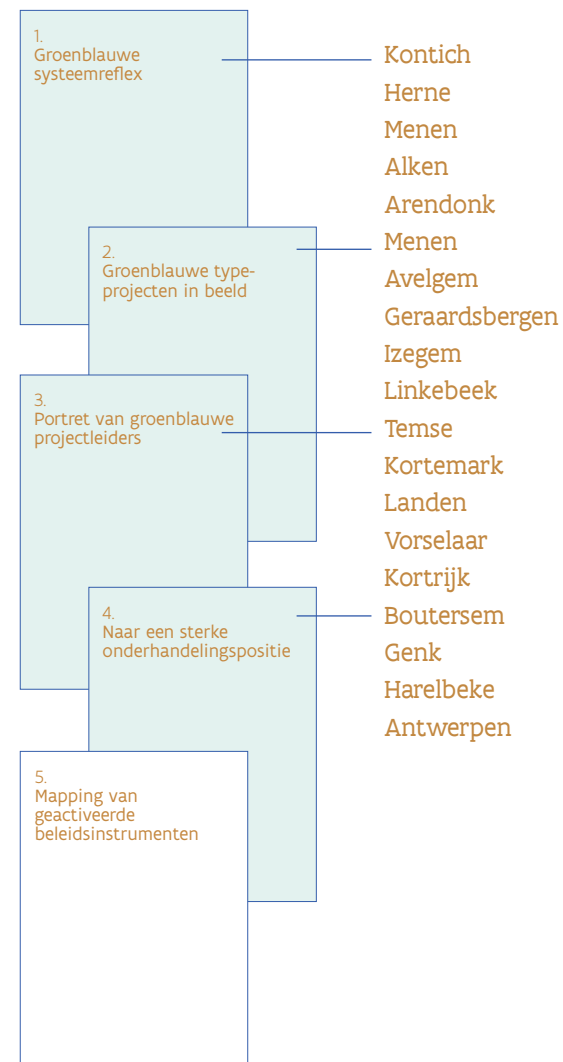
- beperkte grondpositie
- herbestemming met RUP op heden niet wenselijk
- duidelijke visie

Hoewel deze case een eerder unieke situatie is, vormt ze een mooi voorbeeld van hoe constructief toegewerkt kan worden naar duurzame verankering van een groene bestemming. De eerste stap, namelijk verwerving van opportune percelen, zorgt er alvast voor dat het lokaal bestuur zelf de regie heeft over de inzet, het al dan niet ontwikkelen, van deze gronden. Om vrijwaring van bebouwing echter juridisch te verankeren, zal op termijn een RUP opgemaakt moeten worden die dat doet. De percelen zijn echter in realiteit al groen qua inrichting en gebruik. Om, in afwachting van een herbestemming, deze groene inrichting en gebruik iet of wat te bestendigen, werd breed naar het bestaand instrumentarium gekeken. Het alternatief dat in dit geval aangegrepen werd, is het opnemen van de percelen in de beheersovereenkomst van het aangrenzende natuurreservaat. Dit zorgt ervoor dat het aansnijden van deze percelen strijdig is met het natuurbeheerplan, dat een loopti-

jd van 27 jaar kent. Hierdoor wordt het risico dat de percelen aangesneden worden gedurende de looptijd van het beheersplan sterk beperkt. Het bijkomstig voordeel is dit, bij het einde van die looptijd de percelen een bepaalde natuurkwaliteit zullen hebben, waardoor ook op basis van het Decreet Natuurbehoud de bebouwing van de percelen op nog langere termijn bemoeilijkt wordt. Hoewel er geen bestemmingswijziging doorgevoerd wordt, kunnen de percelen op deze manier voor een middellange periode bouwvrij blijven én wordt bebouwing op een langere termijn bemoeilijkt. Bovendien kunnen de percelen op termijn opgenomen worden in de erkenning van het natuurreservaat, waardoor een publiekrechtelijke erfdiensbaarheid van duurzaam gebruik en beheer in theorie eeuwigdurend wordt en de ontwikkeling, voor private doeleinden, nog verder juridisch bemoeilijkt wordt.

5. Mapping van geactiveerde beleidsinstrumenten

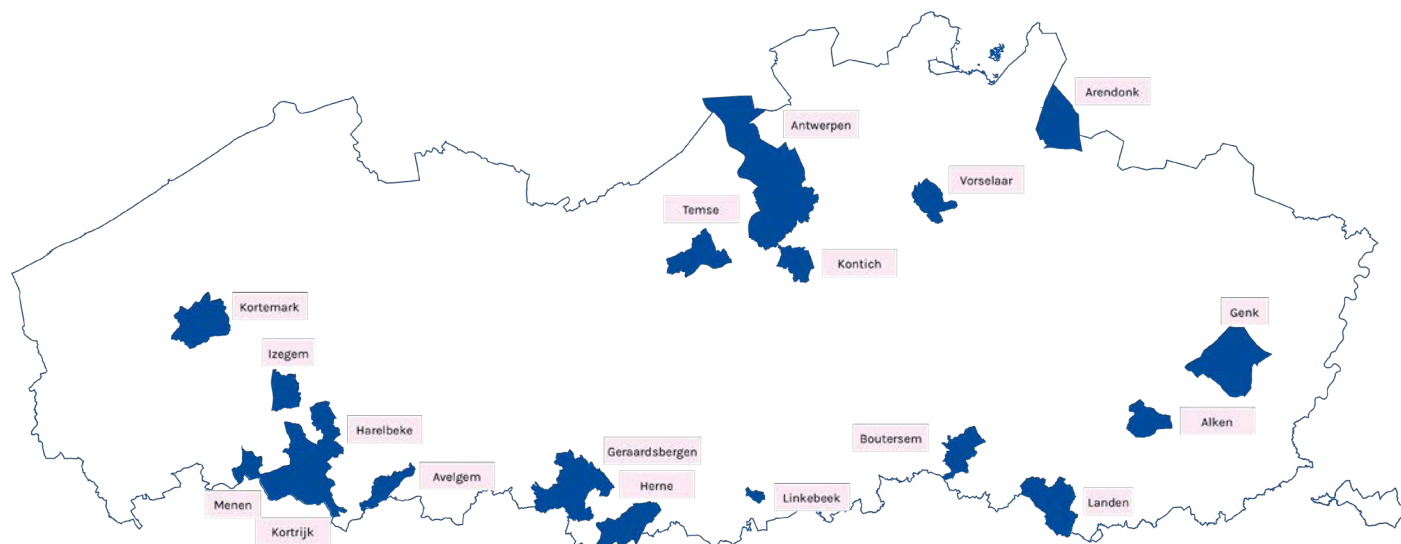

Lokale overheden spelen een cruciale rol in het realiseren van een groenblauw netwerk. Om het verschil te maken, hebben ze echter meer nodig dan goede bedoelingen of mooie plannen. Juridische en beleidsondersteunende instrumenten zijn onmisbaar om deze ambities waar te maken. Maar hoe bruikbaar en effectief ervaren steden en gemeenten deze instrumenten in de praktijk?

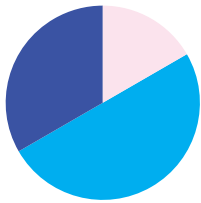
In dit werkspoor gingen we na hoe de 18 pilotgemeenten – verschillend in grootte, uitdagingen en interne capaciteit – omgaan met de bestaande instrumenten. Welke blijken nuttig, en welke blijken weinig effectief of inefficiënt? Tegen welke obstakels lopen de steden en gemeenten aan? En vooral: wat missen ze vandaag om echt vooruitgang te boeken in beleid en op het terrein?

De bevraging startte met een enquête, gebaseerd op de overzichtslijst opgemaakt door het team Klimaattuiniërs van KU Leuven voor de evaluatie van het Vlaams Kampioenschap Tegelwippen. Daarna volgden verdiepende gesprekken, waarbij ingegaan werd op enkele instrumenten uit de enquête.

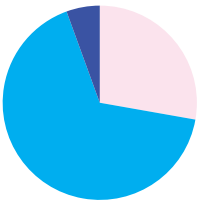
De volgende pagina's zijn een neerslag van de bevraging en gesprekken met de pilotgemeenten. We zoomen in op enkele instrumenten en delen de pilotgemeenten hun ervaring met juridische en beleidsondersteunende instrumenten.

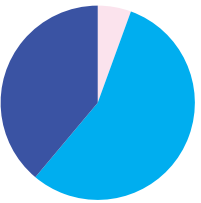
Juridische instrumenten

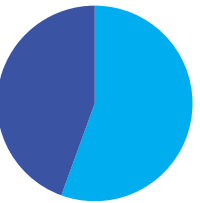
Stedenbouwkundige voorschriften RUP

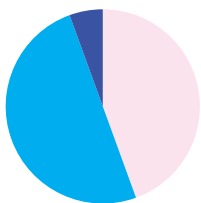
Verkavelingsvoorschriften

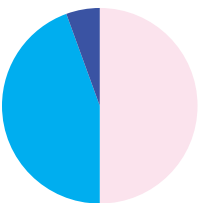
Vrijstelling omgevingsvergunning onthardingswerken

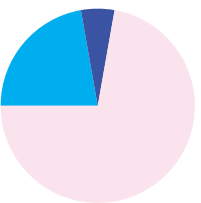
Gewestelijke hemelwaterverordening

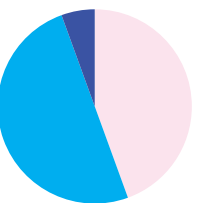
Provinciale stedenbouwkundige verordening

Onthardingsverplichting bij functiewijziging in open ruimte

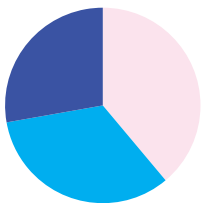

Gemeentelijke verordening (gemiddelde) omtrent max. verharding/lasten ontharding/verbod bep. verhardingsmaterialen/parkeerplaatsen voortuin

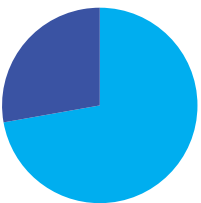

Handhaving illegale verharding (via eigen of gedeelde handhavingsambtenaar)

Beleidsondersteunende instrumenten

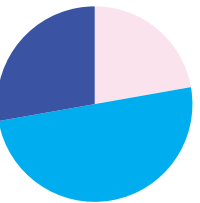
Raadplegen ruimtelijke data Vlaanderen (BAK/jaarBAK)

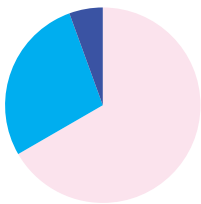
Specifieke onthardingsdoelstellingen vooropstellen (vb. beleidsplan ruimte hemelwater- en droogteplan, LEKP, ...)

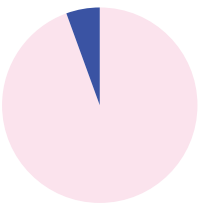
Beslissing om WUG niet aan te snijden

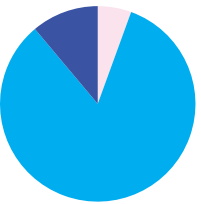
Structureel overleg ifv ontharding bij werken openbaar domein

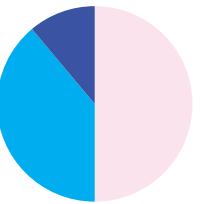
Onthardingsspecialist/ambtenaar binnen gemeentelijke diensten

Sloopbeleidsplan

Mobiliteitsplan

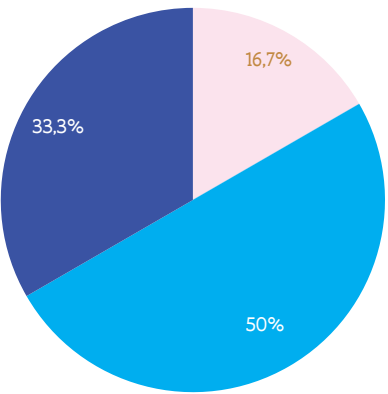

Aanbod derden voor ondersteuning en begeleiding onthardingsinitiatieven

Juridische instrumenten

Functiewijziging bij groenblauwe dooradering

STEDENBOUWKUNDIGE VOORSCHRIFTEN RUP

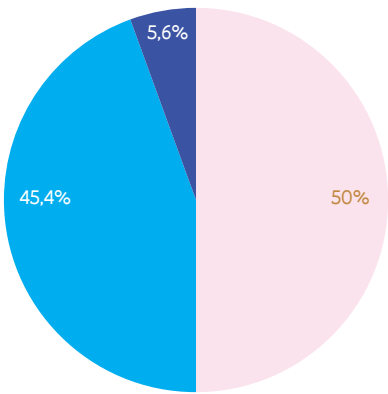

Uit de gesprekken bleek dat het ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) vaak als tijdrovend, onzeker en complex wordt ervaren. Desondanks wordt het RUP, vanwege de rechtszekerheid die het biedt, als het meest waardevolle instrument voor groenblauwe dooradering in de enquête genoemd. Het is namelijk een onmisbaar instrument voor de realisatie van bestemmingswijzigingen.

De verplichte brede inspraak tijdens de opmaak van een RUP wordt als waardevol beschouwd. Als de participatie goed verloopt verhoogt de draagkracht voor het project en komen er minder bezwaren binnen. Het behandelen van eventuele bezwaren is belastend op de capaciteit van een lokaal bestuur.

De opmaak van een masterplan, visie of beeldkwaliteitsplan is geen effectief alternatief voor een RUP, maar bleek uit de enquête en gesprekken wel een waardevolle stap. Daarbij geeft het lokaal bestuur aan wat ze als beleidsmatig gewenste ontwikkeling zien voor een bepaalde plek of stadsdeel. Op basis van deze beleidsmatig gewenste ontwikkeling kan een project (van derden) afgetoetst worden. Het blijkt uit de gesprekken wel belangrijk dat visiedocumenten voldoende (door onderzoek of modellering) onderbouwd zijn.

ONTHARDINGSVERPLICHTING BIJ FUNCTIEWIJZIGING IN OPEN RUIMTE

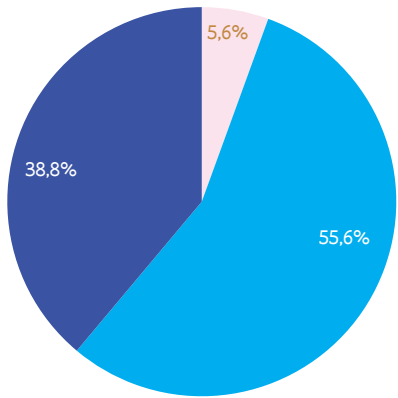
Uit de resultaten van de enquête stellen we vast dat de helft van de pilotgemeenten geen gebruik maakt van dit instrument. Dat deze onthardingsverplichting niet in gebruik is binnen iedere pilotgemeente wil niet zeggen dat ze deze kans tot ontharding niet grijpen. Sommige gemeenten zetten hier eerder op in vanuit een opportuniteit bij de vergunningverlening, dan dit vast te leggen in een verplichting.

De geïnterviewden die het instrument inzetten gaven mee dat de omvang van de ontharding binnen deze verplichting nattevingerwerk is en vaak vanuit onderhandelingen wordt vastgelegd. In de gesprekken weerklonk een vraag naar een maatlat rond een eerlijke en rechtvaardige onthardingsverplichting.

niet in gebruik in gemeente
in gebruik in gemeente
toegepast binnen GBD-project

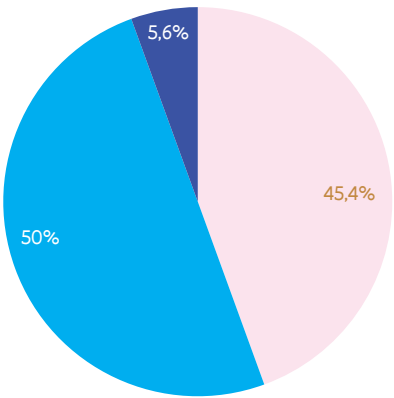
Vergunnen en handhaven

VRIJSTELLING OMGEVINGSVERGUNNING
ONTHARDINGSWERKEN

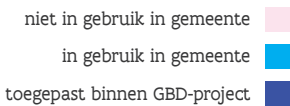
De vrijstelling van omgevingsvergunning voor onthardingswerken kwam uit de bevraging naar voor als een nuttig instrument. Het zorgt voor een versnelling van de uitvoering op terrein omdat er geen tijd verloren gaat in het vergunningsproces. De beperking in oppervlakte wordt echter als een minpunt beschouwd omdat het instrument hierdoor niet in elke situatie inzetbaar is.

HANDHAVING ILLEGALE VERHARDING
(via eigen of gedeelde handhavingsambtenaar)

Uit de gesprekken blijkt dat doordat politiek en burger op lokaal niveau dicht bij mekaar kunnen staan, handhaving geen graag gezien instrument is. Sommige pilotgemeenten ondervinden dat burgers het optreden van lokale handhavingsambtenaren niet als onafhankelijk ervaren. Daarnaast is er bij de geïnterviewde gemeenten een gebrek aan lokale handhavingsambtenaren. Dit leidt tot reactieve in plaats van een proactieve handhaving. Ze gaven mee dat de huidige verjaringstermijnen het handhavingsbeleid verder beperken.

In de gesprekken was er een grote vraag naar bovengemeentelijke oplossingen om dit gezamenlijk aan te pakken. Al geeft men de voorkeur om eerst te sensibiliseren en daarna pas tot handhaving over te gaan.

Groenblauw als bovengemeentelijke opgave

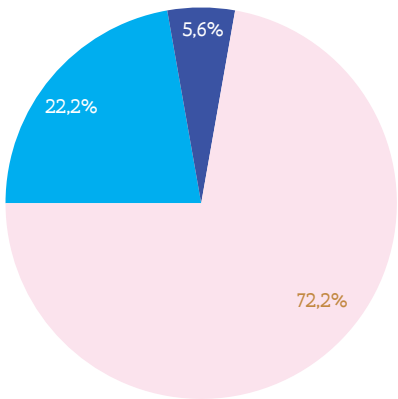
Uit de bevraging kwam naar voor dat gemeentelijke verordeningen voor ontharding minder vaak worden ingezet. Enerzijds is er geen nood aan omdat er op provinciaal of gewestelijk niveau al regelgeving bestaat. Anderzijds vereisen ze een lange procedure en investering voor de stad of gemeente die niet altijd beschikbaar is. Bovendien staan of vallen ze bij het consequente uitvoeren, en indien nodig handhaven.

In het interview gaven sommige pilotgemeenten aan een gemeentelijke verordening stedenbouwkundige last toe te passen bij vergunningen voor grootschalige projecten. Het feit dat deze financiële last niet verplicht moet worden ingezet in de nabijheid van het project vinden ze een enorme meerwaarde. Hierdoor kunnen de budgetten worden toegewezen aan grotere realisaties van het omgevingsbeleid binnen de gemeente, zoals groenblauwe dooraderingsprojecten. Door de last te gieten in de sinds 2024 verplichte verordening staan de bedragen van deze financiële last ook niet meer ter discussie.

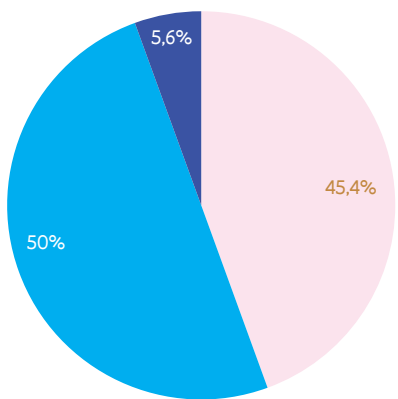
Opdrachten over gemeentegrenzen heen, zoals wateroverlast en dus ook ontharding, vragen naar de mening van de geïnterviewden dan ook verordeningen over gemeentegrenzen heen. Dat gemeenten via een provinciale of gewestelijke verordening met eenzelfde stem kunnen spreken, vindt men een enorme meerwaarde. Men ervaart dat de draagkracht van deze provinciale of gewestelijke verordeningen dan ook steviger zijn dan een gemeentelijke verordening.

De moeilijkheid stelt zich dat bij een nieuwe en/of strengere regelgeving op provinciaal of gewestelijk niveau bestaande gemeentelijke verordeningen soms verouderd geraken. Dit zorgt voor praktische moeilijkheden wanneer deze in werking treden tijdens de uitvoering van een project. Geïnterviewden gaven aan dat het niet steeds duidelijk is hoe ze als gemeente hiermee moeten omgaan. Er werd aangegeven dat in zulke gevallen een structurele mogelijkheid tot overleg tussen de bestuursniveaus het proces zou vergemakkelijken.

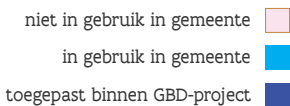
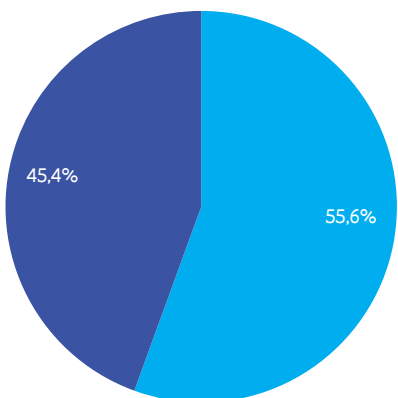
GEMEENTELIJKE VERORDENING
(gemiddelde) omtrent max. verharding/lasten ontharding/ verbod
bep. verhardingsmaterialen/ parkeerplaatsen voortuin

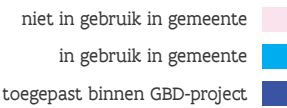
PROVINCIALE STEDENBOUWKUNDIGE VERORDENING

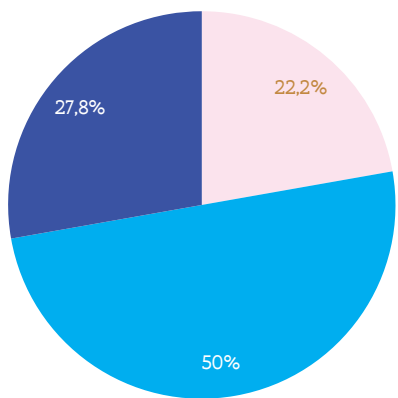
GEWESTELIJKE HEMELWATERVERORDENING

Onthardingscapaciteit in de gemeente

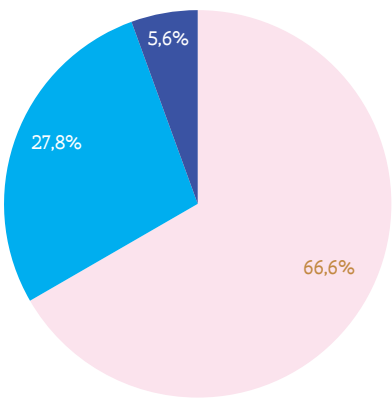

STRUCTUREEL OVERLEG IFV ONTHARDING BIJ WERKEN OPENBAAR DOMEIN

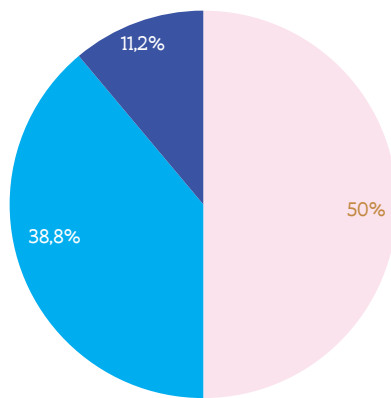
Dienstoverschrijdende samenwerking is niet bij alle lokale besturen een standaard praktijk zo blijkt uit de interviews. Al werd duidelijk uit verdere interviews dat er, binnen de mogelijkheden van het lokaal bestuur, meer en meer wordt op ingezet. Voor groenblauwe projecten die raken aan mobiliteit, recreatie, leefomgevingskwaliteit, jeugd, groen(onderhoud) e.d. is dit noodzakelijk.

ONTHARDINGSSPECIALIST/AMBTENAAR BINNEN GEMEENTELIJKE DIENSTEN

Het is omwille van capaciteitsnoden niet voor iedere stad of gemeente haalbaar in te zetten op een onthardingsspecialist. Vooral bij kleine besturen waar slechts een paar omgevingsambtenaren zijn, is het onmogelijk om gespecialiseerde profielen te hebben of ontwikkelen. Als die capaciteit aanwezig is, dan nog rijst de vraag binnen welke gemeentelijke dienst 'ontharding' past. Uit de gesprekken kwam naar voor dat sommige lokale besturen hiervoor inzetten op de aanwerving van een dienstoverschrijdend ambtenaar vb. duurzaamheidsambtenaar.

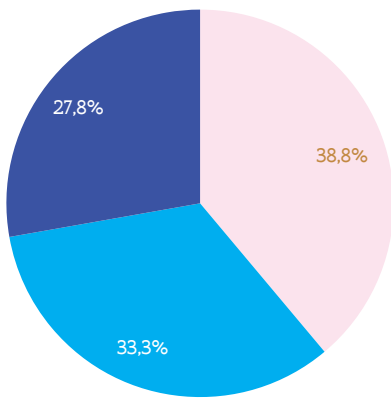
AANBOD DERDEN VOOR ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING ONTHARDINGSINITIATIEVEN

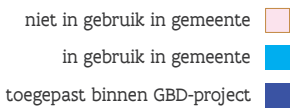
De subsidie 'Groenblauwe dooradering in de bebouwde ruimte' is hiervan één voorbeeld. Uit de bevraging en gesprekken blijkt dat deze zeker een wenselijke duw in de rug heeft gegeven. Dit voornamelijk financieel, waardoor die het 'thema' ook politiek op de agenda zet. Wel werd door meerderen aangegeven dat de subsidievoorwaarden beperkt flexibel en realisatietermijnen moeilijk haalbaar zijn voor projecten met een hogere complexiteit. Denk daarbij aan projecten waar ook op terreinen van derden ingrepen plaatsvinden, of waar geraakt wordt aan mobiliteit of plekken die door vele belanghebbenden gebruikt worden. Het feit dat de uitvoering van de projecten binnen de oproep over verschillende legislaturen heen lopen is een bijkomende moeilijkheid om een vlot proces te kunnen garanderen.

De aanstelling van externen wordt niet vaak als een oplossing ervaren: het is duurder in loonkost en tegelijk blijf je intern personeel nodig hebben voor bepaalde taken binnen de stad/gemeente. We vernamen dat sommige gemeenten maar weinig tot zelfs geen offertes ontvangen voor opdrachten voor externen. Hun keuze is dus gelimiteerd. Ze gaven aan dat ze gelukkig op hun intercommunale kunnen terugvallen. Al is er soms eens een andere insteek gewenst.

RAADPLEGEN RUIMTELIJKE DATA VLAANDEREN BAK/jaarBAK

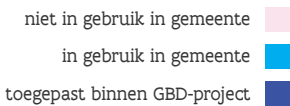

Ruimtelijke data vormt het vertrekpunt van elk onderzoek. Uit het afgelegde begeleidingstraject is meermaals gebleken dat het krijgen van inzicht in de beschikbare en relevante data een enorme meerwaarde is om onderbouwde keuzes in ontwerp alsook in beleid te maken. Het bestaan van bepaalde beschikbare data is echter niet door iedereen uit de bevraging even gekend. Tegelijkertijd is er een veelheid aan dataplatformen waardoor het voor de lokale besturen niet altijd even duidelijk is welk platform het meest geschikt is om welke informatie terug te vinden.

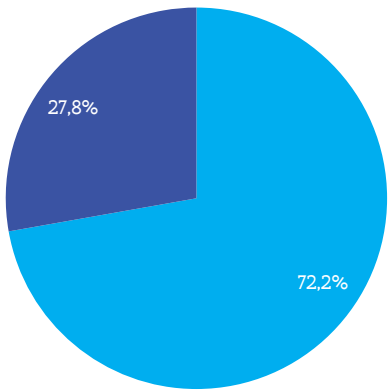

Beleidsondersteunende instrumenten

Doelstellingen en beleidsplannen

SPECIFIEKE ONTHARDINGSDOELSTELLINGEN
VOOROPSTELLEN
(vb. beleidsplan ruimte, HWDP, LEKP, ...)

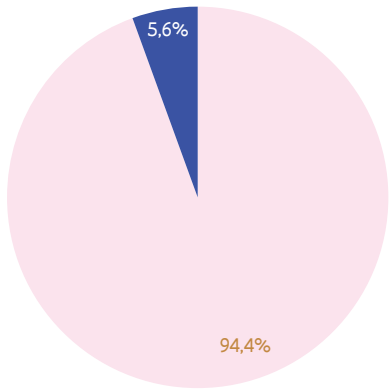

Het vooropstellen van specifieke kwantitatieve doelstellingen werkt sturend en verhoogt de aandacht voor groenblauwe dooradering en ontharding. Toch blijft het zoeken naar een balans tussen kwantiteit en kwaliteit. De vraag stelt zich dan ook onder de deelnemers hoe je hier op een doordachte manier mee om gaat? Deelname aan initiatieven zoals het Lokaal Energie- en KlimaatPact of Green Deals maakt beleidsmakers wel alerter en verhoogt het bewustzijn rond de noodzaak van actie.

Instrumenten zoals het hemelwater- en droogteplan worden als bijzonder waardevol ervaren, vooral wanneer ze gepaard gaan met concrete acties en duidelijke prioriteiten. Belangrijk hierbij is dat het plan niet louter een document blijft, maar regelmatig geactualiseerd wordt. Het spijtige aan het hemelwater- en droogteplan is dat deze zich beperkt tot de gemeentegrenzen. Daarom vinden sommigen gemeenten het noodzakelijk deze aan te vullen met een analyse over het traject van een volledige waterloop.

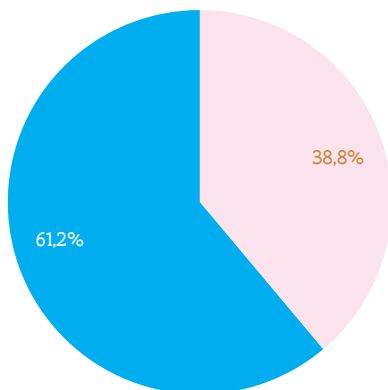
Wat het beleidsplan ruimte betreft, blijkt uit de interviews een beperkt enthousiasme voor de opmaak van het beleidsplan ruimte. Men stelt zich vragen bij de lange opmaakduur en de houdbaarheid van het beleidsplan. Is het nog relevant eens gefinaliseerd, en hoe lang blijft het een bruikbaar beleidsondersteunend instrument?

SLOOPBELEIDSPLAN

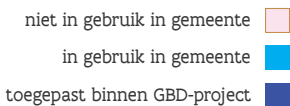

De opmaak van een sloopbeleidsplan maakt deel uit van het Lokaal Energie- en Klimaatplan. Uit de bevraging bleek er nog veel onduidelijkheid te zijn over de gewenste inhoud en op welke manier een gemeente dit best aanpakt. In essentie gaat het om de vraag welke verouderde gebouwen beter gesloopt kunnen worden omdat ze energetisch niet meer te renoveren zijn. Momenteel beschikken de meeste pilotgemeenten nog niet over zo'n plan, terwijl het binnen Lokaal Energie- en KlimaatPact tegen eind 2030 gevraagd wordt op te maken.

BESLISSING OM WUG NIET AAN TE SNIJDEN

De beslissing om woonuitbreidingsgebied niet aan te snijden en om te zetten naar open ruimte wordt in projecten waar de huidige inrichting door de omwonenden wordt gewaardeerd positief onthaald. In de bevraging kwam wel ter sprake dat binnen de huidige regelgeving het voor de lokale besturen een groot vraagstuk is wat de planschade net bedraagt. Dit open vraagstuk maakt het instrument voor de geïnterviewden heel onzeker.

Conclusie

‘Een juridisch instrument, het is een mes dat aan twee kanten snijdt’

Deze uitspraak, uit één van de interviews, vat goed samen wat we in de gesprekken met lokale besturen hoorden. Enerzijds biedt het bestaand juridisch instrumentarium houvast en duidelijkheid, wat leidt tot minder discussie en een stevigere verankering in het beleid. Anderzijds kan het ook vertragend werken, vooral wanneer het te rigide is en onvoldoende ruimte laat voor de lokale context. Tijdens onze gesprekken kwam naar voor dat veel gemeenten zoekende zijn naar het juiste evenwicht: wat leg je vast in regels, en wat laat je bewust open?

Voor wat vastgelegd is in regels blijft handhaving een struikelblok. Uit de peiling blijkt dat er slechts een beperkt draagvlak is voor handhaving. Het wordt vaak ondermijnd door de nabijheid van burger en lokale politiek. Bovendien is de capaciteit bij lokale besturen om op handhaving in te zetten beperkt. Dit alles vergroot de roep naar een bovenlokale handhaving.

‘Er is niets zo frustrerend als plannen die in de kast verdwijnen.’

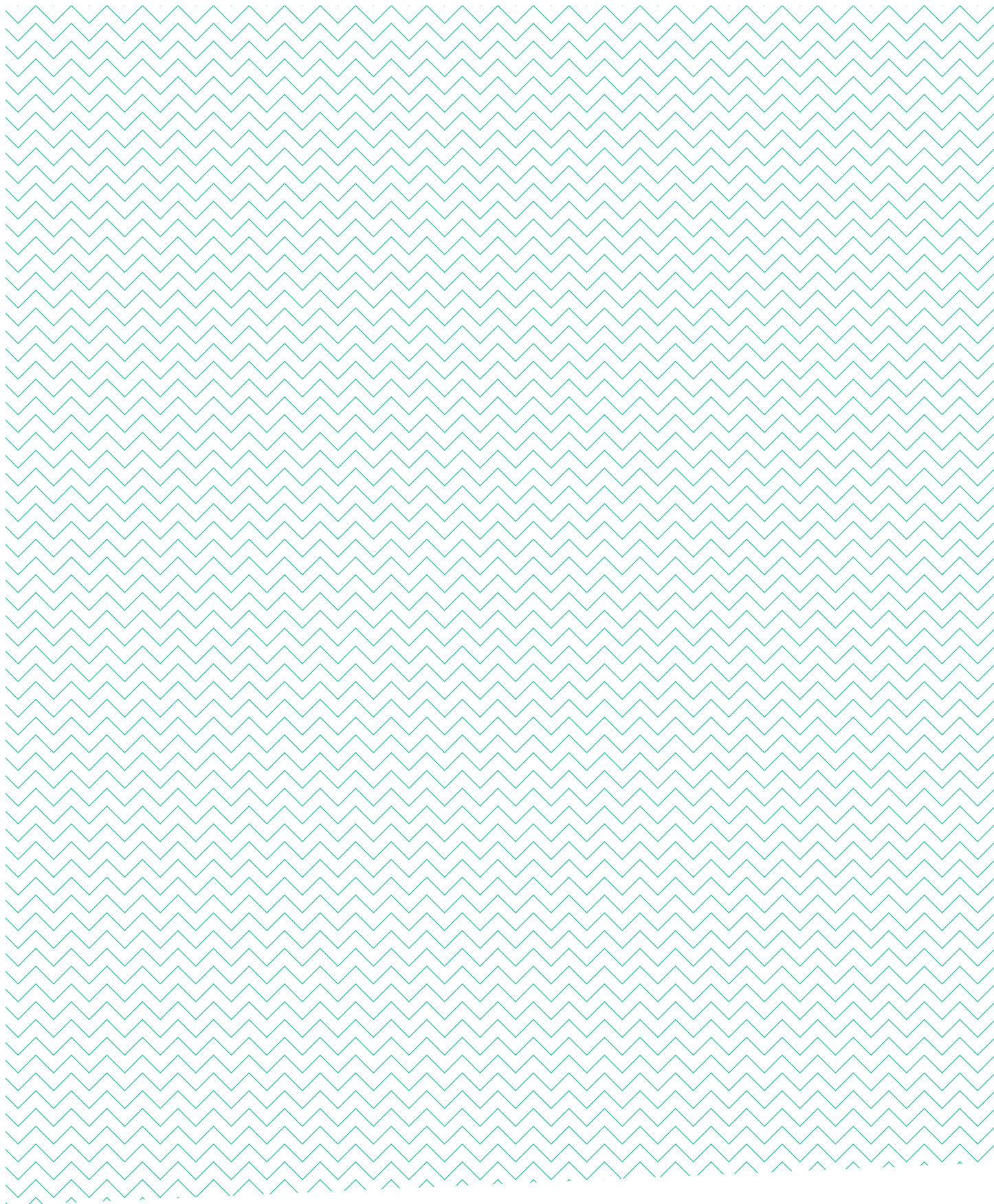
Uit de bevraging blijkt dat beleidsondersteunende instrumenten een belangrijke rol spelen in het versterken van draagvlak. Ze creëren aan de hand van wetenschappelijke onderbouwing draagvlak bij o.a. bestuur, bewoners,... Concrete acties worden ook in beeld gebracht dankzij deze instrumenten. Al zijn ze zich binnen de bevraging er van bewust dat de deze zich niet mogen beperken tot een papieren oefening. De uitvoering van bestaande visies, en de inzet van instrumenten om dit waar te maken, daar ligt de echte uitdaging.

Er is bij de 18 pilootgemeenten een duidelijke drive en ambitie om werk te maken van ontharding en groenblauwe dooradering. Bovenlokale initiatieven, zoals Lokaal Energie- en KlimaatPact worden gemaakt. En alleen al het feit dat sommige gemeenten reeds inzetten op gespecialiseerde ambtenaren, toont een sterk engagement dat het thema volwaardig opgenomen wordt. Het blijft dus niet bij intenties, mooie woorden en plannetjes.

Binnen de bevraging zijn de lokale besturen overtuigd van de inzet op juridische en beleidsondersteunende instrumenten om vooruitgang te boeken rond groenblauwe dooradering en ontharding in hun gemeente. Al zijn ze nog zoekende welke instrumenten best wanneer in te zetten. Zeker wanneer er een nieuw soort project geïnitieerd wordt, denk maar aan het openleggen van beken e.d., is de kennis en vaardigheid bij het lokaal bestuur beperkt.

Ook ervaren de geïnterviewde lokale besturen nog een drempel om instrumenten effectief in te zetten. Ze botsen op een gebrek aan tijd, capaciteit en financiële middelen. De opmaak van instrumenten vraagt een grondige voorbereiding, vaak met middelen en expertise die lokaal niet altijd voorhanden zijn. Tijdelijke externe ondersteuning kan voor eventuele verlichting zorgen, maar biedt geen structurele oplossing. Ook de onzekerheid over de effectiviteit van een instrument, gecombineerd met lang proces, zorgt ervoor dat er niet proactief op het inzetten of aanscherpen van lokaal instrumentarium ingezet wordt. Uit deze peiling en gesprekken bleek dan ook de nood aan ondersteuning vanuit hogere overheden, zowel juridisch, financieel als organisatorisch.

De neerslag van deze bevraging is geen eindpunt, maar een uitnodiging om het gesprek voort te zetten over volgende stappen, over samenwerking, en over hoe we in Vlaanderen samen van groenblauwe onthardingsvisies naar uitvoering geraken.

**Gefinancierd door
de Europese Unie**
NextGenerationEU

